

OTTO SYLWAN

DEN MODERNA PRESSEN

Populärt vetenskapliga föreläsningar vid Göteborgs Högskola
Ny följd — II

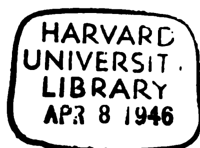
OTTO SYLWAN

DEN MODERNA PRESSEN

DESS UPPKOMST OCH UTVECKLING INTILL VÅRA DAGAR



STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG



STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1906

Dessa föreläsningar, som höllos höstterminen 1905 afsågo att inom den af förhållandena påbjudna ganska trånga ramen lämna en kort öfversikt af det vidlyftiga ämnet. Denna deras karaktär har jag icke ändrat då jag bearbetat dem för tryckning, men jag har trott det vara lämpligt tillfoga en del faktiska uppgifter. Kapitlet om den samtida engelska pressen har något utvidgats efter nya källor, som blifvit mig tillgängliga efter föreläsningarnas hållande; härför har jag framförallt att tacka redaktör Fr. Henriksson i London, men till flere andra tidningsmän står jag i tacksamhetsskuld för välvilligt meddelade upplysningar och notiser.

Göteborg i april 1906.

Förf.

INNEHÅLL.

INNEHÅLL.

I.

Bearbetningen af kulturhistorien såsom ett särskilt fack är af ganska ny datum; att den alltmer skall taga forskarens uppmärksamhet i anspråk, kunna vi med all säkerhet vänta. Då skall ock den periodiska pressens historia röna större omvårdnad än hittills kommit densamma till del trots dess alltjämt ökade betydelse för hela den både materiella och andliga odlingen. Att forskarne tveka att ge sig i kast med uppgiften kan ej heller väcka någon förvåning, då vi besinna huru oöfverskådligt materialet är, i all synnerhet för nyare tider. En grundlig pressens historia torde därför länge bli ett önskemål blott, men bidrag — delvis ganska aktningsvärda — till en dylik hafva vi tid efter annan fått från olika håll.

Den engelska pressens historia har skildrats upprepade gånger i jämförelsevis kortfattade öfversikter, som visserligen inte gå på djupet, men äro ganska användbara; man har i enlighet med nationens läggning tagit uppgiften praktiskt utan att fastna i detaljforskningen. Frankrike besitter på detta område ett par

större arbeten. som närmast hafva karaktären af materialsamlingar. Tyskarna ha naturligtvis gått till väga med den största grundligheten så till vida som storslagna bibliografier upprättats öfver de älsta försöken i tidningsgenren; med modernare pressförhållanden hafva de blott mycket sparsamt sysselsatt sig; det har egentligen skett endast då något betydande organ firat sitt jubileum genom utgifvande af en minnesskrift, och de sålunda tillkomna monografierna äro af synnerligen skiftande värde. — I de stora encyklopedierna finner man artiklar med en del märkliga data och statistiska uppgifter, men någon hel bild af utvecklingen kunna dessa inte gifva*.

Forskare och författare i politisk historia hafva ock stundom episodiskt kommit in på ting, som angå vårt ämne, i det de berört pressens ingripande vid vissa märkligare kritiska perioder. Detta är ju en viktig och intressant sida af saken, men den synpunkt, ur hvilken jag främst ville se min uppgift, är en annan. Jag vill framförallt söka uppvisa gången i den stora pressens utveckling, huru den småningom under hårda strider genombrutit de hinder fördomar och enskilda intressen upprest, huru den tagit i sin tjänst uppfinningarna inom teknikens skilda grenar, huru nya, allt mer fullkomnade eller efter samtidens kraf afpassade typer af tidningar uppstått och undanträngt äldre, och huru pressen sålunda blifvit det utomordentligt väl utbildade medel den i denna stund är för att sprida nyheter, meddela kunskaper och utbreda åsikter — af hvad slag de vara må.

Jag lämnar å sido alla de arter af periodiska publikationer, som tjäna speciella intressen, som förmedla

* Några litteraturhänvisningar har jag sammanfört i ett bihang.

tankeutbytet mellan vetenskapliga eller praktiska fackmän eller utgöra organ för vissa yrken. Likaledes bortser jag från pressen hos de mindre nationerna och samlar uppmärksamheten på de tre eller fyra stora kulturfolk, hvilkas tidningar och tidskrifter varit ledande i utvecklingen.

Äfven på detta sätt begränsad blir uppgiften vansklig att genomföra redan på grund af förarbetenas ofullständighet. Jag är beredd på att många enskildheter skola befinnas oriktiga, då jag på de flesta punkter måste hämta mitt material ur andra-hands-källor, hvilka jag ej kunnat kontrollera, men jag vågar dock tro att det skall bli möjligt att få fram de viktigaste vändpunkterna och sålunda tillnärmelsevis uppdraga hufvudriktningarna i utvecklingen. I alla händelser synes mig uppgiften så viktig, att då härmed ett försök — och så vidt jag vet, det första i sin art — göres att lösa den, detta bör kunna påräkna något intresse och äfven något öfverseende.

*

Taga vi för oss en stor daglig tidning, kunna vi uppdela hela dess innehåll i följande fyra hufvudafdelningar:

1) nyheter af alla slag;

2) diskuterande artiklar, hvari alla arter af offentliga angelägenheter afhandlas, såsom politiska, sociala, ekonomiska, kulturella o. s. v.;

3) uppsatser för nytta och nöje om populär vetenskap, uppfinningar, resor, litteratur och konst med mera; samt

4) annonser.

Af dessa element äro nyheterna det älsta och utgöra ännu tidningens kärna. Bortse vi från det enskilda brefvet, har tidningen uppkommit ur de enstaka flygblad om märkliga tilldragelser, hvilka ganska snart efter tryckerikonstens uppfinning började utgifvas, och som längre fram vid behof uppträda i sammanhängande, numrerade serier. När sedan postväsendet blifvit satt i ordnat skick, kunde den reguliära veckotidningen uppstå — posterna gingo vanligen en gång i veckan — och det skedde, så vidt vi nu kunna spåra, i begynnelsen af 1600-talet i södra Tyskland, där flera stora stråkvägar stötte samman.

Icke mycket yngre än tryckerikonsten är censuren, i det att regeringarna skyndade att tillsätta särskilda ämbetsmän, de där skulle utöfva uppsyn öfver pressens alster och tillse att intet för styrelsen, dess organ eller bundsförvanter förklenligt blefve offentliggjort. Under sådana förhållanden kunde gifvetvis icke något meningsutbyte rörande allmänna angelägenheter ifrågakomma, om man undantar de officiösa skrifter, genom hvilka regeringarna stundom ansågo nödigt försvara vissa sina åtgärder. Först då tryckfrihet införts kunde således den andra af de ofvan nämnda afdelningarna framträda, och detta skedde i England, sedan dess folk 1688 fördrifvit Stuartarne och skaffat sig lagstadgad borgerlig frihet. Här begynner nu den offentliga diskussionen af allmänna angelägenheter först i broschyrer och något senare i särskilda veckoskrifter. England blir härigenom föregångslandet för den europeiska pressen, och det behåller denna plats i bortåt halftannat århundrade; där finna vi 1702 den första dagliga tidningen, och några år senare uppkommer här en ny art, de s. k. essay-papers (The Spectator

af Addison och Steele m. fl.), hvilka representera den tredje hufvudafdelningen. I små berättelser och uppsatser af kåserande art meddelas här allmänheten en sund och roande läsning; i självfva verket beteckna dessa små blads framträdande ingenting mindre än ett helt omslag i kulturen: från att hafva varit en blott de lärdes sak blir litteraturen nu tillgänglig för den breda borgerliga publiken, en företeelse, som efterhand kan iakttagas äfven på kontinenten.

Annonserna slutligen börja framträda redan vid midten af 1600-talet, i det boktryckarna i sina tidningar införde tillkännagifvanden öfver sina större alster. Öfriga annonser blefvo däremot på kontinenten förbehållna särskilt för detta ändamål upprättade lokala blad*, i Tyskland kallade Intelligenzblätter. På flera håll stadgades att dylika fingo utgifvas blott efter därpå meddelat privilegium, för hvilket innehafvaren hade att betala afgift till någon välgörenhetsinrättning. I Preussen t. ex. bestod denna ordning ända ned till 1848, ehuru den ej kunnat upprätthållas i sin hela stränghet.

En sak är särskilt att lägga märke till under denna pressens barndomstid: hvar och en af de fyra ofvannämda afdelningarna har sina särskilda organ. Föreningen af dessa — däri består just uppkomsten af den moderna, stora tidningen, men denna sammanslagning, som synes oss en så enkel och självklar sak, har blott mycket långsamt kunnat genomföras, fullständigt först ett godt stycke in på 1800-talet, och detta delvis visser-

* Älsta exemplet är Feuilles du Bureau d'adresse i Paris 1633, såsom titeln anger utgifna från en tre år förut af Th. Renaudot inrättad adressbyrå.

ligen på grund af hindrande privilegier, men lika mycket på grund af fördomar hos såväl tidningsutgifvare som publik.

England är i detta som i annat långt före kontinenten; det vill synas som om annonserna redan på 1600-talet upptagits i dess nyhetsblad, och vid midten af 1700-talet finna vi uti det dagliga Londonbladet Public Advertiser den första tidning, som någorlunda kan jämföras med de nutida genom sitt omväxlande innehåll och sin ståtliga utstyrsel. Bredvid dess trespaltiga foliosidor förefalla de franska och än mer de tyska små kvartbladen helt tarfliga, isynnerhet om man betänker att de blott utkommo två gånger i veckan*.

Då Frankrike under 1700 talet är, om icke politiskt, dock kulturellt den ledande makten, skulle man vänta att dess press intog en motsvarande ställning. De litterära organen gjorde så ock (t. ex. Le Journal des Savants från 1666 och i lättare stil Le Mercure galant från 1672, för att blott nämna de älsta). Och det fanns äfven en fransk politisk press med europeisk betydelse; den utgafs blott icke i Frankrike, utan hos dess motståndare holländarna, hos hvilka flyktingarna från det franska förtrycket funno en fristad och kunde — dock ingalunda med full frihet — ge luft åt sin förtrytelse och sin kritik. Denna nederländskt-franska nyhetspress är den förnämsta på kontinenten, den är ofta mycket väl underrättad, men den innehåller inga diskuterande uppsatser, inga ledare i vår tids mening; blott genom den färg den gaf sina korrespondenser för-

* 1777 begynner det första dagliga franska Journal de Paris, men det är knappast mer än ett lokalt annonsblad.

mådde den dock utöfva ett ej ringa inflytande, och regeringarna visade sig ofta mycket känsliga för dess uttalanden.

I själfva Frankrike, detta centralisationens förlofvade land, tilläts blott en nyhetstidning existera — den officiella Gazette de France, grundad 1631. Denna fick publiken nöja sig med, så vida man ej kunde förse sig med utländska blad — ofta förbjudna — eller med de skrifna nyhetsbrefven, hvilka i alla länder på grund af trycktvånget utgjorde en särskild industri. De blomstrade ej minst i Frankrike, dels såsom politiska och religiösa oppositionsblad, dels såsom litterära organ, dels slutligen såsom mondäna skvallerkrönikor. Då dessa naturligtvis ofta väckte de styrandes vrede, voro ock deras författare utsatta för förföljelser.

För öfrigt gäller det om hela den europeiska nyhetspressen under 1600- och 1700-talen, att den hufvudsakligen sysselsatte sig med utlandet, dess politik, krig, hof, teatrar och mera sådant; hvad angår inhemska ting, är naturligtvis hofvet föremål för mycket intresse och mycket smicker, officiella saker, utnämningar och förordningar meddelas utförligt, men därutöfver påträffa vi blott enstaka notiser t. ex. om årsväxten och andra oskyldiga ting. Vid inträffande stiltje i politiken fylldes det lediga utrymmet med »blandade ämnen». Lokala nyheter förekommo nästan ingenstädes; utspridandet af dessa öfverlämnas åt den enskilda företagsamheten på muntlig väg. Mestadels var tidningsutgifningen en helt eller halft officiell syssla, anförtrodd åt postvärket eller någon dess tjänsteman.

Sådan var pressens ställning och karaktär under hela ancien régime; blott England uppvisade såsom redan antydt mera moderna ansatser*.

II.

Franska revolutionen spränger med ens de band, med hvilka århundraden kväft eller sökt kväfva hvarje yttring af frihetens anda. Snabbare än på något annat område följer omslaget inom pressen. I begynnelsen af juli 1788 utfärdade regeringen en uppmaning att i tryck framställa önskningar och förslag till reformer, och den fick omedelbart flera svar än den kanske önskat; inom årets slut lära ej mindre än 2 500 broschyrer hafva framkommit. Sammankallandet af États generaux, dessas sammanträdande och Bastiljens intagande voro tilldragelser, som ökade floden af politiska skrifter och småningom äfven tidningar. Ehuru ännu ej lagligt genomförd, härskade faktiskt redan tryckfrihet; hade man i begynnelsen trott sig böra fordra vissa garantier mot dess missbruk, så lät man snart dessa falla och blef benägen att tolerera äfven självsvåldet såsom en oundviklig afvigsida af tryckfriheten.

* Af de tyska tidningarna voro de Hamburgska utan jämförelse de bäst underrättade och mest spridda; »Correspondent» där skall 1800 haft en upplaga af omkring 30,000 exemplar. Den var ock en bekväm källa för de skandinaviska tidningarna.

Något utförligare redogörelser för den äldre tidningshistorien har jag lämnat dels i mitt arbete »Svenska tidningspressens historia till 1772» (Lund 1896), dels i en uppsats »Ur tidningspressens historia», hvilken ingår i Föreningen Heimdals Folkskrifter.

I denna press kan man afläsa den stigande våldsamheten i revolutionsrörelsen; alla de stora ledarna framträda på denna talarestol. De första bladen äro ännu moderata i åsikter som i ton; så Mirabeaus och Rivarols monarkiska Actes des Apôtres [de la liberté]; i girondisten Brissots Patriote français är språket redan mycket häftigare, och de rena våldsmännen känna inga gränser för sina lidelsers uttryck. I L'ami du peuple utfar Marat oupphörligt i smädelser mot sina motståndare: usling, brottsling, djäfvul och liknande okvädinsord använder han med förkärlek, men han öfverträffas i råhet af Hébert, som i Père Duchesne slår omkring sig med svin, fyllbult o. s. v. — en återklang af vältaligheten inom klubbarna. Revolutionens kanske främsta publicistiska talang är Camille Desmoulins; han hade deltagit i hetsen, men slöt sig sedan till Danton och och sökte verka i dennes anda med Le vieux Cordelier, hvars tredje nummer (dec. 1793) är ett vältaligt, lysande försvar för humanitet och pressfrihet. Denna var nämligen åter ej blott i fara utan redan faktiskt inskränkt. Ytterlighetsmännen voro ingalunda hågade att tolerera andra meningar; jakobinerklubben utöfvade en censur lika sträng som den gamla, älskade icke offentligheten och hade redan drifvit ut journalisterna. — Med Danton föll också Desmoulins för Robespierres bila.

Skräckväldets slut beredde åter ordning och säkerhet; tryckpressen fick större frihet, men den blef ej långvarig. De följande styrelserna, direktoriets, konsulatets och käjsardömets, bemödade sig tvärtom allt mer om att inskränka pressen. Det är således i själfva värket endast åren 1788—1792 denna fritt kunde blomstra upp, och detta ganska ensidigt. Den utgöres

blott af små blad, hvart och ett språkrör för en mer eller mindre framstående personlighet, som för omväxlings skull i stället för det talade ordet använde pennan uti mer eller mindre regelbundet utgifna broschyrer. Hade den äldre tidningen blott varit ett nyhetsblad, så bestod revolutionens blott af ledare. Några blad ägnades dock åt referat af församlingarnas öfverläggningar; ett sådant var, såsom namnet säger, Le Journal des Débats (grundad 1789).

Några framsteg i pressens särskilda historia hafva vi därför knappast att anteckna från denna tid; det är en episod af liflig offentlig diskussion, men icke mycket mera. Och det är ej så underligt; parisarna gjorde ju själfva historia, de sågo dagligen inför sina ögon utspelas de mest storartade politiska skådespel, och hvad kunde postens nyheter betyda bredvid dessa?

Väl skulle tidningarna kunna haft mycket att förtälja om de franska härarnas segertåg, men detta tilläts icke. Gång på gång fingo de stränga påminnelser härom; i sept. 1799 deporterades sålunda i ett slag fyrtio författare och redaktörer; några månader senare lät Napoleon af de 86 i Paris utkommande bladen förbjuda ej mindre än 73 under förebärande att de utspridt militära hemligheter och voro republikens fiender. Man kan förstå att de återstående tretton efter den betan iakttogo tystnad eller blott afskrefvo det officiella bladet, Le Moniteur.

Journal des Débats, som öfvertagits af ett par bröder Bertin och under deras ledning blifvit det ojämförligt mest spridda och lästa bladet, det första i Frankrike med mer modern prägel, blef föremål för Napoleons särskilda omsorger. Det erhöll sin egen censor, omdöptes sedan till Journal de l'Empire och fick till redaktör

Fievée, som ledde det enligt kejsarens anvisningar men med relativ självständighet. Napoleon kan därmed sägas hafva uppfunnit den »officiösa» pressen, som sedermera ofta spelat en ganska stor roll i det politiska intrigspelet. Slutligen 1811 indrogs tidningen till staten såsom dess egendom; hela antalet dagliga nyhetsblad inskränktes samma år till fyra.

Ej mindre tung hvilade Napoleons hand på pressen i de länder, som efterhand kommo i beroende af honom. Medan annars oroliga tider städse visat sig vara de gynnsammaste för nyhetspressens uppblomstring, blef den nu förtrampad och förkväfd. De tyska tidningarna, af gammalt vana att i allt ödmjukt rätta sig efter de styrandes önskningar, kröpo på det mest ömkliga sätt för den nye öfverherren. Till och med den främsta af dem alla, Augsburger Allgemeine Zeitung måste icke blott aftrycka de franska officiella bulletinerna utan ock lyriskt prisa de germanska ynglingar lyckliga, som fingo kämpa under världshistoriens förste hjälte och härskare för civilisationen mot barbariet — d. v. s. de, som utskrefvos för Napoleons ryska fälttåg 1812! Leipzigerslaget den 16—19 okt. året därpå betecknas först (den 24 okt.) såsom en fransk seger, hvilken dock åtföljts af en del olycksfall och en tillbakagång till depoterna. Dagarna efter har redaktionen tydligen varit alldeles villrådig; nya korrespondenser låta ana huru det i värkligheten stod till, och patriotiska toner anslås i enstaka fall, medan dock samtidigt de franska bulletinerna fortfarande aftryckas. Slutligen blir saken klar och man vågar säga rent ut, att de sistnämda äro lögner.

Det Napoleonska väldet omstörtades, men för tidningarna betydde det ej någon ändring. De slå om

tonen -- ibland värkligen förrådande någon förlägenhet öfver den plötsliga omkastningen* — men de blifva sig lika under den nya kursen. Regeringarna ville nog begagna folkets krafter för att bli kvitt sin tyrann, men det var alldeles icke deras mening att låta vare sig pressen eller samhällslifvet i dess helhet få en värkligt folklig prägel. Den bekante romantiske författaren Achim von Arnim, hvilken för visso var uppriktigt monarkisk och konservativ, hade i okt. 1813 åtagit sig att redigera Der preussische Correspondent och med denna stödja den nationella resningen mot främlingsväldet, men censorerna, af gammalt ängsliga för hvarje manligt ord, ströko allt som hade någon flykt, och trött vid det lönlösa arbetet nedlade Arnim sin syssla redan efter några månader.

Det var ett varsel om hvad som komma skulle, när det efter Napoleons slutliga fördrifvande blef fråga om att uppfylla de löften om liberala reformer, som regeringarna i nödens dagar afgifvit. Närmast ha vi att följa den franska pressens öden.

Napoleons fall 1814 hade lämnat denna mer andrum, men så fort förhållandena börjat stadga sig, sträfvade den bourbonska regeringen att, äfven hvad beträffar tryckfriheten, så vidt möjligt återställa förhållandena från den gamla tiden. Därtill tjänade bestämmelser om censur, om privilegier, om stämpelskatt och andra pålagor. Så måste pressen börja den kamp för den fria yttranderätten, hvilken efter hvarje stor omhvälfning i Frankrikes styrelsesätt måste upptagas på nytt, och som ej fick sitt slutliga afgörande förr än 1881.

* På samma sätt smädade 1814 Journal des Débats Napoleon den ena dagen såsom »en korsikansk äfventyrare» för att dagen därpå — då han intågat i Paris från Elba — åter prisa honom såsom en hjälte.

Fram och åter gingo vågorna under perioden 1815—1830; stundom syntes regeringen villig att i någon mån tillmötesgå fordringarna, men blott för att åter uppskrämd taga tillbaka igen hvad den nyss förut gifvit. Att följa de skiftande faserna i striden blefve här för långt. För att kringgå presslagarna fann man på att utge serier af häften, som icke kallades periodiska. En sådan var La Minerve (från 1818), som förenade oppositionella personer af sins emellan vidt skilda åsikter.

Débats hade efter Napoleons störtande återgått till sina rättmätiga ägare, bröderna Bertin, hvilka åter gjorde bladet till landets främsta och en tid gingo i spetsen för oppositionspressen, understödda af sådana förmågor som Chateaubriand och Guizot. Ett annat blad, Le Constitutionel, lyckades dock för en tid bli mer populärt; dess spridning skall ha gått upp till ej mindre än 22 000 exemplar, en imponerande siffra för den tiden, Här bekämpade Benj. Constant, den unge Thiers och andra den hänsynslösa klerikalism, som kännetecknade styrelsen efter Karl X:s tronbestigning. Bland denna andas argaste motståndare var voltairianen Paul-Louis Courier, hvilkens dräpande kvickhet gör hans uppsatser till en ännu i dag mycket underhållande läsning.

Alla regeringens åtgärder mot pressen blott ökade dess popularitet och gåfvo oppositionen större styrka. Tack vare stämpelskatten kunna vi öfvertyga oss om, att då det för tidningar förbrukade papperet 1814 blott utgjorde 26 millioner ark, hade det 1826 vuxit till ej mindre än 669 millioner. Och af de tolf dagliga tidningar som detta år utkommo i Paris hade visserligen regering och opposition hvardera jämt hälften, men oppositionspressens spridning var nära tre gånger så

stor som regeringspressens och växte än ytterligare. Man försökte att tysta munnen på de obehagligaste genom att under hand inköpa dem af ägarna; på detta sätt skall under åren 1824—1830 ur de hemliga fonderna användts en summa af fem millioner francs — naturligtvis till så godt som ingen nytta, ty så snart allmänheten märkte förändringen i bladets hållning, öfvergaf den detta för att vända sig till det nya, som i dess ställe grundades. Och ej alltid voro tidningarna till salu; ägarne af La Quotidienne föredrogo att i stället förtreta regeringen genom att i öppen dag framdraga dess anbud och hela förhandlingen, hvilket gaf upphof åt en för densamma ytterst skandalös process.

Med julirevolutionen 1830 segrade oppositionen, men ej heller den nya styrelsen, Ludvig Filips storborgerliga kungadöme, var benägen att lämna pressen fria tyglar; öfverhufvud uppfyllde den mycket klent de liberalas fordringar på reformer. Så gick man till en ny kamp, och förhållandena voro nu gynnsammare för tidningspressen. Den åtnjöt större frihet än före 1830, medan kvarstående tryckande lagar och missbruk alltjämt eggade till angrepp. Den doktrinäre Guizot, den förre oppositionsmannen, som på 1840-talet var regeringschef, ansatte tidningarna med oupphörliga rättegångar, men dessa höllo tappert stånd och understöddes af allmänheten. 1830- och 1840-talen blifva sålunda den franska pressens mest lysande period; det är liberalismens klangdagar. Man tror fast på frihetens förmåga att lyckliggöra samhället; människan är af naturen god och allt ondt kommer af de missförhållanden, som de styrandes egoism framkallat; röj undan dem och allt skall bli godt — detta är i gröfsta drag liberalismens lära.

Saken tyckes så enkel, och samhällsförbättrarna voro ej i behof af djupgående studier för att utföra sitt värf. Utan tvifvel ligger häri en orsak till att så många författare under denna period trädde in i politiken såsom ledare; utan att besväras af bristen på fackkunskaper och erfarenhet, men med brinnande hänförelse häfdade de liberalismens principer och bekämpade konservatismen i kammaren och i pressen. Lamartine, skalden och talaren, som af folkgunsten lyftes upp vid februarirevolutionen 1848, ger det kanske mest typiska fallet, men öfver hufvud fyllde de stora franska bladen sina staber med samtidens främsta litterära talanger. Som liberalismens tendens var negativ, så hade kanske de skriftställare, hvilka förblefvo i kritisk opposition mot det bestående, den tacksammaste uppgiften, hvarpå det bästa exemplet visserligen är en icke-fransman, Heinrich Heine. Ett tidens tecken är uppkomsten i Paris af de stora politiska skämtbladen, Le Charivari och La Caricature, där den då nyligen uppfunna litografien mångfaldigade Daumiers och andras genialiska, men elaka teckningar. Ej minst Ludvig Filips egen person fick sitta emellan. »Jaså, du vill komma i beröring med pressen» är den hånfulla texten till en bild, där man ser, huru det främsta oppositionsbladet National* har lagt kungen under sin press och krossar honom. Hans ansiktsform gaf anledningen till oändliga kvickheter om »päronet», och oupphörligt skämtades med hans småborgerliga paraply, hvilken nya nyttiga uppfinning då i jämförelse med åkdonet eller bärstolen ansågs såsom en demokratisk symbol.

* Grundat kort före julirevolutionen och ledt af Armand Carrel med biträde af Thiers, Mignet m. fl.

Äfven utanför politiken kunde den litterära talangen göra sig gällande i pressen, främst i följetongen. Denna är en uppfinning af Journal des Débats och går tillbaka ända till år 1800. Det vanliga kvartformatet försågs då med en förlängning nedtill, markerad genom ett streck, och detta tillägg benämdes än »källare», än »feuilleton». Här infördes hvarjehanda småsaker, som icke ansågos fullt harmoniera med bladets öfriga allvarliga innehåll, såsom notiser om offentliga nöjen, charader, små verser och satirer med mera dylikt. Ju strängare all befattning med politiska saker blef förbjuden, desto mera blef redaktionen hänvisad att utbilda denna afdelning. Ur teaternotiserna uppväxte snart teaterkritiken. Småningom blef denna följetong en fast afdelning i alla de stora franska tidningarna, och har så alltjämt förblifvit; »under strecket» träffar man ännu i många blad den litterära afdelningen, populärvetenskapliga uppsatser och mera dylikt.

Främst bland alla följetonisterna från denna tid står Jules Janin, »le prince de la critique». »Han föryngrade följetongens form och gjorde af densamma ett briljant, nyckfullt kåseri, där redogörelsen för veckans pjäs ofta ersattes af lifliga resonnemanger, anekdoter, citater eller t. o. m. intima bekännelser», säger en af hans främsta nutida efterföljare, Jules Lemaître, och fortsätter: »han bibehöll alltid en fläkt af entusiasmen från 1830, och hans följetongers framgång var underbar; ingen kritiker har sedermera uppnått den.» Hans stil var rik på bilder, utsmyckad ända till öfverdåd, men just sådan förtjuste den samtiden. Det var just denna generation, som sett den franska romantiska skolan genomdrifva sina nya stilistiska grundsatser och införa

det färgrika, måleriska språket. Denna spirituella, ofta tomma, men oftast eleganta och roande franska följetongsstil blef mönstret för journalisterna rundt om i Europa, och en af Janins ingalunda sämste lärjungar är här i Sverige Orvar Odd.

Bröderna Bertin i Débats ha äfven äran af en annan reform. Den ena af dem hade någon tid varit sekreterare vid legationen i London och sålunda haft tillfälle att iakttaga de engelska tidningarna. Då nu den franska regeringen under sin kamp mot pressen 1827 fann på att skrufva upp postbefordringsafgiften med mer än 50 procent, kom Bertin, när han sökte efter medel att täcka denna ökade utgift, att tänka på de annonser, hvaraf han sett de engelska tidningarna draga en betydlig intäkt. I Débats (liksom i de andra franska bladen) hade dessa dittills varit ytterst få, instuckna i följetongen. Bertin vidgade nu formatet från tvåspaltig kvart till trespaltig folio och i den sålunda tillkomna spalten anbringades annonser. Vi kunna blott förvåna oss öfver att ingen förut kommit på idén om denna reform. Först nu hade således den franska pressen förenat alla de fyra afdelningar, som vi funnit i den moderna tidningen och därmed i yttre hänseende kommit till den punkt, som den engelska uppnått redan tre fjärdedels århundrade tidigare, men inom några få år hade den princip, som låg häri, vidare utbildats till den grad, att den franska pressen gaf lösen åt hela den europeiska äfven i rent tidningstekniskt hänseende.

Förtjänsten däraf tillkommer Émile de Girardin, som i detta hänseende nästan kan kallas den moderna europeiska pressens fader. Född 1806 hade han vid unga år redan förvärfvat sig en betydlig erfarenhet i

pressens både litterära och affärsförhållanden. Han slog sig på förlagsvärksamhet och ägnade sig åt att ge ut böcker, kartor, almanackor, veckoblad till priser, hvilkas ringhet var för den tiden häpnadsväckande, och som betingades af de stora upplagorna. Ett af hans företag, Journal des connaissances utiles, som blott kostade 4 francs om året, drefs på en månad upp till en afsättning af 120,000 exemplar. Aldrig nöjd med den vunna framgången kastade sig Girardin oupphörligt in i nya företag; »en ny idé hvar dag» var hans lösen och med outtröttlig energi satte han i verket allt hvad hans fruktbara fantasi ingaf honom. Det är en amerikansk anda, som drifver honom fram; hans affärer äro inte främst medel att förtjäna pengar, utan själfva värksamheten, framgången tjusar honom, och han saknade ingalunda idéella syften: »Le journalisme est un sacerdoce», är ett yttrande af Girardin, som visserligen icke var en blott fras för honom.

Bland Girardins idéer var nu också den att utge ett stort dagblad till billigt pris. Han hade 1835 framkastat denna tanke i tryck, och det hade ej saknats folk, som begagnade sig af den. Själf satte han den i värket med sin nya tidning La Presse, som den 1 juli 1836 »framträdde på publicistikens Sinai bland blixtar och åskor» för att begagna Girardins egna ord. Någon billighetstidning i vår tids mening var La Presse inte; den kostade 40 francs om året (10 centimes numret), men detta var jämt hälften af det vanliga. Att tidningen skulle kunna bära sig, syntes efter äldre åsikter omöjligt, men Girardin ämnade låta annonsörerna betala kostnaderna: ju billigare pris, ju större spridning, ju större spridning, desto rikligare tillflöde af annonser,

som därigenom bli långt mer värda. Det är den princip, hvarpå nästan alla stora tidningar sedan hafva grundats, här för första gången klart formulerad och konsekvent genomförd. Och att tiden var inne för denna reform — eller kanske skola vi kalla det revolution? — det bevisar utgången: efter tre månader hade La Presse en afsättning af 10,000 exemplar, snart därefter ökad till det dubbla. Hade Girardin varit mindre noga om medlen, skulle han kunnat drifva företaget med än större rent ekonomisk framgång. En affärsman Dutacq startade samtidigt Le Siècle, som »vände sig till folk med mindre odlade hjärnor, men mera kraftiga drifter», med andra ord, smickrade de lägre klasserna och därför äfven nådde upp till en upplaga af 38,000 exemplar.

Det blef ett skri af förtrytelse öfver nykomlingen bland alla dess äldre kolleger, ej minst de liberala. Ju mer ideellt dessa togo sin uppgift, ju mer hänfördt de svärmade för de liberala principerna, desto mer upprördes de öfver denna affärsman, som öppet tillkännagaf att hans tidning ej var grundad främst för att kämpa för ett visst politiskt parti. Väl ville äfven Girardin strida för idéer, men han var fjärran från all doktrinarism, och därför erkändes han ej af de liberala. Att han värkligen med sitt företag tog ett stort steg mot pressens demokratisering, det kunde de icke medgifva, men de anade hvilka faror, som kunde uppstå, då pressens affärssida utvecklades så mycket starkare än förut.

En häftig polemik från alla håll blef således det mottagande La Presse rönte. Girardin gaf ej tappt, och snart hade han råkat i så häftig ordväxling med en af sina

angripare, att konflikten enligt fransk åsikt ej kunde lösas annorlunda än genom en duell. Hans motståndare var Armand Carrel, en man af lidelsefull hänförelse och ovanlig rättskänsla, Le National's ledare, den mest ideellt anlagde af alla de liberala publicisterna, af alla partier erkänd såsom en pennans riddare utan fruktan och tadel. Duellen kostade Carrel lifvet, han afled den 22 juli 1836, blott 36 år gammal. Det var en utgång som nästan tycktes hafva en symbolisk betydelse: representanten för den nya demokratiska affärspressen såsom segrare öfver den mest typiske ideologen bland publicisterna. Girardin sörjde uppriktigt öfver den sorgliga tilldragelsen, han sökte göra hvad han kunde för att försona sitt dåd, och han har sedermera under sin långa bana i pressen aldrig duellerat.

Svårligen skulle Girardin kunnat så med ett slag genomföra sin revolution, om han ej tillgripit ett synnerligt värksamt medel att locka den breda läsekretsen, jag syftar på införandet af roman-följetongen. Alldeles ny var inte denna idé; små skisser hade någon gång tidigare förekommit i afdelningen under strecket, och i den efter engelskt mönster uppsatta Revue de Paris hade utgifvaren Véron 1829 begynt införa romaner styckevis i hvarje häfte*. Girardin är emellertid den förste som tillämpat detta tillvägagångssätt i dagspressen. Tidpunkten kunde ej vara lämpligare; romantiken hade infört den historiska romanen, som Alexandre Dumas och andra gjort oerhördt populär, och i dess spår följde den realistiska samhällsromanen. Aldrig förut hade prosaberättelsen varit så omtyckt, och för-

* I England hade det under 1820-talet blifvit sed att utge populära romaner häftesvis.

bundet mellan dagblad och roman visade sig genast vara en för båda parterna synnerligen förmånlig affär. Inom kort hade nästan alla de stora tidningarna sin romanföljetong, mestadels någon äfventyrshistoria från forntid eller samtid, levererad af författare som Soulié, Féval, Paul de Kock o. a.; till och med den förnäma Journal des Débats värfvade ej blott Dumas utan ock Eugène Sue för sina spalter. Den senare erhöll här för sina beryktade Parisermysterier 26,500 francs, den förre för Grefven af Monte-Cristo öfver 33,000 — för den tiden vackra summor, som sedan många gånger öfverträffats af t. ex. Zola.

Alla de förändringar vi sålunda sett genomförda i den franska pressen under loppet af en människoålder hade gifvit tidningarna ett helt annat utseende; i stället för små kvartlappar voro de ståtliga fyrspaltiga folioblad. Billighetstidningarna (utom La Presse och Le Siécle äfven Le Constitutionel) kunde ock uppvisa stora upplagor; tack vare detta hade ock pariserbladens sammanlagda spridning utom Paris på 10 år (från 1836 till 1846) stigit från 70,000 exemplar till 200,000. De äldre dyrare tidningarna hade däremot helt små upplagor på några få tusen ex.; blott Débats kom upp öfver 10,000*.

Utvecklingen företedde emellertid ej bara lysande sidor. Balzac har i sin roman »Illusions perdues» (1837) berättat en ung mans karriär i litteraturen och pressen,

* Märkligare franska blad från denna tid, som ej ofvan nämts äro: Le Globe, först organ för den romantiska skolan, sedan för Saint-Simonisterna; L'Univers, där L. Veuillot med talang och kraft, eller rättare våldsamhet förde ultramontanismens talan mot alla friare riktningar; L'Avenir, där den bekante aposteln, ex-prästen Lamennais predikade sina läror; boulevardbladet Les Guêpes med Alphonse Karr o. a.

och i skildringen af den sistnämda och dess män inte lagt fingrarna emellan — han hade också sina skäl därtill, då han gång på gång hade sammandrabbningar med de dåvarande tidningarna i Paris. Finge man tro honom, voro de väsentligen grundade på chantage, utpressning; förläggarna måste betala kritikerna, såvida de inte ville riskera att se sina publikationer ihjälslagna eller nedgjorda, och på samma sätt måste också teaterdirektörerna gå till väga, liksom naturligtvis affärsmän, som ville ha sina varor anbefallda.

»Jag lefver,» säger en af pressmännen i denna roman, »på att sälja de biljetter teaterdirektionen ger mig i ersättning för den välvilja, jag tillåtes visa i tidningen, och på de böcker, som bokförläggarna skicka mig att anmäla... Om en förläggare ger ut ett mästervärk, men är snål på exemplar, blir han krossad. Det är vidrigt, men jag lefver af det yrket, jag som hundratals andra!

Tro inte att den politiska världen är mycket vackrare än den litterära: allting i dessa båda världar är korruption, hvarenda människa där mutar eller mutas. Då det gäller ett något så när stort bokhandelsföretag, betalar förläggaren mig för att slippa angrepp... Aktriserna betala också berömmet, men de slugaste betala kritikerna; tystnaden är hvad de mest frukta. Därför är en kritik, som är afsedd att vederläggas på annat håll, bättre och betalas dyrare än ett enkelt beröm, som glömmes dagen efter. Polemiken, min käre vän, är celebriteternas piedestal.»

»Pressen har,» säger Balzac på ett annat ställe, »blifvit affär, och som alla affärer saknar den både heder och tro. Hvarje tidning är en butik, där man säljer åt

publiken ord af den färg, som önskas. Om det funnes en tidning för puckelryggar, skulle den morgon och kväll bevisa puckelryggarnas skönhet, godhet och nödvändighet. En tidning har inte mera till uppgift att upplysa, men att smickra de olika åsikterna. På detta sätt skola småningom alla tidningar blifva fega, hycklande, infama, lögnaktiga, mordlystna; de skola döda idéerna, systemen och skola just därigenom blomstra själfva . . .»

Låt vara att Balzac i sin harm gifvit sin våldsamma fantasi alltför fria tyglar — han har dock pekat på den franska pressens sjuka punkt, och var hans skildring öfverdrifven med hänsyn till de dåtida förhållandena, så har den såsom profetia besannats; vi få tillfälle att återkomma härtill längre fram.

Denna afvigsida iakttogs emellertid blott af få invigda, medan de lysande egenskaperna bländade alla andra. Perioden var, som redan sagts, den franska pressens mest glänsande; i sin tjänst hade den en mängd litterära talanger och flera af landets främsta författare. Öfver hela kontinenten voro dessa mönstret för journalisterna, liksom talarna i de franska kamrarna gåfvo lösen åt de liberala förkämparne i alla andra land. »Chartan blef vidt och bredt på kontinenten ansedd såsom en förnuftsrättens katekes, alla länders liberala lärde af Minerve, och hvarenda ledare i något stort Paris-blad räknades såsom en händelse» (Treitschke). Sällan har väl ock en press i så hög grad värkat uti idéernas tjänst.

Den politiska kampen fick sin afslutning i februarirevolutionen 1848, med alla däraf följande oroligheter. Åter kom, som under den stora revolutionen sextio år

förut, en period af den mest febrila publicistiska liflighet; inom fyra månader räknade man tvåhundra nya tidningsföretag. Men denna period blef helt kort; efter få år hade republiken öfvergått i det andra käjsardömet, och åter kom en tid af reaktion.

III.

Den tyska pressen förblef äfven efter Napoleons fall i oskyldighetens tillstånd. Den nationella lyftningen förmådde ej genomdrifva en märkbar förändring i samhällslifvet; hvad som rörde sig i vissa mer frisinnade kretsar och främst hos ungdomen fick ej komma i dagen. En sådan man som J. Görres hade väl 1814 med sin Rheinische Mercur svingat sig upp till en talman för nationen, hvars ord hade vägande betydelse — Napoleon lär kallat tidningen den sjette stormakten — men när striden mot Frankrike var segerrikt utkämpad, blef han de makthafvande obekväm, och 1816 måste han nödtvungen upphöra med sitt blad. Reaktionen, ledd af den sluge Metternich, segrade öfverallt; han visste klafbinda äfven de regeringar, som voro hågade att i någon mån uppfylla de uti nödens stund gifna löftena om folkliga reformer. Karlsbad-besluten af 1819 stadgade för hela Tyskland en censur gentemot universitet och press, som delvis var strängare än under 1700-talet.

Knappast fanns det heller något allmännare behof

af en friare, mera modern press; det fordrades årtiondens arbete för att väcka ett sådant hos det tyska folket, vant som det var vid århundradens förmynderskap. Tidningarna bibehöllo sålunda sin gamla typ från 1700-talet; formatet var allmänt kvart, utstyrseln tarflig, utgifningstiden två—fyra gånger i veckan. Först 1823 fick Berlin, visserligen ännu en småstad, men dock hufvudstad i en stor monarki, daglig post, och året därpå blefvo tidningarna där dagliga: Vossische, Spenersche och Preussische Staats Zeitung*. För att taga ett annat exempel, blef Kölnische Zeitung, som var fortsättning af en gammal Postamt-tidning, daglig först 1829. Andra hinder för en fri utveckling lågo i lagstiftningen inom flera stater. Sålunda hade i Sachsen Leipziger Zeitung till 1830 monopol på meddelande af utrikes-nyheter; andra blad fingo köpa tillstånd af detta. Annonser började inflyta i nyhetstidningarna från slutet af 1700-talet, men de omfattade blott vissa fack (böcker, lotterier, kommunikationer, resande samt legala tillkännagifvanden) och hade öfverhufvud mera karaktären af kungörelser. De viktiga afdelningar, som omfatta förmedling mellan köpare och säljare, mellan arbetsgifvare och arbetare, voro ända till århundradets midt hänvisade till särskilda blad, detta, såsom ofvan sagts, delvis på grund af privilegier, som dock ej kunnat upprätthållas i all sin stränghet.

Innehållet i texten var tarfligt. Resonnerande uppsatser förekommo öfver hufvud icke, utom då regeringen någon gång lät inskärpa vissa lämpliga sanningar eller råd.

* Stockholm hade då haft en sådan mer än 50 år.

Opposition fanns emellertid, om ock svag, och någon gång kunde den, all censur till trots, komma i dagen. Med begagnande af ett gammalt knep relaterade t. ex. Die Schnellpost i Berlin vissa saker från Turkiet, som läsaren lätt lokaliserade till motsvarande preussiska förhållanden. Annars förekom i tidningarna från det egna landet intet annat än officiella saker och obetydliga lokalnotiser. Men en lycka var det från denna synpunkt, att Tyskland var så splittrat; hvad som ej kunde komma fram på det ena hållet, fick möjligen passera på ett annat. Om förhållandena i Berlin kunde man sålunda finna åtskilligt i Münchens blad; om den sydtyska staden åter voro Hamburgertidningarna bäst underrättade. Dessa sistnämda behöllo öfverhufvud ännu länge den undantagsställning de förvärfvat under 1700-talet, och för den skandinaviska pressen voro de ännu efter 1800-talets midt den förnämsta källan — främst Correspondent, senare Börsenhalle.

Äfven gentemot utlandet iakttogs en försiktig afspärrning; 1835 kunde man t. ex. i Preussen prenumerera blott på sju »välsinnade» franska blad; den som ville förskaffa sig något annat måste betala fullt brefporto, hvilket för ett år uppgick till den afskräckande summan af 500 thaler. Märkligt nog var censuren däremot rätt släpphändt beträffande de tyska tidningarnas berättelser om utländska politiska förhållanden. De kunde sålunda meddela öfversättningar af de tal, hvari de franska liberalerna i kammaren angrepo sin reaktionära regering.

Blott en enda tidning ägde Tyskland som kan nämnas vid sidan af de engelska och franska, nämligen den af Cotta, Goethes och Schillers förläggare, grundade

Allgemeine Zeitung*. Ledande artiklar förekommo här visserligen lika litet som i andra tyska blad, men en mängd utmärkta korrespondensartiklar från alla märkliga orter, och ibland tillät sig redaktionen, att i en fingerad sådan uttala sin mening. Framstående författare skrefvo ofta här; till och med Heine var tidtals medarbetare, och detta namn ådagalägger att Cotta var en frisinnad man, som gärna skulle gått de liberala fordringarna till mötes, om han det kunnat. Men han måste, om hans tidning öfverhufvud skulle få existera, ständigt taga en mängd hänsyn och främst till Österrike. Af sina vedersakare beskylldes han för att taga mutor därifrån; forskningen har lagt i dagen att Cotta tvärtom besoldade österrikiska ämbetsmän för att erhålla underrättelser. Cottas ställning var så ansedd, att statsmännen och Metternich själf underhandlade med honom om hans korrespondenters hållning och anda. Reaktionens ledare insåg nog pressens betydelse; liksom Napoleon hade han också sitt officiösa blad i Wien, Der Oesterreichische Beobachter, där talanger som Fr. Schlegel och Gentz skrefvo för honom, och som systematiskt missledde allmänhetens omdöme — det är »tröstlöst, ja vämjeligt» att iakttaga, säger Zenker. De andra bladen i Wien fingo ej befatta sig med politik och synas haft sin styrka i frivolt skvaller, något som den Metternichska censuren ingalunda ogärna såg.

Var Tyskland efterblifvet i politiskt hänseende, så hade det däremot kulturellt blifvit en stormakt. Den estetiska och vetenskapliga pressen är därföre ock af

* Från 1798 i Stuttgart, 1810 öfverflyttad till Augsburg, 1822 till München. Om bladets spridning uppges att det 1823 utgafs i 4,000 ex., på 1830-talet kom upp till det dubbla, men sedan åter gick ned.

en annan rang än den politiska. Jämte sin Allgemeine Zeitung utgaf Cotta (från 1807) ett Morgenblatt für gebildete Stände, som visserligen med sina utdrag ur resebeskrifningar och stadskrönikor, sina betraktelser öfver »urbanitet» eller »kinesernas strafflagar» eller »de gamlas hårprydnader» icke imponerar som värst, men kanske dock ej var så mycket sämre än många ultra-moderna. På 1820-talet kom därtill ett särskilt Litteraturblatt, en på flera håll upptagen modernare form af de »lärda» bilagor, som af ålder medföljt de tyska nyhetstidningarna, och bredvid den litterärt vetenskapliga pressen med högre anspråk, ofta undanträngande denna, uppstodo tidskrifter, som hufvudsakligen tjänade blott förströelsebehofvet, sådana som Der Gesellschafter i Berlin, mycket läst och spridd på sin tid (från 1817) och förebild för en hel mängd af liknande eller sämre slag. Det är isynnerhet i alster af detta slag, som anhängarna af »Das Junge Deutschland», Heines och fransmännens lärjungar, tränga in och fånga publiken med sin efter sista modet tillskurna, briljanta stil. Men där låg däruti mer än en blott ny litterär riktning.

På blott estetik kan en nation ej lefva; förebuden till en ny tingens ordning visa sig så småningom. Mot slutet af 1820-talet drar en friskare fläkt genom Europas kvafva politiska luft. Inom litteraturen är det Byrons respektlösa blodiga satirer, som beteckna vändpunkten; hans deltagande i grekernas frihetsstrid, för hvilken hela Europas ungdom svärmade, hans död därnere omgåfvo den engelske lordens redan förut beundrade person med en strålande gloria. Cannings politik kommer de liberalas förhoppningar att flamma upp; så inträffar julirevolutionen, och efter den börjar Tysk-

land vakna. Det platoniska intresset för främmande folks frihetsstrider omsättes till tankar pa ett eget nationellt lif under friare statsskick.

Den nya journalistik, som då växer upp i Tyskland, har till sina fäder två män af judisk börd, båda bildade af fransk litteratur, båda många år i frivillig landsflykt bosatta i Paris, båda i besittning af ovanlig kvickhet och båda ifrigt sträfvande att väcka sina tyska landsmän — och för öfrigt sins emellan ytterst olika. Den äldre, Ludvig Börne, var en hedersman, som oförtrutet arbetade för sina principer. Redan 1817 hade han i en tidskrift, Die Waage, gjort uppseende med sin skarpa teaterkritik, en nyhet för dåtiden; då Börne försökte ge sig in på politiken, blef tidskriftens fortsättande förbjudét. Sedermera skref han bl. a. korrespondenser till Cottas blad, hvilkas glänsande stil och kvickhet gjorde mycket uppseende.

Heinrich Heines skämt gömde inte ett sådant allvar, åtminstone inte en sådan fast trohet som Börnes, men hans mördande kvicka, hänsynslösa kritik af en mängd tyska förhållenden värkade väl så kraftigt. Direkt kunde han ej yttra sig i politiska ting; hans angrepp voro inströdda i resebeskrifningar eller i dikter bland mera oskyldiga ting, men likväl blefvo hans böcker förbjudna i större delen af Tyskland. Ehuru Heine således ej var publicist af facket, har han dock jämte Börne gifvit kraftiga väckelser åt pressen.

Ju starkare kritiken af det bestående växte, ju kraftigare blef dess anspråk på att få framträda i det offentliga och ju häftigare sammanstötningarna mellan tidningarna och censorerna. Med 1840 syntes en bättre tid skola inbryta; på Preussens tron uppsteg då Fred-

rik Wilhelm IV, en välvillig, tämligen romantiskt anlagd man, besjälad af uppriktig önskan att tillmötesgå berättigade reformkraf. Han ville frihet, fast med något patriarkalisk anstrykning, och satte stort hopp till tryckfriheten. Då emellertid dess införande stod i strid med förbundsdagens beslut, erfordrades åtskilliga underhandlingar, och Fredrik Wilhelm fick åtnöjas med att (dec. 1841) utfärda en order om mildring i censuren, åtföljd af en välment förmaning till publicisterna att ej begagna denna till lättsinne och skvaller. Följden af denna eftergift blef snabbt uppenbar. Man hälsade åtgärden med förtjusning. I de äldre bladen började ledare synas och nya grundades med liberal, ja radikal färg.

Inom kort hade rörelsen fått en fart, som gjorde konungen betänksam. I karikatyrer angreps hans egen person; en dylik framställde honom utgifvande »ordre» med ena handen och »contre-ordre» med den andra: på pannan stod skrifvet »désordre». En hel skola af politiska frihetssångare uppstod, som togo munnen full, och den våldsammaste af dessa, Herwegh, gjorde till sist ända på det kungliga tålamodet. Fredrik Wilhelm hade låtit kalla den uppburne skalden till audiens, hvilken också ägde rum, men efteråt yttrade sig Herwegh härom på ett yttert taktlöst och simpelt sätt, som förtörnade konungen.

I februari 1843 fingo de preussiska censorerna befallning att åter draga åt tömmarna, men detta gick ej så ledigt, sedan pressen en gång blifvit van vid större frihet att yttra sina meningar. Kampen mellan det fria ordets män och dess förtryckare blef våldsammare än någonsin, och en mängd historier berättas, som äro

synnerligen karakteristiska för den godtycklighet med hvilken man gick till väga. En polispresident i Breslau tillåt sig t. ex. att ändra omdömena i teaterrecensionerna. En annan gång förbjöds införandet af en dödsannons öfver en ämbetsman, enär nyheten ej ännu officiellt meddelats myndigheterna. Censorerna gjorde sig ock ibland löjliga i sin tjänsteifver; ämbetet var föga aktadt, och dess innehafvare ofta både okunniga och omdömeslösa. I Kölnische Zeitung hade t. ex. en referent tillåtit sig en något »hög» stil i skildringen af ett gatuppiopp och afslutade artikeln patetiskt med frasen: »Solen gick ned blodröd». Detta »blodröd» förekom censorn rabulistiskt, han strök epitetet och så löd slutet helt änkelt: »Solen gick ned»! — »Inte kunna herrarna begära, att jag skall sätta mina bästa krafter till censorr?» svarade en gång en högre ämbetsman några klagande redaktörer. För öfrigt hade dessa åtskilliga medel att kringgå bestämmelserna; hade en viss korrespondens t. ex. blifvit förbjuden, så ändrade man blott titeln, hvarpå den kanske fick passera.

Händelserna i Preussen återvärkade naturligtvis på det öfriga Tyskland. I de sydvästra staterna hade större frihet härskat, men äfven här tillgrep man nu stränga medel. I Baden fingo sålunda censorerna tillsägelse att stryka alla nyheter i de liberala bladen, ett medel, som afsåg att alldeles strypa dem, och som också lyckades med flera. En redaktör tillgrep i sin förtviflan den utvägen att låta trycka allt det som censuren strukit i tre tjocka band, hvilket ej kunde nekas honom, då enligt förbundsbesluten tryckalster öfver 20 ark voro fria från censur. — Att döda tidningar genom att förbjuda

deras försändning med posten var ett mångenstädes brukat, mycket värksamt medel.

I Sachsen hade af ålder tryckfriheten varit något större än på andra håll, dels emedan någon hänsyn måste tagas till den tyska bokhandelns centrum Leipzig, dels emedan censuren här enligt lag sköttes af professorerna vid universitetet, hvilka ej kunde behandlas på samma sätt som andra censorer. Här hade den stora förläggarfirman Brockhaus 1837 grundat en Allgemeine Zeitung efter mönstret af Cottas men med liberalare hållning. Denna blef efter reaktionen 1843 en »afstjälpningsplats för alla preussiska skandaler»; den mottog en mängd korrespondenser från Berlin och t. o. m. preussiska ämbetsmän skrefvo anonymt här. Äfven de österrikiska liberala höllo till i Sachsen; deras främsta organ var den af Kuranda 1842 grundade tidskriften Grenzboten.

Oppositionspressens betydelse visar sig ej minst i dess på 1840-talet starkt ökade upplagor. De mest framträdande bladen, som Kölnische Zeitung och Vossische i Berlin, nådde 1847—48 upp till respektive 17,000 och 24,000 exemplar, ganska aktningsvärda siffror. Men just emedan de således voro goda affärer, måste de taga ganska mycken hänsyn till myndigheterna för att ej blifva alldeles förbjudna, ett öde, som redan 1843 träffat den blott ett par år gamla Rheinische Zeitung, hvars radikala hållning karakteriseras däraf att den bland sina medarbetare räknade socialismens apostel Karl Marx. Häftigare var därför tonen dels i en hel del resonnerande veckoblad, hvilkas lifstid också i de flesta fall blef mycket kort, dels i en mängd böcker och broschyrer, som spriddes under falska titelblad eller i hemlighet

infördes öfver gränsen uti lådor med dubbla bottnar eller genom andra slika medel, som i våra dagar användts i Ryssland och Finland.

Därjämte framträdde också på 1830-talet — efter engelskt mönster som vi skola se — en veckopress, som var beräknad på folkets bredare lager, och som delvis lyckades uppnå en ovanlig spridning. Das Pfennig-Magazin, utgifvet i Leipzig från 1833, röjer redan med titeln sitt engelska ursprung och lär vara det älsta i denna genre, tillika det första tyska, som regelbundet illustrerades med träsnitt. Det fick åtskilliga efterföljare med olika karaktär. Der Dorfbarbier (utgifven i Grimma från 1834) hade ännu såsom själfva namnet antyder, en bredt gemytlig, småborgerlig prägel. Vida mera modernt var ett yngre blad, Die Locomotive, som 1843 utgafs i Leipzig af en f. d. preussisk officer F. A. W. Held, en stor talang, men en klen karaktär*; raskt och klokt redigerat kostade det blott 30 groschen om året och fick också inom kort en afsättning af öfver 4,000 exemplar, men blef inom ett år förbjudet. I sin oskyldiga form blomstrade genren med talrika företrädare.

Frihetssträfvandena löpte ut i de häftiga, stundom våldsamma folkrörelser, som, sedan februarirevolutionen i Frankrike gifvit signalen, kännetecknade året 1848 i de flesta tyska stater och ej minst de båda största. I Österrike, där tillståndet var värst — enligt en uppgift skall 1847 af 19 politiska nyhetsblad 12 varit officiella — var också krisen mest omfattande och långvarig. Här se vi ock en plötslig stormflod af press-

* Held, som 1848 var bland de rödaste revolutionärerna, gick sedan en tid i statstjänst men fann på 1860-talet tiden åter vara inne att bli radikal och skref då i Staatsbürgerzeitung.

alster störta fram under de sju månader, som den oroliga tiden varade; blott i Wien, visserligen hufvudorten, uppstodo under denna tid 388 nya tidningar, däraf 90 dagliga. Somliga fingo snabbt stor spridning; så Constitution, som afsatte 15,000 ex. om dagen, så den kanske mest lästa »Grad' aus», som blott kostade 1 kreutzer. Många af dessa blad utgåfvos af ärliga entusiaster, andra af sådana, som funno tiden lämplig att göra affärer i grofheter.

Hela denna häxdans fick ett plötsligt slut, då revolutionen i oktober slagits ned. Reaktionen var våldsam; tidningar, som under den oroliga tiden ansetts konservativa, blefvo nu indragna såsom samhällsvådliga. Och så fick den gamla kampen börja om igen på nytt — alldeles som i Frankrike.

Vi ha emellertid sett huru under 1830- och 1840-talen, hvilka för hela Europa bilda den period, då pressen, förd af de mäktiga liberala idéerna, kämpar sig fram mot oberoende och antar en mer modern karaktär, äfven flera tyska tidningar spränga den trånga 1700-tals-ramen och från att vara blotta färglösa, oskyldiga nyhetsblad blifva organ för den allmänna mening, som börjar bilda sig jämväl i Tyskland.

IV.

Englands tidningspress hade under 1700-talet att uppvisa en jämn utveckling; vid det nya seklets inbrott voro de stora londonska dagbladen ganska ståt-

liga med sina fyra spalter, ett format, som kontinentens största uppnådde först på 1840-talet. I fråga om anskaffande af nyheter från det egna landet hade de nästan samma försprång, så ock i en del andra hänseenden. Och under århundradets sista decennier värka tre män, hvilka genom nya insatser än mera höjde sitt lands press, nämligen James Perry med Morning Chronicle, Daniel Stuart med Morning Post och John Walter med Times. Då vi inte kunna följa alla tre, skola vi något närmare omtala den sistnämde. Den tidning, Walter 1785 grundlade och som ännu i dag — till namnet åtminstone — innehafves af hans arfvingar, växte till världens största och mest berömda.

Grundarens program var att så vidt möjligt förvärkliga den tanke om en allomfattande tidning, som framskymtat redan tidigare, men ännu inte hunnit tränga igenom. I politiken skulle Times vara själfständig och stå fritt gentemot partierna, men den stödde till en början toryerna och har sedermera i regeln följt den — storborgerliga — allmänna meningens skiftningar och sålunda anslutit sig till det härskande partiet. Energiskt fullföljde Walters son, som ledde bladet 1803—1847, sträfvandena att anskaffa nyheter så snabbt, säkert och utförligt som det med dåtidens förbindelser var möjligt. Han utsände egna korrespondenter*, han höll egna kuttrar, som seglade mellan England och fastlandet, och genom dessa och andra åtgärder kunde han ibland komma ett helt dygn före ej blott sina konkurrenter utan t. o. m. regeringens kurirer. Bläddra vi igenom en årgång af Times från denna tid, finna vi dock att nyheterna mestadels äro tagna ur utländska tidningar, men försprånget fram-

* En sådan vid namn Robinson besökte 1807 Stockholm.

för dessa ligger främst på andra områden, och det mest i ögonen fallande är de ledande artiklarna, då okända på kontinenten. Stor ifver visade Walter uti att tillgodogöra sig de nya mekaniska uppfinningarna. Då tyskarna König och Bauer uppfunnit den s. k. snällpressen, inköpte han en dylik för Times' räkning, men af hänsyn till stämningen bland arbetarne, lät han hösten 1814 uppsätta den i största hemlighet i ett hus, som gränsade intill Times' tryckeri. När arbetarna tidigt en morgon (d. 29 nov.) anlände för att begynna tryckningen, anbefalldes de att vänta, ty, hette det, den utländska posten hade blifvit försenad. Kl. 6 på morgonen, den timme, då tidningen vanligen brukade vara färdig, trädde Walter ut i tryckeriet och medförde då det första nummer, som var tryckt med den nya pressen; han omtalade förhållandet för arbetarne, förklarade att han i händelse af handgripligheter var beredd att möta dem med kraft, men lofvade att om de förhöllo sig lugna gifva dem alla full lön till dess de hunnit skaffa sig annan sysselsättning.

Den nya pressen tryckte 1,100 ex. i timmen, hvilket då ansågs stort; med denna kunde Times' hela upplaga tryckas på tre timmar, medan förut därtill åtgått 10 à 12, om man blott begagnat *en* af de gamla handpressarne. (De stora tidningarna hade därför varit nödsakade att använda flera och således måste också hela texten sättas flera gånger.) Utom andra fördelar hade man således vunnit, att man kunde tillgodogöra sig de senaste nyheterna för ett par timmar.

Vi lägga emellertid märke till huru liten upplaga det här var fråga om, föga mer än 3,000 exemplar; den ofvannämde medtäflaren Morning Post, som under

Stuarts ledning* en tid gick om Times, hade redan 1803 en upplaga på 4,500, hvilken sedermera alltjämt steg, till dess den veckorna före slaget vid Waterloo nådde upp till inemot 10,000. Men detta var ett rent undantag, i allmänhet hade London-bladen en mycket begränsad spridning i jämförelse med kontinentens, hvilket ju förefaller öfverraskande i betraktande af deras öfverlägsenhet i öfrigt. För att finna orsaken härtill måste vi gå något tillbaka.

Så snart den engelska pressen i begynnelsen af 1700-talet på grund af den vunna tryckfriheten visade ansatser att taga större fart, blefvo de styrande betänkta på att lägga hinder i vägen för dess vidare utveckling. Regering och parlament voro ganska ense härom, oafsett hvilket parti, som för tillfället var det härskande. Ty underhuset var, som bekant, ingalunda något uttryck för det engelska folkets mening, då dess medlemmar tillsattes af ett fåtal privilegierade. Följaktligen såg man i pressen en obehaglig och farlig kritiker. Genom lagliga och olagliga rättegångar förföljdes tidningsredaktörerna gång på gång under hela 1700-talet; ett särskilt parlamentsbeslut af 1792 skulle väl göra slut på dessa förföljelser, men regeringen fann fortfarande på utvägar att med böter och fängelse tukta obekväma författare.

Om härigenom pressens frihet gjordes i afsevärd mån illusorisk, så värkade en annan sak hämmande på dess utveckling öfver hufvud, nämligen de på densamma hvilande skatterna. Ända sedan 1712 bestod i England en stämpelafgift på allt papper, som användes för periodiska tryckalster. Till en början jämförelsevis obetyd-

* Den utmärkte sig äfven genom sin litterära afdelning, till hvilken bl. a. Coleridge bidrog.

lig hade den efter hand ökats, naturligtvis just för att om möjligt hålla pressen nere, och fastställdes slutligen 1815 till fyra pence, hvartill ytterligare kommo annonsskatt och andra mindre pålagor. Hvad detta hade att betyda, framgår af följande exempel. Times betalte år 1828 för omkring 3 millioner exemplar (motsvarande en daglig upplaga af 10,000) 48,516 pd såsom stämpelafgift och 19,620 pd såsom annonsskatt, således en afgift till staten af öfver 1,200,000 kronor för ett enda år! Också kostade ett lösnummer ej mindre än 7 pence (50 öre). Under sådana förhållanden måste tidningsläsning blifva ett privilegium för förmöget folk, och det skulle vara i det rika England som tidningarna i alla fall kunde nå upp till så pass stor spridning*. Se här några talande siffror! Antalet tidningsexemplar utgjorde 1760 nio och en half million, hade 1811 stigit till tjugufyra och en half, föll 1816 på grund af den året förut vidtagna skatteförhöjningen till 22 för att 1820 åter stiga till 29 millioner i runda tal. (Man jämföre härmed de ofvan angifna siffrorna från Frankrike!)

Man kan ej undra på att dessa orimliga förhållanden väckte den häftigaste förtrytelse och ett allt mer växande rop på reform, detta så mycket mer, som England under begynnelsen af 1800-talet befann sig uti en farlig social kris. Kriget mot Napoleon hade kräft insättande af landets hela energi, de inre förhållandena hade försummats och det ehuru just vid denna tid den stora omhvälfning försiggick inom industrien, som åstadkoms genom öfvergången från handarbete till maskiner.

* Liknande stämpelafgift infördes efterhand i flera europeiska länder och afskaffades först sent, i Frankrike 1871, i Preussen 1874, i Sverige 1872, i Österrike först med det nya seklets ingång.

Vi ha nyss sett ett exempel därpå, då Walter införde snällpressen; genom liknande förändringar blefvo ofta tusentals arbetare brödlösa, kriget och efter dess slut hårda skatter fördyrade lifsmedlen, nöd och brist härjade bland dem och gång på gång kom det till upplopp och oroligheter, som stundom kväfdes med blodiga massakrer.

Men allt det berättigade missnöje, som härskade bland de breda lagren, förnams knappast i pressen. Såsom det första radikala veckobladet — dagbladen voro alla organ för de härskande klasserna — nämnes The Examiner, grundat 1808 och redigerat af bröderna John och Leigh Hunt, hvilka fingo umgälla sin opposition med böter och fängelse — en gång ända till två år (1813—15). Men först på 1820-talet fick rörelsen mera fart, sedan J. Benthams liberala och utilistiska läror vunnit talrika och verksamma anhängare i pressen. Examiner, nu ledd af A. Fonblanque, hade då flera kamrater i striden, af hvilka den tappraste var dagbladet Morning Chronicle under Black, tillika ett litterärt organ af rang. Den afgörande framgången vanns, då slutligen 1832 en ganska genomgripande reform af valsättet till underhuset blef genomförd. Nu kunde man också hoppas på, att få pressens pålagor aflyftade eller åtminstone lättade, ehuru ett förslag i denna riktning ännu 1827 blott samlat 13 röster i underhuset.

Ungefär vid samma tid göras allvarliga ansträngningar att skapa en billig, värkligt folklig press. Under 1700-talet hade enstaka veckoblad framträdt, innehållande dels nyheter klippta ur de dagliga tidningarna, dels uppsatser af samma slag som tillhörde den gamla Spectators genren. I begynnelsen af 1800-talet ökades snabbt antalet af dessa veckoblad: i London, som 1777 blott haft

ett enda sådant, utgåfvos redan 1813 ej mindre än 34, af hvilka 16 voro söndagsblad, en tidningsgenre, som var bestämd till en storartad utveckling i alla anglosaxiska länder. Den där härskande, strängt puritanska uppfattningen, som förbjuder alla världsliga nöjen på hvilodagen, har säkert mer än något annat bidragit till veckopressens oerhörda tillväxt, då man i den fann ett anständigt medel att fördrifva de långa timmarna.

Emellertid började filantropiska män tänka på huru de fattiga klasserna af folket skulle kunna förses med en på samma gång billigare och nyttigare läsning, och för detta ändamål satte man under de första åren af 1830-talet i gång tidskrifter sådana som Chambers Edinburgh Journal och Knights Penny Magazine. Innehållet, små uppsatser i kultur- och naturhistoria, biografiska skisser och annat dylikt, som belystes af en del träsnitt, synes oss väl oskyldigt och nog teoretiskt, men en god början var härmed onekligen gjord, och stor, ja kolossal spridning uppnåddes tack vare det billiga priset.* Detta åter möjliggjordes genom att man slapp erlägga stämpelafgift för dem. De styrande ansågo sig kunna se genom fingrarna härmed, då dessa tidskrifter inte meddelade några nyheter, afhöllo sig från all politik och, som sagt, öfver hufvud taget hade en ytterst oskyldig karaktär. Men därmed var dock principen i ett fall uppgifven, och följderna däraf uteblefvo inte.

En man framför andra förtjänar att minnas och hedras såsom den där varit den oförtrutnaste i det systematiska krig mot stämpelskatten, som nu började;

* Dessa billiga engelska veckoblad funno talrika efterföljare i de flesta länder; om Tyskland har jag redan talat, i Frankrike satte Girardin i gång ett par sådana, i Sverige försökte sig L. J. Hjerta med ett Lördagsmagasin några år, dock, tyckes det, utan riktig lycka.

det är boktryckaren Henry Hetherington. Han hade som andra för att undgå stämpeln utgifvit penny-broschyrer för folket, men då detta blef förbjudet, började han 1831 veckobladet »The Poor Mans Guardian» och förklarade öppet att han icke skulle erlägga den orättvisa stämpelafgiften. För detta tilltag blef Hetherington insatt i fängelse på ett halfår, men han gaf ej tappt, bladet fortsattes, han fann hjälpare och fonder insamlades till hans understöd. Ej mindre än 500 åtal väcktes mot dem, som försålde The Poor Mans Guardian, de bötfälldes eller fängslades, men trots allt utkom tidningen, tryckt och spridd i hemlighet. Man skulle trott sådana ting höra hemma i Ryssland och ej i det fria England.

Många voro de, hvilka kände det som en skam för England, att där lades »skatt på kunskap»; då saken 1832 ånyo var före i parlamentet, påvisade författaren Bulwer i ett utmärkt anförande att det fanns stater i Nordamerika, hvilka kunde uppvisa en press med förhållandevis mer än tio gånger större årlig spridning än England. Året därpå genomdrefs en nedsättning i annonsskatten, hvarmed visserligen föga var vunnet, men hvilket dock gaf ökad fart åt agitationen. Vid en ny rättegång 1834 blef Hetherington frikänd af juryn, ett erkännande således af det rättvisa i hans sak, och detta lockade fram nya billighetstidningar utan stämpel, men två år senare blef han åter fälld. Detta tycks ha gifvit signalen till ett förnyat och denna gång afgörande angrepp: med 241 röster mot 208 beslöt underhuset att nedsätta stämpelskatten till en penny, och öfverhuset godkände beslutet. Därmed blef det ock för alltid

slut på förföljelserna mot pressen; efter mer än ett århundrades kamp var den värkligen fri.

Värkningarna af denna reform visade sig däruti, att antalet (stämplade) tidningsexemplar på tio år mer än fördubblades (från 39,4 millioner 1836 till 84 millioner 1846 och 122 år 1855). De större tidningarnas pris höll sig dock uppe vid 5 pence, men det fullständiga afskaffandet af stämpelskatten hade för dem mindre intresse, enär denna medförde fri försändning med posten, och portot skulle, då nu dubbelnummer* började bli vanliga, rent af varit drygare. Man sade ock att dessa stora blad vunnit mera på reformen än deras kunder. Billighetstidningarna voro fortfarande sämst ställda; efter några år af relativt stillestånd togs också saken upp på nytt. 1849 bildades ett sällskap för fullständigt afskaffande af alla »skatter på upplysning», och åter stod striden med hetta. På den konservativa sidan drog man fram vissa företeelser på kontinenten, som förklarades bevisa, att en värklig billighetspress skulle bli en skandalpress. Å andra sidan svarade man med att hänvisa till de redan i England existerande billiga veckobladen, hvilka ingalunda kunde karaktäriseras såsom sådan: familjeblad som The London Journal med en half million och The Family Herald med 200,000 afnämnare. Slutligen 1855 afskaffades stämpelskatten fullständigt och de öfriga pålagorna efterhand under de följande åren till 1861. Därmed var således äntligen den engelska pressen fullt fri och därmed börjar en ny period i dess historia.

Ytterligare en sak ha vi att fästa uppmärksamheten på, nämligen den engelska pressens ingripande i den

* Det första utgafs af Times d. 29 jan. 1829 med 8 sidor om tillsammans 48 spalter.

såsom ofvan antydts, nu allvarligt framträdande frågan om arbetarnes ställning och villkor, hvilken under 1830- och 1840-talen i så hög grad sysselsatte filantroperna. Flere af de stora tidningarna togo nämligen på egen hand initiativ till sociala undersökningar. Times företog 1845 en sådan rörande den svåra hungersnöd, som då uppstått på Irland i följd af missväxt på potatis, och några år senare följde Morning Chronicle detta exempel genom liknande öfver dels kolerans härjningar, dels industriarbetarnes fysiska, ekonomiska och andliga villkor i allmänhet. Sedermera hafva gång på gång dylika föranstaltats af än det ena, än det andra stora bladet, och dessa utgöra några af de vackraste sidorna i den engelska pressens lysande historia.

V.

Innan vi lämna förra hälften af 1800-talet måste vi göra ett besök på andra sidan Atlanten för att lära känna pressen i Förenta Staterna, hvilken längre fram skulle komma att ge uppslag, de där ganska djupt ombildat tidningsväsendet i Europa.

Äfven för den nordamerikanska pressen är 1830-talet den tidpunkt, från hvilken den räknar sin moderna utveckling. Men redan dessförinnan ligger en period af beaktansvärda framsteg, i synnerhet sedan frihetskampen stärkt den nationella känslan. 1784 uppstår den första dagliga tidningen i Filadelfia, följd nästa år af en i Newyork. Därefter följa blad, som ägna sig åt

mera speciella uppgifter: det första religiösa skall ha framträdt 1814, under årens lopp följt af en oerhörd mängd, som spegla alla de skiftande nyanser det kyrkliga lifvet där utpräglat. Veckopressen var här som i moderlandet och af samma skäl tidigt utvecklad; från 1825 utkommo flera söndagstidningar, men den stränga uppfattningen af hvilodagens hälgd tvingade de flesta att ändra sin utgifningstid till lördag; af samma skäl fick t. ex. New-York Tribune längre fram upphöra med det söndagsnummer den börjat utgifva. 1823 påträffa vi det första societetsbladet, New-York Weekly Mirror, som skall ha gifvit upphof åt uttrycket »the upper ten» (de öfre tiotusen), 1827 få kvinnorna sitt första egna organ, Ladies' Magazine, 1828 började man använda den optiska telegrafen för fortskaffande af nyheter — några exempel på rörligheten inom tidningsväsendet.

Den dagliga pressen karaktäriseras under denna tid af sin utpräglade partiståndpunkt. Samtliga större blad leddes af de politiska anförarne och voro således i främsta rummet organ för partiernas åsikter, vid denna tid främst bestämda af frågan om en fastare eller lösare sammanknytning af de särskilda staterna inom unionen. Men i längden tröttnade allmänheten vid denna enformiga polemik. Skrifsättet var ock tungt, priset relativt högt (öfver 10 dollars).

Det är då boktryckarna och tidningsmännen ingripa för att befria pressen från partityranniet. I september 1833 startade boktryckaren B. H. Day The Sun, den första dagliga nyhetstidningen till en cent, tämligen oansenlig med sina fyra trespaltade sidor fyllda nästan blott af lokalnotiser, ej minst polissaker och skvaller. Day yttrade sedermera, att företaget icke var grundat på

någon noggrant genomtänkt plan, men omständigheterna voro gynnsamma och sålunda lyckades det.

Den egentliga reformatorn är emellertid en annan man, James Gordon Bennett (1795—1872), en skotte, som vid unga år kommit öfver till Amerika, blifvit tidningsreporter och gjort ett visst uppseende genom den pigga stil, som utmärkte hans korrespondenser från Washington. Liksom Girardin, liksom Lars J. Hierta — två samtida, med hvilka Bennett genom sitt lifsvärk har mycken likhet — liksom hvarje boren publicist öfver hufvud, hade han en naturlig fallenhet att uttrycka sig kort och klart, och liksom de båda nämda ägde han en betydande affärstalang och oförtruten energi. Flera försök med egna tidningar misslyckades, men han lät sig ej nedslå utan försökte på nytt, och slutligen slog han igenom tack vare den erfarenhet han tillgodogjorde sig.

I maj 1835 startades — med ett kapital af 500 dollars berättas det — New-York Herald, som var bestämd att taga ledningen inom den nordamerikanska pressen. Priset var liksom för Sun en cent, men redan efter halftannat år, då framgången syntes säkrad, höjdes det till två*. I begynnelsen skref Bennett nästan allt själf; t. o. m. annonserna skref han om i skämtsam ton! Hans städse korta notiser och artiklar voro så vidt möjligt hållna i en hurtig, frisk stil — han förenade, säger en hans landsman, fransk elegans med amerikansk kraft.

Efterhand införde Bennett en mängd nyheter i sitt

* Detta synes hafva blifvit det vanliga för de större tidningarna till inbördeskriget, då den allmänna prisstegringen föranledde en höjning till 4 cent.

blads redigering, bland hvilka hans money-articles främst lära bidragit till Heralds framgång. Hvarje dag gick Bennett på börsen, berättade så om världspapperens prisläge och beledsagade dessa faktiska uppgifter med en resonnerande öfversikt, något som väckte häftig förtrytelse hos börsmännen. Genom hotelser sökte de skrämma honom att afstå, men det bekom honom lika litet i detta fall som i andra. Han gick sin väg fram, afhöll sig själf från att spekulera och fann utan tvifvel med rätta, att han därigenom gjorde den bästa affären.

Uti politiken höll sig Bennett på afstånd från hvarje bestämt parti men följde den naturligtvis och förvärfvade efter hand ett ej ringa inflytande. 1838 besökte han Europa och anställde där egna korrespondenter; samma år publicerade Herald den första krigskarta, som lär förekommit i någon tidning, och utgaf sitt första dubbelnummer, innehållande bl. a. referat in extenso af tal vid ett offentligt möte. Några år senare, 1844, började Bennett jämväl införa referat af predikningar, hvaröfver prästerna länge voro högst uppbragta, men hvilket i detta de religiösa sekternas förlofvade land var ett ytterligare kraftigt medel att göra bladet omtyckt. Exemplet följdes ock af de andra tidningarna.

Dessa hade med afund sett Heralds snabba framgång, och 1840 ingicks dem emellan en sammansvärjning, åsyftande att genom bojkottning af bladet och dess annonsörer mörda detsamma, men efter några månader måste planen uppgifvas.

Konkurrensen blef allt skarpare, särskilt i fråga om nyheterna från Europa, som kommo med ångbåt till Boston och därifrån fördes med järnväg till New York. En gång anlände posten försenad en lördag;

Suns agent i Boston tog då ett extratåg, men fann vid sin framkomst på söndagen tryckeriet öde. Heralds ombud hade bedrifvit sin sak listigare; han lät trycka sina extrablad redan i Boston och förde dem sedan färdiga till New York. Slika bedrifter ha naturligtvis i sig själf ej så stor betydelse, men förfela aldrig sitt intryck på den stora publiken, i synnerhet den amerikanska.

1846 bildades af fem stora tidningar ett bolag, som skulle genom egen ångbåt från Liverpool slå Herald i fråga om de europeiska nyheterna, men äfven detta försök misslyckades; då bolagets post hann till New York funno de Heralds extrablad redan tryckta. Såsom den förnämsta af dess medtäflare må nämnas Tribune startad 1841 af Horace Greely, en författare och politiker med radikal hållning, amerikanskt moralisk och ideell, men också med ganska »amerikanska» principer i fråga om nyheters anskaffande, användande af gratispremier och dylikt.

Egendomligheterna och äfven oarterna framträda således redan nu i den nordamerikanska pressen. Då Charles Dickens besökt Förenta Staterna 1842 gaf han i sin roman Martin Chuzzlewit en skildring af tidningsväsendet därstädes, i hvilken det bl. a. berättas, huru ångbåten från Europa vid sin ankomst genast öfversvämmas af en legion unga medborgare, som om hvarandra utropa New Yorks-Banditen, New Yorks-Kloaken, New Yorks-Familjespionen o. s. v.

»Här är New Yorks-Kloaken! Här är några af Kloakens tolftusen exemplar för i dag med de pålitligaste handelsunderrättelserna och skeppsnotiserna och fyra hela spalter om balen hos mrs White i går afton samt

Kloakens egna upplysande noter om alla de närvarande damernas lefnadsöden ... Här är Kloakens skildring af slagsmålet i Wall-street och Kloakens själfständiga berättelse om en skamlig oredlighet, begången af utrikesministern, då han var åtta år gammal, och som nu för en rätt vacker summa blifvit meddelad af hans egen amma...»

Satiren är naturligtvis öfverdrifven, men dess berättigande har kanske med tiden ökats. Den personligt närgångna tonen är fortfarande ett karaktäristiskt kännemärke för den nordamerikanska pressen, men för denna och andra oarter, som vi genast stötas af, få vi ej glömma dess förtjänster, särskilt i fråga om praktisk anordning. Jag har redan framhållit flera af de reformer Bennett införde, och jag kan ytterligare nämna tvänne: annonsernas systematiska ordnande och införande af rubriker. Kunde jag framlägga en amerikansk och en europeisk tidning från 1850 för mina läsare, skulle den första blicken öfvertyga om, huru mycket den förra i uppställningens modernitet står öfver den senare. Det är gifvetvis svårt att här i Europa uppdrifva gamla amerikanska tidningar, men i kungliga biblioteket i Köpenhamn har jag lyckats finna årgången 1852 af New York Heralds veckoupplaga, och jag blef slagen af förvåning öfver dess modernitet. Bredvid denna förefalla åtminstone de tyska fullkomligt 1700-talsaktiga. Herald har öfverallt tydliga rubriker, som genast angifva hvar jag kan finna de saker, som tilltala mig. Genom vakenhet och praktisk blick hafva amerikanerna sålunda på detta som på andra områden blifvit föregångsmän.

VI.

Julirevolutionen 1830 hade varit inledningen till en tid af betydelsefulla politiska strider; februarirevolutionen 1848 upprörde visserligen omedelbart ett par års stormar, men sedan dessa lagt sig inträdde en period af afslappning: ansträngningen tyckes hafva varit utan resultat, det friska förhoppningsfulla modet var knäckt, man hvilade sig resigneradt. Men på den materiella odlingens område gick det framåt med ökad fart; maskinernas fullkomning bjuder industrien nya utvecklingsmöjligheter — för tryckerikonsten kunna vi särskilt erinra om att den första rotationspressen konstruerades af Hoe 1846 — järnvägsskenor och telegraftrådar spänna sitt nät öfver Europa och framkalla en revolution i den andliga och materiella samfärdseln; frihandelns genomförande beseglar detta, och på världsexpositioner börja nationerna fira glänsande fester öfver resultaten af denna täflan, som tills vidare kallades den fredliga.

För nyhetspressen var telegrafen en till sina följder alldeles revolutionerande uppfinning. De framsteg man dessförinnan märker uti ökande af posternas snabbhet äro inför en jämförelse rent försvinnande. Ännu i begynnelsen af 1800-talet kunde veckor förlöpa, innan äfven de viktigaste nyheter hunno spridas till Europas hufvudorter.

På sina håll hade man emellertid gjort allt hvad som göras kunde för utnyttjande af de äldre medlen. Times t. ex. hade, som redan omtalats, egna kuttrar i kanalen och jämväl egna kurirer, som mötte den för England

så viktiga indiska posten och förde Times' del däraf från Marseille genom Frankrike; hvarje tur tog ungefär 60 timmar och kostade omkring 1,500 kr. Tre dess kolleger i London hade en liknande gemensam privat post. Kontinentens tidningspress, mera begränsad till sina tillgångar, måste nöja sig med billigare åtgärder. Kölnische Zeitung t. ex. lät under lång tid sända sig ett exemplar af Times med tidigare post än den öfriga upplagan, och hade sålunda det stora engelska bladet ett halft dygn tidigare än andra mot en kostnad af 3,000 mark årligen. — Med brefdufvepost gjordes åtskilliga försök, och ordnade linjer upprättades, men detta först så sent, att de egentligen ej tjänade till annat än att utfylla luckorna mellan de nya telegraflinjerna, så t. ex. mellan Bryssel och Paris.

I England uppsattes på privat initiativ den första ledningen 1838—39, och andra följde efter; när pressen först tagit dessa i bruk, är ej med säkerhet bekant, men tills vidare uppgifves det älsta tidningstelegrammet hafva varit ett från Portsmouth till London, som blef synligt i Morning Chronicle i maj 1845, fortskaffat längs med järnvägsbolaget South-Westerns linjer. Året därpå begynte Bennett använda telegrafen mellan Washington och New York för Herald, och med vanlig amerikansk energi utnyttjade han genast det nya medlet i långt större skala än sina europeiska kolleger; redan 1847 syntes i Herald flere politiska tal, som in extenso telegraferats. I Europa förbluffade Leipziger Zeitung sina läsare med att 1849 meddela det sachiska trontalet samma dag det hölls, men det var ett litet bedrägeri: tidningen hade fått talet dagen förut med posten och blott genom ett telegram fått visshet om att det värk-

ligen hållits i den formen — en samvetsgrannhet, som mången smart journalist ansett öfverdrifven.

Orsaken till att tidningarna dröjde med att regelbundet och i större utsträckning betjäna sig af telegrafen låg dels däruti, att den i begynnelsen ej var så helt att lita på — afbrott voro ej ovanliga — dels i portots dyrhet; ett telegram om 20 ord från Berlin till Köln kostade 14 mark, för längre sträckor mera. Detta var för mycket för de begränsade medel, tidningarna då kunde använda.

Samtidigt med telegraflinjens utsträckning uppstodo de stora telegrambyråerna, närmast afsedda att betjäna handeln, men snart också tidningarna. Som man kunde vänta, är Amerika främst med sin Associated Press, grundad 1848. Reuters byrå begynte sin verksamhet i Aachen, men flyttade öfver till London, sedan kabeln Dover och Calais 1850 satt England i förbindelse med kontinenten. Efter denna uppstod Wolffs i Berlin, Agence Havas i Paris o. s. v.; nästan hvarje land har fått sin, och alla dessa arbeta tillsamman, hvarigenom denna utomordentligt väl organiserade nyhetsanskaffning uppstått, som levererar nyheter till all världens tidningar efter hvars och ens förmåga att betala, och som gör att de största händelser inom få timmar äro kända i det mest aflägsna kråkvinkel.

Men dessa byråer hafva sin afvigsida: de äro officiösa. För att få del af de officiella nyheterna måste de ställa sig till regeringarnas tjänst, och dessa begagna dem på ett sådant sätt att deras partiskhet mången gång blir uppenbar. Då Agence Havas fått en fri medtäflare i Agence continentale, voro den förra och den franska regeringen lika angelägna om att döda den, och det lycka-

des också. Gång på gång ha häftiga anklagelser rests mot dessa byråer, som genom traditionen och sin mäktiga organisation inneha ett värkligt monopol. 1904 t. ex. visade det sig, att Wolffs byrå på den preussiska regeringens anvisning undertryckte vissa för denna obehagliga saker, som rörde den Lippeska arfföljden, och liknande fall inträffa oupphörligt. De smärre tidningarna äro fortfarande beroende af agenturerna, men de större ha befriat sig från deras förmyndareskap; de upptaga väl fortfarande byråtelegrammen, men fullständiga dem genom sådana från sina egna korrespondenter. Härutinnan äro de engelska och amerikanska världsbladen alltjämt i têten. I Tyskland var Kölnische Zeitung den första, som i utsträckt grad använde telegram, och denna tidning besitter sedan 1874 en egen tråd från Berlin, liksom London-bladen hafva sina till Paris o. s. v.*

Samfärdsmedlens utveckling föranledde utsändningen af specialkorrespondenter — i synnerhet till krigsskådeplatserna — i en förut oanad utsträckning. De hafva

* Den första svenska telegraflinjen upprättades 1853 mellan Stockholm och Uppsala och på grund af Krimkriget påskyndades arbetena med andra linier, så att redan 1854 Stockholm öfver Skåne och en kabel i Öresund kom i förbindelse med det allmänna europeiska nätet. Samma sommar börja telegram bli synliga i de svenska tidningarna, men det är svårt att kontrollera om de värkligen hela vägen befordrats telegrafiskt. I begynnelsen ser man t. ex. Snällposten i Malmö offentliggöra telegram, de där tydligen åtminstone från Köpenhamn, kanske ända från Hamburg befordrats med post. Emellertid yttrar Aftonbladet i Stockholm uti sin anmälan vid nyåret 1855, att det beräknar sina utgifter på detta konto för det kommande året till 3,000 kr. — en ganska aktningsbjudande summa för de dåtida förhållandena.

Jämte telegrambyråerna uppstodo ungefär vid samma tid i de stora städerna affärer, som mottogo abonnemang på utförliga nyhetskorrespondenser, till en början litograferade, numera väl i allmänhet tryckta. Dessa spela en stor roll särskilt för de mindre landsortsbladen, som inte hafva råd att hålla sig egna korrespondenter.

nu blifvit en fast afdelning i hvarje stor tidnings medarbetarestab. Den förste krigskorrespondent, som värkade i stor stil och förvärfvade sig ett motsvarande rykte var W. Russell i Times' tjänst. Han gjorde sina lärospån i det dansk-tyska kriget 1848 och sändes 1854 till Krim, hvarifrån han meddelade utförliga, omsorgsfullt utarbetade berättelser. Stort uppseende och stor uppståndelse förorsakade hvad Russell hade att förtälja om de otroliga bristerna i den engelska arméns utrustning.

Russells korrespondenser voro emellertid vanliga bref, befordrade med post eller särskilda lägenheter. Presstelegrammen innehöllo oftast blott på några få rader korta meddelanden om de märkligaste händelserna, och karaktäristiskt är ett meddelande af en engelsk tidningsman, som sändes ut i krigen 1864 och 1866. Hans instruktion gick då ut på att han *inte* skulle spara på kostnaderna och *inte* använda telegrafen! Tydligen ville redaktionen hafva utförliga och åskådliga skildringar, men kunde aldrig tänka sig, att det skulle vara lönande att sända dessa såsom telegram.

De, som bröto denna fördom, voro amerikanarne, hvilka under inbördeskriget 1861—1865 lärde sig utnyttja den elektriska förbindelsen och funno att kostnaderna blefvo rikligt ersatta. Kriget 1870—1871 gaf de europeiska pressmännen samma lärdom (det österrikiska 1866 hade varit alltför kortvarigt därtill), men det hade nog ej gått så snabbt, om inte en amerikansk journalist kraftigt ingripit. Det var G. W. Smalley, och denne har nyligen härom själf berättat följande.

Ungefär samtidigt med nedläggandet af de första båda atlantiska kablarna upprättade New-York Tribune

en redaktionsbyrå i London för insamling af europeiska nyheter, hvilken Smalley förestod, då kriget 1870 helt oväntat bröt ut. Det gällde nu att genast med de under inbördeskriget gjorda erfarenheterna sätta i arbete en korrespondensstab, men Smalley tordes ej lita blott på denna. Han gick då upp till Daily News' redaktion och föreslog ett utbyte af nyheter, ett förslag, som antogs efter en kort öfverläggnlng. Strax därpå fick Smalley ett långt telegram från en af sina bästa korrespondenter, Holt White, och skyndade sent på aftonen upp till Daily News med en afskrift däraf, hvilken han öfverlämnade till vakthafvande redaktören. Denne mottog skriften med tydlig misstro. »Han frågade mig än en gång om jag ville påstå att detta hade kommit med telegraf. — Jag försäkrade honom att så var. — Alltihop? Ja, alltihop » Han var fortfarande misstrogen, mycket höflig, men önskade tydligen se originaltelegrammen, och då Smalley förevisade dem, »stirrade han på dem, som om jag visat en afskrift af några assyriska tabletter». Följande morgon bringade så Daily News detta första telegrambref, som man kunde kalla korrespondensen till skillnad från de vanliga korta meddelandena, och påkallade i en ledare sina läsares uppmärksamhet för denna nyhet.

Någon tid bortåt fortsattes samarbetet mellan Tribune och Daily News, som gifvetvis äfven lät sina egna korrespondenter använda den amerikanska metoden och som en följd häraf såg sin upplaga växa till det tredubbla. Och snart funno alla de stora europeiska tidningarna att de måste följa detta exempel. Times' Russel, som var med äfven i detta krig, blef med all sin erfarenhet och omsorgsfullhet ohjälpligt slagen af

sina kolleger af den nya skolan, hvilkas meddelanden icke voro så utarbetade, kanske ej alltid så pålitliga, men i snabbhet öfverträffade hans.

Bland dessa nådde ingen större berömmelse än Archibald Forbes, som arbetade för Tribune och Daily News. Han var lika outtröttlig och härdig som uppfinningsrik och ägde därtill förmågan att på stående fot kasta ned på papperet raska och åskådliga skildringar — kort sagt, han förenade i sällsynt grad en krigskorrespondents typiska egenskaper. Många äro ock berättelserna om de bragder han utfört. Då Paris i januari 1871 kapitulerat, var Forbes den förste tidningsman, som trängde in i staden, såg från hästryggen allt det viktigaste på kortaste tid och skyndade sedan åstad dels till häst, dels på järnväg ända till Karlsruhe, hvarifrån han slutligen kunde fritt telegrafera tre spalter till sin tidning. Omedelbart därpå återvände han till Paris, där han för sin sena ankomst hånades af sina kamrater till dess de snopna fingo veta, att Forbes tvärtom redan gjort sitt värk och slagit dem med tre dygns försprång. — Då sen kommunen härskade i Paris, tog Forbes del i densamma, till dess han sett tillräckligt, lyckades slippa ut under förevändning att han medförde ett viktigt budskap från kommunens regering till drottning Viktoria, tog sig så fram till London, dit han ankom klockan sex på morgonen efter att från Calais hafva varskott redaktionen. Två timmar senare förkunnade Daily News' extrablad att Paris stod i lågor; samtidigt fann hufvudredaktören Forbes sofvande den rättfärdiges sömn med ett postlexikon till hufvudkudde.

Den kanske största bragden under kriget utfördes af en helt ung tysk-amerikan vid namn Gustav Möller.

Han bragte det första — och länge enda — meddelandet om Metz' kapitulation till Tribune och Daily News. Utrustad med nya instruktioner och nya pänningemedel lämnade han redaktionen för att åter ge sig ut i kriget — och har sedan aldrig afhörts. Har han stupat i sitt arbete, eller rånats i London? Legenden tillade emellertid sedan Forbes äfven denna bragd.

Farligt är krigskorrespondentens kall och isynnerhet tecknarne riskera jämt att bli tagna såsom spioner. En räddade sig vid ett tillfälle endast genom att svälja sin ritning; andra använde för sina utkast cigarettpapper och kunde således i nödfall låta dem gå upp i rök midt för sina förföljares näsa. Illustrated London News hade ej mindre än fem ritare med i kriget 1870, af hvilka en lät sig stängas inne i Paris under belägringen.

Krigskorrespondenterna och de militära myndigheterna äro icke alltid de bästa vänner, och det är helt förklarligt; de förras yrke bjuder dem ju att söka uppsnappa och offentliggöra kanske just det, som de senare vilja hälst dölja. Väl bekant är ock historien om huru den preussiska generalstaben genom engelska tidningar fick kunskap om Mac Mahons tåg mot norr för att understödja Bazaine i Metz. Följden af denna upplysning blef kapitulationen vid Sedan.

På grund af sådana erfarenheter lämnade ock nu senast borta i Ostasien japanerna med sin vanliga klokhet korrespondenterna mycket litet tillfälle att se bakom kulisserna, men telegrafagenturerna och de stora världsbladen hafva dock äfven under detta krig kunnat bereda sina kunder öfverraskningar. En värklig bragd till exempel utfördes af Times' korrespondent, då han efter slaget vid Liaojang genom en våldsam ridt lyckades

komma in på neutralt område och därifrån telegrafera den första utförliga och öfverskådliga berättelsen om slagets gång.

Specialkorrespondenternas uppgifter ha emellertid ingalunda inskränkt sig till krigen; de ha ock värkställt undersökningar af annat slag, såsom de, hvilka Daily News 1876 lät anställa beträffande det inre tillståndet i Turkiet, och som hade ett betydligt inflytande på behandlingen af dithörande frågor.

Upprepade gånger hafva de stora världsbladen utsändt egna expeditioner för utforskande af okända trakter, och den som härvid gått i spetsen är Gordon Bennett. Denne sände år 1870 sin energiske korrespondent Stanley — en emigrerad walesare, hvars värkliga namn var J. Rowlands — att uppsöka missionären Livingstone inne i det mörkaste Afrika, och det lyckade utförandet af detta uppdrag gjorde Stanley världsberömd. Några år senare företog han på bekostnad af Herald och Daily Telegraph i London en färd tvärs öfver Afrika. Flere mer eller mindre lyckade nordpolsexpeditioner skulle ock kunna antecknas såsom utrustade af tidningsägare.

Beträffande korrespondenternas roll i den internationella politiken får jag tillfälle yttra några ord längre fram.

Ett par notiser må till sist vittna om huru oerhört telegrafens användning för pressändamål vuxit under de sista årtiondena. 1871 innehöllo de engelska presstelegrammen sammanlagt 22 millioner ord; för 1881 var motsvarande siffra 328 och för 1900 835 millioner — detta oberäknat allt hvad som sändes på det trettiotal linjer, som de stora tidningarna själfva äga. — Associated Press, som numera förser omkring 700 nordameri-

kanska dagblad med nyheter från alla jordens hörn, är den kanske mest energiskt ledda affären af detta slag och dess årliga budget stiger också till ungefär två och en half million dollars.

VII.

På närmast följande sidor skall jag söka ge en öfversikt af de viktigaste tidskriftstyper, som efterhand framträdt, och lämnar då åsido de lärda journalerna, som dyka upp under 1600-talets senare del, liksom ock de yngre fackorganen för att blott fästa mig vid sådana, som vända sig till en större läsekrets, till dem, som kalla sig de »bildade» eller hafva några allmänna intressen, eller rent af till alla dem, som öfver hufvud kunna läsa.

Som den älsta allmänna tidskriften kunna vi då beteckna Le Mercure galant i Paris, stiftad 1672, senare kallad Le Mercure français. Ägnad åt den lättare litteraturen var den under 1700-talet en mycket omtyckt läsning öfver hela Europa bland alla vänner af den franska bildningen. En efterföljare till denne var Der Deutsche Merkur, utgifven af skalden Wieland från Weimar 1773—1810.

Ålderspresidenten för de engelska tidskrifterna*, The Gentlemans Magazine, som 1731 grundades af den driftige förläggaren Cave, sysslade vida mer med politiska saker; Cave var sålunda den första, som offentlig-

* Om de s. k. essaypapers är ofvan talat.

gjorde referat af parlamentets förhandlingar. Yngre än detta var ett par Reviews (Monthly och Critical), hvilka hade en mera litterär eller till och med en smula lärd hållning. Denna typ fick en ny och snart berömd företrädare i Edinburgh Review, grundad 1802 af en del yngre författare, bland hvilka Walter Scott var det största namnet. Den skilde sig från föregångarne genom en friskare, ungdomligare ton och hållning, men var annars dem lik i anordning och ämnen; såsom namnet antydde, var den väsentligen blott en samling recensioner af nyutkommen litteratur, så ock dess närmaste efterföljare Quarterly Review. Den moderna revy-typen är således åtskilligt yngre och har framgått så småningom ur den äldre genom ramens utvidgande, då nya månadsskrifter grundadts, framförallt genom upptagande af politiska och andra aktuella ämnen eller af skönlitteratur. Det är en hel rad, som sålunda framträdt under 1800-talets lopp, och det har funnits publik för dem alla, så att England inom detta område kan göra anspråk ej blott på att ha uppammat denna den europeiska publicistikens förnämaste, finaste och solidaste typ, utan ock att ha gifvit den dess rikaste utveckling. De flesta bland dem ha väl medfört något nytt drag till dess variering. En brytning med traditionen var det sålunda, då G. H. Lewes — George Eliots make — i sin 1865 grundade Fortnightly Review genomförde artiklarnas signering. Dittills hade alla varit anonyma, något som ännu segt vidhålles i Edinburgh och delvis i Quarterly *.

Typen har spridt sig till alla andra civiliserade länder, visserligen med de förändringar, som nationella

* Andra välbekanta och ansedda revyer äro Westminster från 1823 och de yngre Contemporary och Nineteenth Century.

förhållanden betinga. I Frankrike var Revue française den älsta, grundad af Guizot 1828, följd året därpå af den ännu bestående Revue des Deux Mondes, och sedermera af en ståtlig rad med mindre förnäm och akademisk hållning; här inrymdes från begynnelsen skönlitteraturen en betydande plats. Tyskland fick först 1838 sin Deutsche Vierteljahrs-schrift; yngre äro Deutsche Rundschau, Preussische Jahrbücher, Neue Rundschau m. fl.

Flera engelska tidskrifter hafva upptagit det gamla namnet Magazine, och man kan väl säga att detta betecknar en i det hela mera populär typ än Review, ehuru åtskilnaden ej är så strängt genomförd. Blackwoods Magazine af år 1817 vände sig sålunda till en vidsträcktare läsekrets genom att äfven inrymma berättelser, poesier och essayer öfver alla möjliga ämnen, dock med litterära anspråk och ofta skrifna af framstående författare. Två dylika startades 1859, Macmillans och Cornhills, båda sålda till det dittills okänt billiga priset af en shilling per häfte, det sistnämda i begynnelsen ledt af W. M. Thackeray, den berömde romanförfattaren; hit kan ock Dickens' Household Words räknas. En ny förändring har Magazine-typen undergått på senare tid, då i den samma upptagits illustrationer; hvad den sålunda vunnit för de sakliga och aktuella artiklarne och därigenom i lockelse för de bredare lagren, kan man befara att den förlorat i literärt värde, men härom framdeles.

Men detta för oss äfven till en annan sak: uppkomsten och utvecklingen af den illustrerade pressen. Enstaka bilder förekommo redan tidigt i tidningarna, och i Gentlemans Magazine meddelades sådana t. o. m. ganska

regelbundet ehuru ej i stort antal, helt naturligt då de voro en mycket dyrbar historia. Kopparsticket var nämligen den enda form af den reproducerande konsten, som användes under 1700-talet. Men vid slutet af detta århundrade började man så smått åter upptaga träsnittet, och frampå 1800-talet hade detta jämte litografien afgjort segrat.

Detta billiga reproduktionssätt kommer då i tjänst hos det populariseringssträfvande, som från och med 1830-talet utmärkte pressens utveckling. De penny-veckoblad, som såsom ofvan omtalats då först kommo i gång och som sedan fortsatt sitt segertåg i allt jämt ökad massa, voro nästan alla illustrerade, såväl de engelska, som deras efterföljare i andra länder, sådana som Musée des familles, ett af Girardins första företag, eller Magazin pittoresque.

Så uppstod tanken att uppsätta en familje-tidning, som skulle kunna tillfredsställa högre anspråk i fråga om utstyrsel, text och bildernas både aktualitet och konstnärlighet; tecknaren Mark Lemon i förening med andra startade i maj 1842 The Illustrated London News, som i sitt första nummer meddelade ej mindre än 32 träsnitt: bilder för dagen, såsom en stor brand i Hamburg, afbildningar af taflor, porträtt och äfven lustiga ting. Framgången var snabb och varaktig; inom kort utgick bladet i 6,000 exemplar, och den nya typ som härmed var skapad fann omedelbart ingång i nästan alla civiliserade länder. Frankrike fick L'Illustration 1843 Tyskland samma år Illustrirte Zeitung, Danmark Illustreret Tidende 1859, Sverige 1855 Illustrerad Tidning o. s. v. Sin afhängighet af den engelska stammodern visade alla dessa redan därutinnan att de liksom denna

som frontespis bära en bild i fågelperspektiv af den stad, där de utkommo.

Sedan har ju genren alltjämts utbredts; de tekniska metoderna ha fulländats och de oerhörda upplagorna ha satt de största tidningarna af denna art i stånd att utan hänsyn till kostnaderna anlita de mest berömda konstnärer. The Graphic t. ex. beställde för sitt julnummer 1882 af sir John Millais en bild »Cinderella»; den kostade 2,000 pd och likväl var det en god affär, ty afsättningen gick upp öfver 400,000 exemplar.

Tyskland är kanske det land där dessa familjeblad gjort ännu mer lycka. E. Keil, en driftig förläggare som gjort lycka med billiga folkblad, startade 1853 Gartenlaube, som jämte moraliserande berättelser äfven bringade mera substantiella saker, ej minst naturvetenskapliga uppsatser; framgången var också oerhörd, och på 1870-talet närmade sig upplagan den halfva millionen. Ej underligt då att den fick en massa konkurrenter, många bland dem lyckliga, såsom de bekanta Ueber Land und Meer, Vom Fels zum Meer, Zur guten Stunde och hvad de nu allt heta. Till denna typ hörde den Svenska Familjejournalen, grundad 1862, hvilken inom kort kom upp till den för våra förhållanden oerhörda afsättningen af öfver 70,000 exemplar, hvarvid dock är att märka att tidskriften äfven tjänade såsom ett föga maskerat industrilotteri genom fördelning af så kallade gratispremier. På senare tid har dess plats intagits af den från danskt förlag utgifna Allers Familjejournal. — Literärt sett har hela denna familjeblads-genre alltid varit ganska underhaltig, men har nog ändå fyllt en uppgift i bildningens tjänst genom sina sakliga artiklar.

Nya uppfinningar på teknikens område, framför alla andra fotografien och dess reproduktioner, hafva medfört ytterligare omhvälfningar i illustrationsmetoden och därmed uppkomsten af nya typer. Die Woche och Hvar 8:de Dag öfverträffa de äldre i bildernas aktualitet och lämna omedelbart en krönika i illlustrationer af veckans händelser; texten har mestadels sjunkit till föga mer än rubriker och data. Medan bredvid dessa den äldre typen af »illustrerade tidningar» hållit sig i de stora länderna, har den hos oss gått under i konkurrensen.

I England (kanske ock på andra håll) utkomma nu ett par dagliga tidningar (Daily Graphic, Daily Mirror), men denna genre har ej vunnit stor framgång. Däremot ha de stora och små dagbladen på sista tiden allt mera lagt sig till med illustrationer, men härom få vi tala längre fram.

Hvad beträffar de moderna skämt- och karrikatyrtidningarna, torde deras begynnelse vara att räkna från de alster af denna art, som sågo dagen under julikungadömet i Franrike, och som ofvan nämdes i annat sammanhang. Bland de efterföljare, som uppstodo i andra länder, finns ingen, som i berömmelse kan mäta sig med den år 1841 grundade »Punch or The London Charivari». Den består ännu i dag, och om det under årens lopp ibland varit mera sparsamt med kvickheten och det goda humöret, så kan den engelska troheten mot traditionen finna en tröst däruti, att utstyrseln alltjämt orubbligt bevarats. Åtminstone den första tiden var texten fullt lika berättigad med teckningarna*; där skrefvo då författare af rang

* Så var ock fallet med Goldschmidts danska Corsaren (1840—46) och vår Kapten Puff (1855). Söndags-Nisse kom 1862.

sådana som Thackeray, och Punch blef därigenom ett fullödigt uttryck för den engelska humorn sådan den blomstrade under förra delen af den Viktorianska perioden.

I Tyskland framkallade oron under 1840-talet politiska »Witzblätter» sådana som Kladderadatsch (1848) och Fliegende Blätter (1844), hvilket sistämda dock snart fann lämpligt lämna de offentliga förhållandena i fred och uteslutande odla det tyskt gemytliga harmlösa skämtet. Det stod en tid mycket högt, framförallt då det bland sina medarbetare räknade den berömde tecknaren Oberländer, men har numera blifvit skäligen tarfligt. Däremot ha seder och åskådningssätt i det nya tyska riket fått en skarp kritiker i Simplicissimus, med dess alltid bitande, stundom råa, stundom värkligen kvicka skämt och bilder.

VIII.

I det föregående har jag antydt de förändringar i nyhetsanskaffningen, som från 1800-talets midt föranleddes af samfärdsmedlens modernisering; jag har nu att redogöra för de förnämsta hvälfningar som ägt rum inom de europeiska kulturländernas tidningsväsen i andra hänseenden under tiden från 1850 till 1880.

Vid den vändpunkt för den engelska pressen, som inträffade med 1855 på grund af stämpelskattens borttagande, stod Times på höjden af sin lycka och sitt anseende. Dess rang såsom Englands förnämsta dag-

blad var obestridlig, och det kunde knappt sägas hafva någon allvarlig medtäflare; dess upplaga steg till 50,000 exemplar, medan ingen annan af Londons dagliga tidningar lyckades höja sin till mer än 6,000. Denna glänsande ställning var en frukt af den andre John Walters trägna ansträngningar, men ock i vissa hänseenden ett värk af den man, som från 1841 till 1877 med sällsynt kraft och målmedvetenhet såsom redaktör ledde det stora bladet, nämligen J. Th. Delane. Times var då som nu närmast organet för de förmögna klasserna, storborgarna, och då som nu anklagades det inte utan skäl för att i politiska, ekonomiska och sociala frågor främst tjäna de klassegoistiska intressena, men det var — den rättvisan måste man göra det — fullkomligt oberoende och ingrep gång på gång utan hänsyn och utan räddhåga, vare sig det gällde att på 1840-talat blotta en svindel i järnvägsaktier eller att under Krimkriget ställa vederbörande till ansvar för bristerna i arméns utrustning. Times' »dundrande» ledare ingöto aktning, och Delane var i politiken en makt, som regeringen måste räkna med, som den stundom måste underhandla med, och som inte lät rubba sig af annat än sakliga skäl. Det bästa beviset på dess betydelse är ett yttrande af en motståndare, Saturday Review, då denna ironiskt talar om »det glänsande skådespel, som nu ges af brittisk frihet: trettio millioner cives romani despotiskt styrda af en tidning!» Med sitt betydande utrymme — hvarje nummer omfattade nu tolf sidor — sina stora resurser och sina utmärkta källor var Times i alla fall i sitt slag ett mönster, och såsom sådant står denna solida, men tunga journalistik ännu för en mängd

engelsmän, hvilka icke kunna förlika sig med den moderna pressens anda.

Följande historia må här anföras såsom vittnesbörd om Times' såväl betydelse som energiska ledning. Det är förut omtalat att de största Londonbladen för att vinna tid läto föra sin indiska post från Marseille med särskilda kurirer. Emellertid hade Times på 1840-talet genom sin hållning ådragit sig den franska regeringens onåd, hvarföre denna beslöt att ge tidningen en allvarsam varning genom att hejda dess kurir. Denne uppehölls i Paris under förevändning att han ej var försedd med pass och kom således senare än den vanliga posten. Men Walter var ej sinnad att låta behandla sig på detta sätt; vid nästa indiska posts ankomst till Suez (oktober 1845) väntade där en kamel, som förde Times' post till Alexandria hvarifrån den med österrikisk ångbåt fortskaffades till Triest och vidare öfver kontinenten. Franska regeringen blef obehagligt öfverraskad af detta motdrag och sökte besvara det med att gynna Times' konkurrent Morning Herald, men fann efter någon tid detta lönlöst och uppgaf sin förföljelse.

Emellertid kunde Times ej bevara sin, man kan väl säga privilegierade ställning inom den engelska tidningsvärlden, då afskaffandet af stämpelafgiften och de andra skatterna undanröjt det förnämsta hindret för uppkomsten af billigare vare sig stora eller små dagblad. De konkurrenter, som redan tidigare sökt täfla med Times, fingo nu vind i seglen, och nya döko upp. Bland de förra är främst att nämna Daily News, grundat 1846 af Charles Dickens, som emellertid redan efter några veckor fått nog af redaktionsbekymren och öfverlämnade ledningen i andra händer. Bladet pröfvade

sedan i flera år en krank lycka och skall ha kostat sina ägare omkring 200,000 pd — ett bevis på hvilka storartade affärer tidningarna redan vid denna tid blifvit. Nya ledare kämpade energiskt för att bringa Daily News genom svårigheterna; man sökte slå sig fram med nedsatt pris — det sänktes från fem pence till två, för att så en tid åter höjas till tre — men ehuru afsättningen sålunda bragtes upp till 20,000 exemplar, blef ställningen dock ej god. Först såsom pennyblad lyckades Daily News på slutet af 1860-talet bli en god affär och öfver hufvud få en glansperiod, som betecknades af en del redan ofvan berörda tidningsmannabragder. Samtidigt var det ledande organ för det mäktiga liberala partiet under Gladstone, medan det konservativa under Disraeli till sin officiösa tidning hade den gamla Standard, jämväl den på 1860-talet rekonstruerad såsom pennyblad.

Dessa båda fall äro nu hvarken de enda eller de tidigaste exemplen på, hurusom, de stora dagbladen sänkte sitt pris och funno sin fördel däri. Daily Telegraph gjorde omedelbart efter stämpelns upphäfvande 1855 en misslyckad start såsom två-pence-blad, så att efter tre månader dess boktryckare Moses Levy måste öfvertaga det. Han beslöt att genast nedsätta priset till en penny, den förste, som gjorde försök härmed, och detta visade sig vara ett godt grepp. Tidningen har sedermera alltjämt hållits uppe i främsta ledet och kan nu se tillbaka på en ovanligt lång och lycklig bana. Ursprungligen liberal öfvergick den senare till unionisterna och har sedan åtskilliga år såsom det konservativa hufvudorganet tagit arfvet efter Standard.

Med sänkningen af priset till en penny var emel-

lertid inte något minimum uppnått; redan 1868 framträdde det första halfpenny-dagbladet i London, The Echo och lyckades häfda sin plats ehuru med många svårigheter; såsom aftontidning var det emellertid i enlighet med engelsk tradition vida anspråkslösare än de ofvannämda stora morgonbladen. För öfrigt hade, som vi få se, fransmännen varit föregångsmän i fråga om denna prisreform.

Ännu ett par företeelser inom den engelska pressen måste vi ett ögonblick dröja vid. Saturday Review framträdde 1855 med det programmet att bli en radikal kritiker af det mäktiga Times, men har ock en rent tidningshistorisk betydelse. Dittills hade veckobladen, då de inte ägnade sig åt någon speciell uppgift såsom religiös uppbyggelse, sport, teater, litteratur* eller annat, utan åsyftade att följa de allmänna angelägenheterna, bredvid sina resonnerande artiklar i politik, ekonomi, litteratur o. s. v. äfven meddelat nyheter, hopplockade ur de dagliga tidningarna; så den gamla Examiner, så den yngre ännu bestående Spectator, så framförallt alla de, som uppsökte de breda folklagren och därför i regeln hade en mer eller mindre prononcerad liberal eller radikal hållning; bland dessa kan Lloyds Weekly London Newspaper nämnas såsom det vid denna tid mest spridda, utgående i en ständigt växande upplaga, som räknades i hundratusental.

Saturday Review sökte sina läsare främst bland de högre bildade, och då dess grundare ansågo att dessa hämtade sina nyheter ur dagbladen, beslöto de att inte intaga annat än resonnerande originalartiklar. Vecko-

* Så det bekanta Athenæum (från 1828), hvilket 1869 fick en medtäflare i Academy.

skriftens framgång visade att man räknat rätt, och dess föredöme följdes ock af medtäflarna, sådana som Spectator och den yngre Leader. Man kan säga att Saturday Review härmed återgick till förhållandet under början af 1700-talet, då ännu publicistikens olika afdelningar hade sina skilda organ, men det var på samma gång ett framsteg. England har i dessa veckoblad en typ af stor betydelse; då artiklarna här i regeln ju inte behöfva skrifvas under den nervösa hast, som följer med dagbladens utgifningssätt, så kan författaren grundligare afhandla sitt ämne, och veckobladen bilda sålunda en mycket viktig och jämväl mycket uppskattad insats i pressen. Typen är företrädd äfven i Tyskland, och vi kunna blott beklaga att våra förhållanden icke tillåtit oss att följa detta föredöme.

Dessa veckorevyer hade i det hela samma tunga, solida prägel som Times, och öfver hufvud förblef den engelska publicistiken — frånsett skämttidningarna — skäligen oberörd af den dragning åt det följetonistiska, som öfverallt röjes inom kontinentens press, då den från 1830-talet tar den franska till mönster. Politiken och ekonomien voro de ämnen som behärskade dagspressen.

Ansatser åt annat håll hade väl inte alldeles saknats; London hade sålunda sett åtskilliga veckoblad ägnade åt den fina världens intressen och därmed äfven åt den lättare journalistiken. Men intet af dessa hade haft riktig framgång förrän World 1874. Att detta blad slog igenom berodde främst på dess »lindriga skandaler och mer eller mindre näbbiga skvaller», men öfver hufvud på att det anslog en mindre högtidlig, mer ogenerad ton. Ett vittnesbörd härom är en på sin tid

mycket uppmärksammad artikelserie, kallad »Celebrities at Home», i hvilken författaren Edmund Yates såsom titeln antyder skildrade åtskilliga politiska, litterära och sociala berömdheter i deras hvardagslag. — Af samma art var den något yngre Truth (från 1877), men tonen däri var mycket amprare. Dess redaktör, den radikale och originelle Labouchère hudflängde här med sin skarpa satir sällskapslifvets fördomar och löjligheter, men anställde också uppseendeväckande afslöjanden och massakrer inom andra områden af samhällslifvet.

*

I Frankrike upprepades vid 1800 talets midt samma skådespel som vid den stora revolutionen 60 år förut: efter en kort period af lössläppt frihet fick pressen pröfva nytt förtryck. Så snart Napoleon III kände sig säker i sadeln, skyndade han att införa stränga presslagar, och sålunda påbjöds 1852, att dädanefter särskild tillåtelse skulle erfordras för rättighet att utge en ny tidning. Censuren återinfördes väl inte, men de stränga lagarna tvingade redaktionerna att själfva blifva mycket nogräknade med de politiska artiklarna. Publiken fick lära sig läsa mellan raderna och att i de litterära artiklarna, som blefvo tidningarnas tyngdpunkt, söka upp hvad där möjligen kunde vara insmugglat. Den, som sökte de bästa och utförligaste nyheterna om Frankrike, måste liksom under l'ancien regime's dagar gå till en främmande tidning, nämligen till den i Bryssel utgifna L'Independence Belge. — Någon skillnad i de franska bladens hållning bestod där ju alltid trots trycktvånget; bredvid den officiella Moniteur funnos de officiösa Constitutionel och Pays, medan på andra flygeln träffades

de demokratiska Presse och Siècle. De nedgående siffrorna för dagspressens spridning visa emellertid tydligt, att det offentliga lifvet under 50-talet ej har samma rörlighet som under de föregående decennierna.

Där uppstod också i det andra kejsardömets Frankrike en ny typ, som icke brydde sig om politiken utan sökte sina lagrar på andra håll, nämligen det fullt utbildade boulevard-bladet. Figaro grundades 1854 af Villemessant såsom ett veckoblad och leddes af denne med öfverlägsen talang. Han samlade upp hvad man talte om på kaféer och klubbar, på teatrar och boulevarder och skapade sålunda ett organ för hela den värld, som är elegant och som roar sig, för pariserlifvet i dess populära mening. Figaro var framför allt mondän, pikant, kvick med en smula litterär och konstnärlig anstrykning; krönikörerna sutto här i högsätet (Albert Wolff — af tysk börd — Aurélien Scholl m. fl.), och talangerna på detta område betaltes mycket högt af Villemessant. Tonen var ganska personlig, frivol och t. o. m. skandalös, hvilket från första numret, som innehöll ett angrepp på Jules Janin, inbragte tidningen en mängd processer. Men Villemessant tog dessa blott som välkomna reklamer, och hans framgång var från början gifven, hvartill ock bidrog att regeringen gynnade dessa opolitiska blad genom att fritaga dem från stämpelafgiften. Figaro, som 1866 blef daglig, fick nämligen efterföljare i facket, men för utlandet åtminstone har denna tidning förblifvit den främsta inkarnationen af denna typ, hvilken i pressen är detsamma som Offenbachiaden på scenen, uttrycket för käjsardömets frivola Paris, och blott alltför ofta betraktats som den speciellt franska tidningstypen.

Då vi hinna in på 1860-talet märka vi äfven andra nybildningar, som ådagalägga att där trots trycktvånget i politiskt hänseende åter vaknar ett friskt lif i den franska pressen. 1861 framträder Le Temps såsom organ för de moderat-liberala och kanske särskilt för de franska protestanterna. Redan namnet visar hän på att mönstret tagits från det främsta engelska bladet, och det har ock en allvarlig och solid prägel, som visade sig bl. a. i den litterära och vetenskapliga följetongen, där framstående namn ständigt voro synliga under artiklarna; det var med ett ord en medtäflare till den gamla förnäma Journal des Débats.

En nyhet af annan art var uppkomsten af dagbladet till en sou (fem centimes). Det är, betecknande nog, icke en journalist, utan en affärsman, som tar ut detta nästa steg på den väg, som Girardin inslagit: bankiren M. Millaud startade i februari 1863 Le Petit Journal, som med begagnande af de gamla dragmedlen, rafflande »faits divers» och följetongsromaner inom kort nådde sina 100,000 exemplar. Bland medarbetarna utmärkte sig särskilt Timothée Trimm (pseudnoym för Léo Lespès) genom sina dagliga, korta men kraftiga artiklar, hvilka blefvo mycket omtyckta. Gång på gång bekräftar sig den satsen, att åtminstone hvad den journalistik beträffar, som skall nå de breda lagren, de kortaste artiklarna äro de bästa.

Det politiska lifvet börjar nu också åter vakna. Oppositionen reser sig efter hand, blir allt mer utbredd och allt svårare att hålla tillbaka. Slutligen finner Napoleon det nödigt att förklara sig för liberalismen och ger pressen fri 1868, hvilket strax föranleder en mängd nya tidningsföretag, men hvarken den ena eller andra

åtgärden kunde afvända den hotande katastrofen, som kom med Sedan. Det följande decenniet visar emellertid ännu konservatismen mäktig, och mot bonapartister och monarkister står striden häftig både i gamla blad som Débats och i nya som Gambettas République française. Här påträffa vi ock den gamle Girardin; han hade under hela denna tid ingalunda varit overksam. Fri från all doktrinarism hade han 1848 närmat sig socialisterna, men sedan icke ställt sig ovänlig mot Napoleon i hopp om att hans styrelse skulle bli framstegsvänlig; bedragen därutinnan gick han en tid i landsflykt och sålde La Presse 1856, men kastade sig på 1860-talet åter in på journalistiken i Liberté och i Petit Journal, detta barn af hans egen anda, som han ledde från 1872 och gaf förnyad fart såsom en liberal politisk tidning.

1881 slutligen antogs en ny värkligt fri presslag.

*

I likhet med den franska sökte de tyska regeringarna, så snart den politiska oron efter 1848 års stormar lagt sig, länka förhållandena in i de gamla gängorna. Censuren återupprättades väl inte, men i Preussen infördes ånyo stämpelskatten, och det fordrades en ansenlig penningeborgen för rättigheten att utgifva en tidning. Varningar och hotelser inskärpte gång på gång hos oppositionella tidningar, sådana som Kölnische och Vossische Zeitung, nödvändigheten af att oaflåtligt taga sig i akt, och äfven konservativa blad som Schlesische Zeitung i Breslau blefvo utsatta för trakasserier. Och det var inte blott politiska ting, som gåfvo anledning till dylika. Ej minst ifrig var polisen

att söka utleta upphofvet till notiser, som voro otrefliga för någon ämbetsman, och då myndigheterna hade i sin makt att genom indirekta medel rent af undergräfva misshagliga tidningars ekonomiska existens, måste dessa tyst finna sig i äfven sådana åtgärder, som voro olagliga.

De ledande artiklarna, som först på 1840-talet blifvit brukliga i den tyska dagspressen — ännu 1847 uttalade sig Cotta principiellt emot dem — men som publiken snart lärt sig fordra af alla större blad, måste åter om ej helt försvinna, dock betydligt inskränkas, t. o. m. om de blott befattade sig med kommunala angelägenheter. Följden af det ena som det andra var att tidningarnas spridning minskades, för Kölnische t. ex. från 17,000 till 9,000 exemplar.

De flesta nygrundade pressföretagen försvunno inom kort, bland dem Konstitutionelle Zeitung, som var anlagd i stor stil efter mönstret af Journal des Débats. Då den trädde i bestämd opposition mot regeringen, lät denna (nov. 1850) polisen utvisa redaktören, den sedermera såsom utmärkt litteraturhistoriker bekante R. Haym, hvarpå företaget snart gick omkull.

Några få af de under den oroliga tiden uppsatta tidningarna hafva sedan ägt bestånd och blifvit bland de mest bemärkta. Främst är att nämna National-Zeitung, såsom organ för dem, som ville ett enigt och starkt Tyskland med liberal hållning, jämte Vossische då Berlins förnämsta blad. Voro dessa närmast afsedda för den bildade medelklassen, så vände sig däremot Volks-Zeitung* till de små inom samhället, handtvärkarna och småborgarna isynnerhet. Dén hade ord om

* 1849—53 kallad Urwähler-Zeitung.

sig att vara dåtidens mest radikala tyska tidning, men förefaller från en senare tids synpunkt ganska moderat, och hade så inte varit förhållandet, skulle den väl ej heller blifvit gammal; det påstås t. o. m. att den med nöje lästes af dåvarande preussiska kronprinsparet. Volks-Zeitung aftog också i betydelse allt eftersom den socialistiska pressen utvecklades. På 1860-talet, då Ferdinand Lasalle kallar arbetarskarorna till sammanslutning och kamp för sina rättigheter, framträder Volksstaat i Leipzig, följd af flere andra.

På motsatta flygeln träffa vi de preussiska junkrarnas organ, Neue Preussische Zeitung, på grund af sin titelvignett, järnkorset, vanligen kallad Kreuz-Zeitung. Den grundades, efter hvad som numera blifvit upplyst, af ingen mindre än Bismarck, hvilken också under flera år var den flitigaste medarbetaren. Det gafs perioder då nästan hvarje nummer hade någon artikel af hans hand, och jämväl en mängd skämtsamma ting lära stamma från honom. Om Bismarck än ibland kunde låta falla föraktfulla yttranden om pressen och den allmänna meningen, så visste han dock uppskatta den förras inflytande och begagnade den städse flitigt.*

På 1860-talet inträdde väl småningom bättre villkor för tidningarna, och man märker huru de ånyo gå framåt. Men om det behandlingssätt de nu rönte var mindre öppet brutalt, var det lika hänsynslöst och de måste fortfarande tjäna vederbörande regeringars afsikter. Medlen härför voro pressbyråerna, särskilda ämbetsvärk med uppgift att sörja för den allmänna meningens upplysning i lämplig anda.

* Såsom hans språkrör tjänade sedermera under olika perioder Kölnische och Norddeutsche Allgemeine Zeitung (grundad 1862) samt efter afskedet Hamburger Nachrichten.

Mest beryktad bland dessa är den preussiska, som alltsedan sitt grundande 1848 varit i liflig och framgångsrik värksamhet, men hade sin storhetstid under Bismarck, en mästare på detta som på andra diplomatiens områden. Han hade långt mindre penningemedel än t. ex. den franska regeringen under Ludvig Filip — intill 1866 blott ett par hundra tusen kronor — men han visste att med små kostnader åstadkomma mycket goda resultat. Hemligheten var helt enkelt den, att pressbyrån köpte inte tidningarna såsom sådana, utan deras enskilda medarbetare och korrespondenter, — det var mycket billigare och diskretare och därtill vida effektivare. Ibland kunde det således hända, att redaktionen af en tidning själf var okunnig om, huru den preussiske ministerpresidenten lät den dansa efter sin pipa. Det var inte minst icke-preussiska blad, som voro föremål för hans uppmärksamhet. Genom att skaffa in uttalanden af en viss färg i pressen i olika tyska landsändar och sedan citera dessa i andra blad, fingo läsarna den afsedda föreställning om hvad man på andra håll trodde och tänkte, och sålunda leddes den allmänna meningen indirekt men kanske just därför så mycket bättre*. Detta tillvägagångssätt synes särskilt hafva använts under förberedelserna till den afgörande kampen med Österrike om hegemonien i Tyskland.

För resten drog sig Bismarck ingalunda för mera brutala medel, då dessa voro nödiga; sålunda måste Augsburger Allgemeine Zeitung på grund af hotelser, att den i händelse af motstånd skulle förbjudas inom

* Ett liknande försök gjordes nyligen af en svensk journalist, men blef för tidigt upptäckt och väckte mycken indignation: »Quod licet Jovi, non licet bovi!»

Preussen, bekväma sig att aflöna en »lika öfverflödig, som dyrbar korrespondent» — att trycka hans bref kunde redaktionen dock ej tvingas till. Detta fall ådagalägger att det var smått om penningemedlen; men däruti inträdde helt ändrade förhållanden efter kriget 1866, i det att den hannoveranska kungaättens privatförmögenhet (öfver 50 millioner kr.), på grund af dess vägran att afsäga sig sina anspråk på tronen, öfvertogs af preussiska kronan, hvilken tillsvidare använder räntan till pressbyråns ändamål — det är den beryktade »reptilfonden».

Trots dessa, eufemistiskt talat, besynnerliga förhållanden har den tyska pressen dock gjort sin politiska insats under 1850- och 1860-talen. Voro utsikterna än ogynnsamma släpptes dock ej tanken på ett enat Tyskland, vare sig man såsom »stortyskarna» ville hafva Österrike med, eller man med dettas uteslutande satte sin lit till det lifskraftiga Preussen. Såsom en god företrädare för den sistnämnda åsikten må här erinras om författaren Gustav Freytag, som oförtrutet värkade i veckorevyen Grenzboten, hvilken han 1848 öfvertagit från Kuranda och gifvit en ny riktning; på samma gång var den äfven ett litterärt organ af rang genom Freytag själf och hans medarbetare, den på sin tid mycket ansedde kritikern Julian Schmidt.

Hvad tidskrifterna beträffar, har jag ofvan påpekat den stora betydelse de illustrerade familjebladen under denna period nådde. Besläktade med dessa voro Westermanns Monatshefte (från 1856), som företrädesvis innehöllo naturvetenskapliga och kulturella uppsater och förvärfvade en vidsträckt läsekrets. Detta lyckades därmot ej så mycket för några revyer med högre anspråk:

R. Prutz' Deutsches Museum, R. Gottschalls Unsere Zeit samt Preussische Jahrbücher, ledda först af R. Haym, sedan af den bekante historiken H. von Treitschke.

Två tidningar från denna tid, hvilka haft mycken framgång sedermera, har jag ännu att nämna. Den ena, Münchener Neueste Nachrichten, begynte ytterst anspråkslöst 1848 såsom ett af en tryckerifaktor hopställt, för småfolket anrättat utdrag ur de större bladen. Spridningen tillväxte efterhand, bättre krafter fästes vid redaktionen, på 1860-talet började bladet få värklig betydelse, det blef en förkämpe för enhetstanken under preussisk ledning, och sedermera har det vuxit så, att det numera är Sydtysklands mest lästa.

Af de många under revolutionen i Wien startade tidningarna fingo blott några få en längre lifstid och knappt mer än en gjorde riktig lycka. August Zang var en f. d. officer som slagit sig på affärer af åtskilliga slag, någon tid vistats i Paris och där grundat ett — för öfrigt ännu bestående — Wiener-bageri. Han hade vid sidan gjort sina iakttagelser öfver den franska pressen, och 1848 fann han tiden vara inne att med tillgodogörande af dessa sätta upp en ny tidning i sin födelsestad Wien. Namnet redan, Die Presse, visar tillbaka på Girardin, och Zangs afsikt var ock att göra affär genom billigt pris; *en* kreutzer för ett efter dåtida anspråk värkligen stort dagblad var en nyhet, som drog publiken. Presse vann således framgång, sköttes med mycken skicklighet och hade t. o. m. ett visst inflytande såsom liberalt organ.

Tidningen kunde från 1860-talet draga nytta af den utvidgade pressfrihet, som kommit äfven österrikarna till del i samma mån, som monarkien efterhand närmat

sig till en modern konstitutionell stat. Inom Presse's redaktion inträffade emellertid 1864 en brytning, den där hade till följd att några dess medlemmar uppsatte ett nytt dagblad med titel Neue Freie Presse, hvilket snart växte det gamla öfver hufvudet och på 1870-talet blef Österrikes tongifvande, mest inflytelserika organ. Numera är detta väl inte fallet, men tidningen är fortfarande den i utlandet mest bekanta, och den är alltjämt synnerligen värdefull genom sin utmärkt redigerade kulturella och litterära följetong.

Skall jag i ett par ord sammanfatta det intryck, öfversikten af den tyska pressen under det nu behandlade tidsrummet ger, så är det onekligt, att den gjort framsteg, och att äfven dess plats i samhällets politiska och kulturella lif blifvit mer framträdande. Men någon jämförelse med den franska eller engelska kan, hvad den politiska dagspressen beträffar, ännu inte komma ifråga, det ådagalägges redan af spridningssiffrorna. Vid 1870-talets början funnos i hela Tyskland blott ett tjugotal tidningar med upplagor af 10,000 exemplar eller däröfver; högst stodo Volks-Zeitung, Kölnische och Neue Freie Presse med bortåt 35,000 hvardera.

IX.

Med 1880-talet, nogare angifvet kanske först ett par år in på detta, begynner den moderna pressens senaste utvecklingsskede; det står i reportagets och sensationens, prisbillighetens och kapitalismens, med ett

ord i amerikanismens tecken. Pressen demokratiseras vida snabbare och mer genomgripande än någonsin förut, och de ansatser härtill, som alltsedan Girardins första ingripande kunnat iakttagas än här än där, bli nu allmänna och röna vida mera framgång.

Gäller det att påvisa orsakerna till denna mäktiga strömning, så tänker man nog först på folkbildningens framsteg, på läsförmågans och läslustens spridning bland massorna. Detta är gifvetvis en nödvändig förutsättning, men kan inte förklara den med ens så häftiga ökningen i utvecklingens fart. De alltjämt pågående förbättringarna af rotationspressarna, uppfinningen af sättmaskiner och slika tekniska framsteg äro jämväl synnerligen viktiga betingelser, men den afgörande orsaken ligger dock på annat håll, nämligen i trämassepapperet. Med 1870 talet äro de problem, framställandet af detta gifvit uppfinnarna, lyckligen lösta, och det kunde nu träda i stället för de äldre dyrare papperssorterna. För vårt land har här uppstått en af våra främsta industrier, och det är de svenska småskogarna, som föras ut i form af tidningspapper »i långa banor». En amerikansk tidningsman, Whitelaw Reid, redaktör för New York Tribune, säger att den papperskvantitet, som 1875 kostade tio dollars, 1880 erhölls för tre och 1900 kunde med påpasslighet fås för en dollar. Gifvetvis menas härmed icke papper af samma kvalitet, men tidningarna behöfva icke räkna med någon varaktighet; det finnes ingen annan gräns för försämringen än den, som föreskrifves af att papperet måste hålla ihop då det passerar genom rotationspressen.

Härmed äro vi inne på billighetspressens period öfver hela världen, och värkningarna af trämassans in-

kastande på marknaden spordes snart äfven i vår svenska press; de större tidningarna, den ena efter den andra, sänkte sitt prenumerationspris från 20 à 25 kronor till 10 à 12, började utgifva landsortsupplagor till halfva detta belopp och togo blott 5 öre för sina lösnummer, medan billighetsblad uppstodo, som nöjde sig med 2 à 3 öre *.

Följderna af denna omhvälfning visa sig, som antydt, uti en snabbare och kraftigare utprägling af två tendenser, hvilka redan förut framträdt inom tidningsväsendet, nämligen dels dess demokratisering, dels dess öfvergång till kapitalistisk affär. Hvad detta sistnämda angår, skall jag här efter olika källor meddela några siffror, som ådagalägga stigningen i de stora tidningarnas budgeter — alla summor reducerade till svenskt mynt och afrundade.

Vossische Zeitungs inkomster voro år

	1813	1830	1840	1850
af abonnemang **:	42,000 —	64,000 —	96,000 —	156,000
» annonser:	13,000 —	40,000 —	60,000 —	145,000

Vida högre tal uppnådde emellertid de franska och engelska tidningarna. Le Constitutionel beräknades 1827 hafva en bruttoinkomst af omkring en million kronor, hvilket likväl nog var mycket för högt tilltaget. Från senare tid hafva vi så att säga officiella uppgifter från två tyska tidningar; Neue Freie Presse angaf sina kostnader för 1873 till omkring 1,800,000 kr. och Münchener Neueste

* Det första svenska dagbladet till fem öre var Dagens Nyheter, som Rudolf Wall startade 1865, uppmuntrad af den framgång Erik Bögh under de föregående åren i Köpenhamn haft med sin Folkets Avis. Dessa lyckade försök stå emellertid enstaka och äro att jämställa med likartade i utlandet vid samma tid, som ofvan omtalats.

** Lösnummerförsäljningen var obetydlig.

Nachrichten 1900 sina till bortåt 2,400,000. Men denna siffra öfverträffas naturligtvis betydligt af de största engelska och amerikanska bladen; New York Tribune offentliggjorde 1867 en tablå öfver sina utgifter under föregående år, hvilka belöpte sig till öfver tre millioner kronor, ett pennyblad i London uppgafs 1884 hafva en budget på ungefär fyra och en half million, och inte ha kostnaderna minskats på de sista tjugo åren!

*

Man ser ofta klagomål öfver att pressens nivå sedan någon tid tillbaka är stadd i sjunkande; man erinrar om huru i äldre dagar tidningarna visserligen voro mycket mindre och lågo långt efter de nutida i fråga om nyheternas snabbhet och mängd, men till gengäld voro grundligare och vida mera värdiga, rent af förnäma i sin ton och hållning. Frånser man vissa pressens »slyngelperioder», tror jag ej man kan bestrida påståendet, men denna företeelse är helt enkelt den naturliga följden däraf, att tidningarna förr i världen skrefvo för den lilla, bildade publiken, medan de nu hafva att räkna med den stora massan af läsare och i främsta rummet måste taga hänsyn till denna. Pressens demokratisering har — åtminstone till en början — icke kunnat undgå att medföra vissa mindre vackra följder.

Ingenstädes hafva dessa framträdt tidigare och mera öppet än i Förenta staterna, och det är därför lämpligast att börja där, då vi nu gå att taga en öfversikt öfver den nutida pressens ställning och karaktär i de stora länderna. Jag vill härvid erinra om att de svårigheter, hvilka såsom jag inledningsvis påpekade möta den som vill studera tidningsväsendets historia, i förhöjd grad

göra sig gällande, då vi komma ned till en tid, som ligger det innevarande ögonblicket nära, och särskilt hvad beträffar den amerikanska pressen har jag inte haft tillfälle till mycket egna iakttagelser, som kunna tjäna att bekräfta eller förtydliga de omdömen jag hämtar från andra; till gengäld äro dessa ganska samstämmiga. För öfrigt ämnar jag inte försöka en skildring af hela den nordamerikanska utvecklingens förlopp, utan nöjer mig med att omtala några de mest egenartade företeelserna.

I Förenta staterna är tidningsläsning ett behof för de bredaste lagren och har så varit redan länge, helt naturligt, då här aldrig några skatter eller andra inskränkningar lagt hinder i vägen för utvecklingen. År 1880 stodo New York och London ungefär lika i fråga om tidningarnas antal och spridning (bortåt 30 dagblad med öfver 700,000 exemplar), men huru mycket Nordamerikas största stad var öfverlägsen Europas, springer i ögonen då man besinnar, att den förra då hade blott tredjedelen så många invånare, och att i Förenta staterna hvarje stor stad har sina blad i samma proportion, medan Londons tidningar läsas öfver hela England. Denna breda läsekrets har satt sin stämpel på pressen: de starka nerverna och naiva sinnena vilja hafva rafflande saker i en kraftig, lättfattlig form; djupare reflexioner och finare stil skulle här vara ej blott bortkastade utan rent af hinderliga. Tidningsredaktörerna måste lägga an på retmedel för ett folk, som är ungt, i många hänseenden t. o. m. barnsligt, men som på samma gång är i besittning af världens högst utvecklade teknik. Man fordrar inte just tankar, utan fakta, d. v. s. nyheter, som antagas vara faktiska, och

den »gula» pressen såsom den vanligen kallas — af skäl, som jag strax skall omtala — gör allt för att ge publiken hvad den vill ha, ty den är ju grundad på ett hänsynslöst utnyttjande af affären. Åsikter frågar man inte efter här.

Den äldre europeiska tidningen af rang satte sin ära i att vara talrör för sin nations främsta män och deltaga i samhällsarbetet; de ledande artiklarna voro då — och äro ännu på några håll — den afdelning, som gaf tidningen dess karaktär och dess anseende. Den amerikanska pressen ser sin främsta, snart sagt enda uppgift uti att meddela nyheter, nyheter af hvarje art, men hälst sensationella, nyheter åstadkomna till hvarje pris. Reportern blir därmed den viktigaste personen. »Den redaktör,» sade en gång en amerikansk tidningsman, »är den bäste, som har reda på hvar hälvetet nästa gång skall bryta löst, och har en reporter på platsen.» Och, tillägges det, skulle utbrottet låta vänta på sig, så är det ej ur vägen, om reportern är karl att tutta på själf.

Den oförfärade gå-på-taktik, som öfverallt kännetecknar amerikanen i hans framfart, utmärker naturligtvis också pressen och kanske främst reportern. Inget hinder får häjda honom, ingen möda vara för stor, inget hänsyn bindande. Och hvad han fått reda på skall han ock kunna lägga fram; vare sig det gäller en afgörande drabbning eller fasttagandet af en ficktjuf, meddelas alla detaljer, som kunna tjäna till att göra händelsen åskådlig och lefvande: det får inte bli en torr notis om resultatet utan en medryckande berättelse. Jag skulle tro att just häri består den amerikanske reporterns öfverlägsenhet öfver den vanlige europeiske.

Den engelska litteraturen har ju ock vackra traditioner i fråga om denna konst; jag behöfver blott erinra om Defoe, som ock var Englands förste moderne journalist. Naturligtvis äro de allra flesta nyheterna rent strunt; sådant som i våra tidningar tryckt med fin stil får en anspråkslös plats uti afdelningen »Blandade ämnen» behandlas här på en spalt och förses med ett par tre kraftiga rubriker.

Intervjun blir kronan på denna nya journalistik, dess införande och användning blir det lättast iakttagna tecknet på att ett lands press följer med »tidens fordringar». Det uppges, att den första intervjun skall hafva stått i New York Herald 1859, men naturligtvis är det svårt att bestämma tidpunkten för denna uppfinning lika väl som för andra. Att den gjorts i Amerika är där all sannolikhet för. Intervjun innefattar nu inte blott konsten att pumpa en person på hans vetande och åsikter, att locka ur honom framförallt det som han inte vill fram med, det är tillika konsten att dramatiskt återgifva samtalet så, att den intervjuades personlighet framträder i sina konturer. Då det — isynnerhet i England och Frankrike — klagas så mycket öfver den moderna pressens brist på litterär hållning i jämförelse med den äldre, är det kanske rättvist att erinra om, att äfven den förra fordrar en viss talang och konstmässighet, låt vara att genren är af lägre art.

Den amerikanska dagspressens karaktär framträdde tydligt nog, som vi sett, redan före 1800-talets midt, men dess drag hafva utpräglats långt skarpare sedermera och framförallt under de sista tjugu åren. 1883 utgaf Ernst Beckman sin bok om pressen i Förenta staterna och slöt sin skildring med följande ord: »En

grundlig reform af vissa lyten — följder till det mesta af missbrukad frihet — göres uppenbarligen behof, om Amerikas press skall i fullt mått vara hvad dess makt förpliktar den att vara. Lyckligtvis är reformen redan började.»

Raka motsatsen var hvad som inträffade; just samma år dessa ord skrefvos, inköpte Josef Pulitzer The World, och därmed begynte det nyaste utvecklingsskedet, den sensationella billighetspressens uppträdande som affär i jättelika mått.

Josef Pulitzer är, som Bennet, som så många andra af Amerikas mest bekanta män, inte infödd yankee. Han stammar från Ungern, är af judisk börd och var reporter i S:t Louis, då han inköpte World. Denna New-York-tidning hade ursprungligen grundats för att inom dagspressen företräda den strängt religiösa ståndpunkten, men hade inte gjort någon lycka, så att Pulitzer fick den för billigt pris. Med oerhörd energi och utan några betänkligheter i fråga om medlen har han sedan lyckats göra den till ett af Förenta staternas mest lästa dagblad, hvars upplagor — den utkommer i flera sådana allt efter behofvet — utgå i hundratusentals exemplar, hvars personal omfattar bortåt tolfhundra individer, och hvars rykte spridt sig öfver hela jorden.

World har naturligtvis ej blifvit ensamt på sitt fält; den har till och med fått ge första platsen åt en konkurrent, New York Journal, som jämte några andra blad äges af W. R. Hearst. Denna fullblodsyankee har visat sig ej mindre smart än invandraren Pulitzer, och det berättas att han började sin bana med att till sin tidning locka Worlds hela redaktionspersonal. I besittning af obegränsat kapital (han är son till en »silfverkung»)

har han varit i stånd att genomföra sina idéer, hvilka, såsom han med stolthet förklarar, gå ut på ingenting mindre än att omskapa hela journalistiken: den gamla blott berättade om märkliga handlingar, Hearst och hans män utföra själfva stora dåd. Vanliga reporterbragder i krig och fred försummas inte, men det gäller än mera: att uppdaga brott, att befria oskyldiga ur fängelse, afslöja korruption och öfver hufvud handla, där pressen hittills nöjt sig med att bearbeta tänkesätten. Att under sådana förhållanden reporterna äro de viktigaste och högst aflönade männen i redaktionerna, är ju ej svårt att förstå; det ges sådana, som ha ministerlöner. Hearst äger därtill två andra liknande stora dagblad, American i Chicago och Examiner i S:t Francisco, hvilka samarbeta med Journal, en anordning, som naturligtvis betydligt nedbringar vissa kostnader, och som äfven, såsom vi få se, med framgång tillgodogöres på andra håll.

Hearst har med sina tidningar, sina reklamer och sina donationer lyckats bli ej blott Förenta staternas främste tidningskung, utan öfver hufvud en af deras mest uppmärksammade och mest inflytelserika män. Vid förra presidentvalet uppställde han sig som kandidat och kom ett stycke på väg, och nyss hängde det på ett hår att han i staten New York slagit Tammanyringen.

Liksom Hearst har Pulitzer uppträdt såsom donator och bland annat skänkt medel till ett college för utbildning af journalister. Då denna inrättning fann vedersakare, som påstodo att den inte skulle göra någon nytta, utvecklade Pulitzer sina tankar i frågan i

en uppsats i North American Review (1904).* De inblickar man här får i författarens åsikter äro emellertid inte särdeles upplysande. Han skiljer strängt mellan den affärsmässiga och den redaktionella ledningen af en tidning, och om den förra anser han ej behöfligt att yttra sig. För redaktören uppställer kan däremot de mest ideella mål, och till detta skall han uppfostras vid Pulitzers college genom att på tre år inhämta »grundliga» insikter i ett halft tjog vetenskaper. Så utrustad skall han sedan fullfölja sin uppgift »to exalt principle, knowledge, culture, at the expence of business, if used to be». Huru en, inte otänkbar, meningsskiljaktighet mellan den ideelle redaktören och affärsledaren skall lösas, därom glömmer Pulitzer att upplysa oss.

Utan gensägelse har denna nya journalistik inte fått utveckla sig, och den förnämsta motståndaren synes ha varit C. A. Dana, redaktör för New-York-tidningen Sun. Öfver hufvud tycks detta blad (så ock Tribune) vara ett af de få, som inta en bestämd politisk ståndpunkt och sökt hålla sig fria från den »gula» bacillen, hvilken mer eller mindre smittat de flesta, äfven t. ex, New York Herald. Under 1880-talet förde Dana en häftig polemik med Pulitzer, och från honom skall just slagordet »den gula pressen» (yellow journals) stamma. Tillmälet syftade närmast på en fantasifigur i Worlds veckobilaga, en i gul blus klädd pojke, som populärt kallades »the yellow kid», och hvars äfventyr hänryckt en mängd läsare. Intet har dock kunnat

* Denna landets älsta och länge mest ansedda revy karaktäriserades nyligen af en amerikan såsom »en månatlig klump ömsom värdefulla, ömsom sensationella broschyrer», hvilket omdöme kan tjäna som vittnesbörd på att äfven tidskrifterna tagit intryck af den nya andan.

häjda den nya journalistikens segertåg, men det är visserligen sant att en anständig amerikan inte gärna erkänner att han läser World eller Journal. »Its name, we never mention it; oh, no, 'tis never heard.» — Hearst är emellertid högst förvånad öfver detta; han kan ej förstå hvad folk har emot hans tidningar, hvilka t. ex. i fråga om moral äro mer nogräknade än några andra — hvarvid blott är att erinra om, att moral här enligt sedvanlig anglosaxisk terminologi är liktydigt med anständighet, närmast i sexuella ting.

Där fanns i Pulitzers nyssnämda artikel i alla fall åtminstone ett ord, som var sanning: »news is the life of a paper», — men det är nu inte precis någon nyhet. Det gäller dock, som redan antydt, i högre grad om den amerikanska tidningen än om den äldre typen. Taga vi för oss ett exemplar af den förra — det omfattar minst sexton sidor, ofta betydligt mera — så finna vi på dess första sida hvarken annonser eller ledare; den är uteslutande förbehållen utförliga telegram om de märkligaste händelser, som under det senaste dygnet tilldragit sig — eller antagas hafva tilldragit sig — någonstädes på vårt klot*. Alla dessa artiklar äro försedda med flerdubbla rubriker, som i kraftiga uttryck meddela den väsentliga innebörden. Äro dessa rubrikstilar redan i hvardagslag tumshöga, så växa de med ämnenas sensationsvärde till jättelik storlek. Under det

* En statistiker har räknat ut, att den nordamerikanska dagspressens innehåll, angifvet i procent af utrymmet, utgöres af: annonser 32 %; litteratur (= förströelseläsning) 2,4 %; »opinions» 7,1 % (hvaraf en god del består af insända bref); nyheter 55 %, hvartill man ju kan lägga det utrymme, som upptages af illustrationerna. Dessa sistnämda förekomma mycket ojämnt i olika blad, i New York Journal uppta de ej mindre än 18,7 %.

spanska kriget fylldes Worlds första sida understundom af blott fyra fem rader med värkliga affischtyper.

Då hade de gula tidningarna sin tacksammaste tid, och dess dagliga upplagor lära t. o. m. uppnått millionen. Öfver hufvud äro ju oroliga tider synnerligen ägnade för pressens tillväxt, och de öfverraskningar i händelsernas gång, som redan värkligheten erbjuder, göra publiken väl beredd att mottaga de ytterligare utsmyckningar, som fantasirika redaktioner och korrespondenter kunna hitta på. Men därtill kom, att i detta fall sensationen var förenad med chauvinismen; segerbulletinerna utstyrdes med det mest osmakliga bombastiska skräfvel. I alla länder har denna visat sig som ett bland de säkraste medlen att göra den »opolitiska» billighetspressen populär, men i Förenta staterna är den öfverhettade patriotismen alldeles särskilt hemmastadd och tar sig naivt kraftiga uttryck. Dogmen om Amerikas och amerikanarnes förträfflighet och öfverlägsenhet inpräglas ju alltifrån skolåren konsekvent i de uppväxande, och den däraf fostrade självkänslan utgör en af insatserna i den orubbliga tillförsikt, med hvilken folket där borta tar i tu med de största uppgifter.

Krig och oroligheter finnas nu, dess bättre, inte alltid, men då har man den aldrig sinande floden af olyckor och brott, som lämnar stoff till reporterna för den pepprade anrättning, hvilken *måste* serveras den sensationshungrande publiken. Åskådligheten i skildringarna fullständigas genom de så vidt möjligt bifogade fotografierna. Öfver hufvud är illustrationernas talrikhet en af de saker, som genast slår européen, då han kastar en blick på en amerikansk tidning, och ej sällan äro de riktigt bra.

Brottmålsjournalistiken är emellertid en fullkomligt internationell företeelse, som frodas öfverallt; speciellt amerikanska äro däremot de närgångna artiklarna om enskilta personer och deras rent privata förhållanden; att denna specialitet har gamla anor, funno vi redan af Dickens' skildring från 1840-talet, och har sedan dess någon förändring inträffat, är det naturligtvis i riktningen mot än mindre försynthet. Miljardörernas familjer främst äro föremål för en uppmärksamhet, som öfverträffar hvad man i den europeiska pressen består medlemmarna af de regerande furstehusen. Då t. ex. miss Consuelo Vanderbilt förlofvat sig med hertigen af Marlborough, såg man i tidningarna ett fullständigt signalemang med noggranna uppgifter om brudens ålder, längd, vikt, handsknummer, hemgift o. s. v.; och när societetens lejon, någon Astor eller annan, gingo ut i kriget, beskrefs deras utrustning i de minsta detaljer. Men man behöfver ej vara vidare förnäm eller ursinnigt rik för att komma med; i en tidning finner jag porträtt af en mrs Schröder af den anledning, att nämda dam är sekreterare i en kvinnlig kägelklubb. Och hvarje brudpar af en viss social rang kan få sitt fotografi publicerat med en välvillig notis, men hurudan klichén i brådskan råkar bli är ju ganska osäkert. I regeln bestå dessa personalnotiser af mycket oskyldigt skvaller utan bittersta intresse utom privatkretsen, men redaktionen söker därför att inom denna afdelning såväl som inom andra piffa upp tingen med en pikant eller humoristisk rubrik. »Slutet på en roman från södern» berättar blott en New-York-juvelerares bröllop med en dam, hvars bekantskap han gjort vid en badort, »Cairns kneps till sist» likaledes om denne gentlemans förlofning. —

Naturligtvis finnas också skandalblad, som lefva främst på de nyheter, som *inte* publiceras, med andra ord på utpressningar, men slikt förekommer ju öfverallt.

Tonen i pressen är ej den bästa, och man lägger an på att få fram det folkliga skämtlynnet öfverallt, äfven där det synes oss skäligen opåkallat. Medan detta är ett drag, som går långt tillbaka i tiden, uppstodo däremot särskilda skämttidningar först på 1880-talet, bland hvilka åtminstone en, Life, kan tillfredsställa ganska höga anspråk och upprätthåller en värkligen god ton; den är ock en förbittrad fiende till World och Journal och törs till och med någon gång gyckla med den amerikanska egenkärleken. — Karrikatyrerna i dagbladen äro gifvetvis af mycket olika halt, men ibland kunna de vara riktigt lustiga och skickligt tecknade; Journal t. ex. kan ju nog ha råd att bestå sig med de bästa medarbetare i denna art, som stå att få för pengar. Som så mycket annat, som öfver hufvud bruket af illustrationer i dagspressen ha äfven karrikatyrerna efter amerikanskt föredöme upptagits i en del europeiska blad, och på allra sista tiden undfägnas ju också vi här i Sverige med sådana.

Att läsa allt hvad en sådan stor tidning innehåller, kan naturligtvis ingen människa stå ut med, och många finnas väl ej i Staterna, som skulle ha tid därtill, men yankeen finner tack vare rubrikerna snabbt hvad han vill ha reda på. Han skulle ej kunna nöja sig med ett mindre blad, som meddelade honom just hvad han önskar, ty han vill också njuta af tanken på att hans blad är »det största i värden». Därför täfla tidningarna ock i omfång, synnerligen deras söndagsnummer äro kolossala, och likväl vill amerikanen vid sidan hafva

sina veckoblad, ty, säger W. T. Stead, »han skulle känna sig illa lurad, om han ej till hvar söndag finge vid sin dörr aflämnad en sats trycksaker i omfång motsvarande en familjebibel».

Huru stor betydelse tryckpressens periodiska alster hafva, och huru våldsam stegringen varit nnder den sista mansåldern, framgår af de siffror, som ange antalet publikationer, nämligen

för	1870:	1880:	1890:	1900:
	5,871;	11,314;	17,616;	21,178. *

Af dessa voro godt och väl två tredjedelar veckoblad af alla möjliga slag. Sådana användas under politiskt upprörda tider af partierna såsom kamporgan, då de ju äro billigare att sätta upp än dagliga, och Greenbackpartiet skall sålunda vid ett tillfälle ha startat ett tusental, af hvilka visserligen hälften genast dog.

Religiösa veckoskrifter intaga ett synnerligen anmärkningsvärdt rum, och det inte minst märkliga är att bland alla de bekännelser och sekter, som i dem äro företrädda, katolikerna komma främst — ett kraftigt vittnesbörd om Amerikas förmåga att trycka *sin* prägel på äfven den genom tradition och tendens i sin egenart mest hårdnade institution. Närmast efter katolikerna komma metodisterna, så baptisterna o. s. v.

Hela antalet religiösa veckoskrifter var 553 år 1880 och hade 1890 vuxit till 1,182; för senare tid har jag

* Dagbladens antal växte från 971 år 1880 till 1,731 år 1890; det är isynnerhet aftonbladen, som ökats, och till dem höra vanligen de gula tidningarna à en cent. (De äldre som Sun, Tribune och Herald kosta 2—3 cents.) — Om tillväxten i spridning hafva inga siffror varit mig tillgängliga. Nu uppges Herald gå ut i 140,000, World i 600,000 och Journal i 800,000 exemplar dagligen. Bland de mest spridda tidskrifterna räknas Ladys Home Journal (Philadelphia) med 675,000 och Youths Companion (Boston) med 575,000 ex.; det nedan nämda Harpers Magazine har 175,000.

ej tillgång till den officiella statistiken. Tillväxten inom hvarje särskild grupp mellan de båda nämda åren utgör i allmänhet från 50 till 100 procent; störst var den för kategorien »society, art, music and fashion» med en stigning från 72 till 198 publikationer.

De mest spridda veckobladen äro nog här som annorstädes de, som ge förströelseläsning med illustrationer, somliga såsom Harpers Weekly med värdig familjeprägel, andra som Leslies Weekly skäligen vulgära till sin ton, men naturligtvis väl så mycket lästa och med väl så många afnämare. Till en högre klass höra sådana som Outlook och Public Opinion, båda dock illustrerade. — Bland månadsskrifterna (2,247 till antalet 1890) påträffa vi en hel rad Magazines af den engelska typen. Af dem går Harpers Monthly tillbaka till 1850; det var då en ny insats och har sedan följt godt med i den stora konkurrensen. Öfver hufvud stå de amerikanska tidskrifterna af denna art fullt i höjd med de europeiska, medan däremot de mera litterära revyerna inte kunna stå sig vid en jämförelse.

Skall jag nu till sist ge en samlad karaktäristik af Förenta staternas press, så väljer jag bland flera, som alla gå i samma tonart, följande af Knut Hamsun (Fra det moderne Amerikas Aandsliv 1889):

»En underlig journalistik, en larmande skandallysten, knytnäfsvild, revolverrykande journalistik; köpta ledare, betalta järnbanereklamer, annonspoesi, skvaller; en underlig journalistik, skandalerna från domstolssalen, jämmern från tågsammanstötningarna, hurrarop från de patriotiska banketterna, ånghammarslag från de stora fabrikerna, Guds ord från bladets fasta präst, dampoesier om månsken i Tennessee och kärleken i Boston, två

spalter äktenskapsbrott, tre spalter banksvindel, fyra spalter patentmedicin — en underlig journalistik, skrålet från hela kören af krutsvärtade pirater, som skrifver den.»

Grofva drag och starka färger vill det till för att återge en europés intryck, men äfven bland amerikanarne själfva finnas många tänkande män, som med bekymmer åse det senaste skedet af pressens utveckling. Att nyheter inte anskaffas »for use», utan tillskapas »for stimulation» händer nog öfverallt, men oftast i Förenta staterna, och sociologer där ha ock påyrkat, att lagstiftningen skulle ingripa. Tidningarna böra, säges det, då de liksom skolorna äro ett medel för folkets uppfostran och upplysning, lika väl som dessa vara underkastade offentlig kontroll och inte få drifvas som blotta affärsföretag, och man har föreslagit, att redaktörerna skulle bli lagligen ansvariga för riktigheten af de nyheter de utsprida — något, som i alla fall länge torde bli ett önskemål, om det nu värkligen kan genomföras.

Huruvida den direkta korruptionen är större i Amerika än i Europa, lämnar jag därhän; att det inte är ovanligt, att stora affärer köpa tidningar för att i dem drifva sin propaganda, intygas af amerikanska författare själfva. Men om mutning och slikt där drifves i mera storartad skala än annorstädes utom Ryssland, så ligger det kanske ett uns af sanning uti hvad någon på tal härom svarat: »Rysk korruption försvagar nationen, ty den omsätter bytet i champagne. Amerikansk skapar med rofvet nya värk, bygger fabriker och grufvor, skepp och järnvägar, kyrkor och skolor.»

X.

I många, kanske de flesta hänseenden intar Englands press alltjämt den främsta platsen. Redan det yttre värkar behagligt; trycket är godt, formatet bekvämt, omfånget ansenligt, ända upp till 16 sex-spaltiga sidor, och priset billigt: en eller en half penny. Och det är ej blott kvantitativt, utan kvalitativt god valuta man får för sin slant. Om också amerikanarne ibland i fråga om snabbhet lyckas öfvertrumfa sina kolleger i det gamla landet, så äro de stora engelska tidningarna dock ännu de bäst underrättade. Dagligen innehålla de spaltlånga, telegrafiska korrespondenser från alla vare sig ständiga eller tillfälliga viktiga nyhetscentraler och därtill resonnerande uppsatser öfver dagshändelserna af fackmän på alla olika områden — åtminstone på sådana, som intressera engelsmännen.

Främst nämna vi då politiken; om de främmande och internationella händelserna följas med noggrannhet, så beror det icke så mycket på något alltomfattande, oegennyttigt intresse därför, utan fastmer därpå, att det engelska världsväldet i själfva värket nästan öfverallt har någon särskild affär att bevaka, något mål att fullfölja. Den inhemska politikens alla detaljer refereras mycket omständligt, tal, möten och debatter hållas ju nästan året rundt, och alla skola omtalas och diskuteras. De finansiella och ekonomiska förhållandena fordra också en rangplats i detta handelsland, men en sådan intar jämväl sportafdelningen; huru djupt man intresserar sig för allt hvad därtill hörer, därom vittna ej

blott de talrika däråt ägnade specialbladen (t. o. m. ett dagligt) utan ock den omständigheten, att i de vanliga tidningarnas senaste nyheter, som genom extra åtgärder insättas i de färdiga stereotypcylindrarna (s. k. stop-press-news) resultaten af dagens sporttäflingar utgöra den stående hufvudingrediensen, vid tillfälle tillsatt med någon politisk notis.

Det sammanbragta materialet af fakta diskuteras nu icke blott i ledande artiklar — ibland ett par stycken, dels från mera speciell eller teknisk synpunkt, dels från mera allmän — utan ock af allmänheten själf. Sedan gammalt äro insändarna hemmastadda i de engelska tidningarna, och man kan t. ex. i veckobladet Spectator få se flera kvartsidor fyllda af »bref till utgifvaren», i hvilka dess läsare meddela upplysningar eller uttala sin åsikt om någon fråga på dagordningen. Det finns väl intet land, som har en så talrik klass af förmögna personer, hvilka inte hafva någon facklig sysselsättning, utan ha god tid att intressera sig för allmänna frågor, och dessa kunna här ge sina inlägg. De flesta äro nog skäligen värdelösa, men på detta sätt uppkommer en nyttig förbindelse mellan redaktionen och läsarna. Äfven i en del svenska blad äro insändarna rätt talrika, men man märker ett par ej oviktiga olikheter: de engelska brefven äro i regeln helt korta, de meddela mera sakliga uppgifter, och de äro alltid undertecknade med brefskrifvarens fulla namn och adress.

I skarp motsats härtill står en annan engelsk tradition, att nämligen alla andra artiklar äro strängt anonyma. Utgifvaren eller hufvudredaktören är sålunda moraliskt ansvarig för allt, som står i hans blad. Detta bruk iakttogs af gammalt ej blott i dagspressen utan

ock i revyerna, ända till dess, som vi sett, Lewis 1865 uti sin Fortnightly Review bröt härmed och småningom drog de flesta andra efter sig. Anonymitetsprincipen har dock ännu många försvarare, som anse att man häri har en god garanti för att författaren håller sig till saken och ej går in på personligt käbbel. Det kan väl vara, att denna anonymitet har sin andel i den goda ton, den engelska pressen af gammalt är berömd för, men främst beror nog denna på folkets långa konstitutionella och parlamentariska uppfostran. Å andra sidan framträda häri engelsmännens traditionsfasta konventionalism och deras vördnad för den yttre respektabiliteten — det som deras vedersakare kalla för hyckleri. — Kanske vill mången härunder inräkna också den beskedlighet att ej säga slapphet, som kännetecknar den vanliga engelska litterära och vetenskapliga kritiken, men den värkar i alla fall förnäm t. ex. vid en jämförelse med den tyska pressens ofta synnerligen illa anbragta öfversitteri.

De gamla traditionerna såväl i fråga om anonymiteten som i andra hänseenden ha emellertid inte kunnat uppehållas i hela sin stränghet. Själfva Times har fått vidtaga reformer. Det stora världsbladet fortsatte en tid med den fart det fått under sin glansperiod vid 1800-talets midt. Om det i ökat mått fick uppbära anklagelser för egoism och vacklande hållning, så var det dock alltjämt lika respektabelt och otillgängligt. Det förtäljes att lord R. Churchill vid sin afgång ur ministären 1886 sent en afton uppsökte Times hufvudredaktör Buckle och meddelade denna nyhet i hopp om att därmed köpa ett mildrat eftermäle, men fick ett tvärt nej. — Times' anseende för grundlighet har inte rub-

bats, men dess rykte för tråkighet och dess dyrhet (tre pence) ha blifvit allt betänkligare inför jämförelsen med de ändringar, den engelska pressen under 1880- och 1890-talen undergått, och som jag strax skall komma till. Dess fasta publik aftog och kanske begynte till sist äfven annonserna minskas* — allt nog, vederbörande insågo att något måste göras, driftiga personer anställdes vid dess affärsmässiga skötsel och en period af reformer inleddes.

Dessa reformer hafva föga rört vid Times' hållning eller inre karaktär. Att täfla med den billiga sensationspressen skulle varit en alltför häftig och oklok revolution. Bladet är sålunda fortfarande icke det snabbaste men det bäst och grundligast underrättade; det har korrespondenter öfverallt och sparar ej på kostnaderna;** det har alltjämt — trots anonymiteten — de yppersta fackmän såsom medarbetare på sina olika afdelningar, politiken och ekonomien äro som förr dess styrka, och det utdelar i sina betänksamma ledare lika välmenta, sansade råd; vi fingo ock sådana under den norska krisen. Den lättare journalistiken är lika litet företrädd nu som förr; Times bibehåller sitt gravitetiska allvar, men det har inte föraktat att tillgodogöra sig en något amerikansk smarthet.

Publiken tillfrågades för ett par år sedan om sina önskningar, och delvis som följd af hvad som sålunda framställdes infördes en del nyheter. Times består sig nu tre extra bilagor hvarje vecka, en för finansiella, en

* Enligt en uppgift hade Times' dagliga upplaga 1898 gått ned under 40,000 exemplar.

** Dess årliga telegramkonto uppgafs 1898 till 50,000 pd, och ett enda telegram (om en revolution i Argentina) skall ha betalts med 1,200 pund.

för tekniska och en för litterära artiklar; det har som gratispremie utdelat ett nytryck af Encyclopedia Britannica med ett värdefullt supplement; lösnummerpriset har bibehållits vid det gamla, men åt prenumenanter, som anmälde sig före den 4 juli 1904, tillförsäkrades 25 % nedsättning jämte andra fördelar. Kolossala annonser härom infördes i andra blad till en kostnad af öfver en half million kronor, 800,000 friexemplar utdelades o. s. v. — som man ser storstilade ansträngningar, men det gällde också mycket, i själfva värket kanske ingenting mindre än det vördnadsvärda city-organets existens. Om det nu i längden skall kunna reda sig, får framtiden utvisa, men enligt uppgift skall det ha lyckats få den tillökning af 50 % i afnämare såväl som i annonser, som det beräknat. — Nu senast har Times till sina prenumeranters tjänst ställt ett helt lånebibliotek, som förser dem med tre värk i sänder, valda efter behag bland all för måttligt pris tillgänglig både nyare och äldre litteratur, en nyhet, som skall ha rönt ett utomordentligt gynnsamt mottagande. Ehuru Times rustat sig efter stora mått, anslagit 100,000 pd till grundfond för inrättningen och vid densamma anställt 340 tjänstemän, har detta dock visat sig otillräckligt för de anstormande lånesökarnas mängd.*

Af det anförda framgår hvilken stor affär Times är, och låt vara att det är fallet med alla de stora morgonbladen, så har nog Times de drygaste kostnaderna. Att bestrida dessa hjälper det högre priset föga, men

* Om den revolution inom bokmarknaden, som detta företag, om det blir beståndande, kan åstadkomma, är här ej platsen att tala; det må blott påpekas hvilken vikt en anbefallning i Times' litterära supplement under dessa förhållanden bör få för en boks åtgång. — Prenumeranter få äfven till nedsatt pris inköpa lästa böcker.

annonsinkomsten dess mera; enligt en uppgift, som dock snarast förefaller som en gissning, skulle den belöpa sig till åtta eller nio millioner kronor.*

Af de andra stora morgontidningarna ha Daily News och Standard, båda förut ledande organ för respektive det liberala och det konservativa partiet och ännu omkring 1890 stoltserande med en spridning af ungefär 170,000 exemplar hvardera, sackat akterut och delvis sett sitt inflytande öfvergå till andra. Standards arftagare blef Daily Telegraph, som i det hela haft en synnerligen framgångsrik bana och sedan flera år tillbaka torde vara det ojämförligt mest spridda af Londons pennymorgonblad.** Dess energiske ägare har ock fått utbyta sitt plebejiska namn mr Levy mot först sir Lowton och 1903 lord Burnham. Bland Telegraphs många utmärkta medarbetare intar J. E. Dillon en rangplats; han är en framstående kännare af orientaliska förhållanden och får af Stead hederstiteln »vår främste journalist». — Daily News har flera gånger bytt om ägare och redaktörer och 1904 satt ned sitt pris till blott en half penny, men intetdera tycks ha medfört önskad värkan.

Förut är berättat hurusom den lättare journalistiken under slutet af 1870-talet kom till heders uti några veckoblad. Småningom trängde den in också i aftontidningarna, hvilka af ålder i England haft en mera anspråkslös karaktär än de stora morgonbladen. Hit hör främst

* De äldre engelska tidningarnas annonser förete icke den brokiga stilblandning som vi äro vana vid, utan ha äfven i detta hänseende en mycket diskret ton, men en vändning har inträdt härutinnan som på de senaste åren nått äfven Times.

** Det uppgaf själf 1904 att dess dagliga upplaga med 80,000 exemplar öfverträffade dess närmaste medtäflare.

den 1865 grundlagda Pall Mall Gazette och dess två dotterblad S:t James Gazette (från 1880) och Westminster Gazette (från 1892), båda grundade af medlemmar af Pall Malls redaktion med anledning af dennas öfvergång till nya ägare och därmed förändrade riktning. Denna typ, som har sin egen karaktär redan i det yttre, mindre format och mera spatiöst tryck, meddelar ej så mycket nyheter, har följaktligen mindre kostnader, äfven mindre anspråk och mindre högtidlighet; den har en mera personlig prägel, lägger an på uppsatser af mera följetonistisk beskaffenhet, om litteratur och konst m. m., öfverhufvud på essays, som tidigare voro förbehållna veckobladen. Den medför sålunda en välbehöflig utvidgning af den engelska dagspressen åt det kulturella hållet och har äfven invärkat på morgonbladen, af hvilka flere, främst Daily Chronicle, funnit sig föranlåtna att skaffa sig särskilda litteraturafdelningar.*

Men det är tid att taga kännedom om amerikaniseringen af den engelska pressen. Äran af att hafva börjat denna eller, såsom man i England säger, hafva infört »den nya journalistiken» tar W. T. Stead i anspråk. Mannen är ju inte okänd; är världen i fara att glömma bort honom, sörjer han själf genom något originellt påhitt för att göra sig påmind, så senast genom att hjälpa upp tsarens vacklande anseende såsom reformfurste. Stead berömmer sig af att vara en represen-

* Den gamla Morning Post samt aftonbladen Star och Globe äro väl de främsta och mest kända tidningarna jämte de ofvannämnda.

Med den engelska provinspressen kan jag här ej sysselsätta mig, ehuru den har flere organ af betydenhet såsom den ansedda liberala Manchester Guardian, hvilken under boerkriget var en oförfärad kritiker af chauvinismen, Yorkshire Post m. fl.

tant för den gamla puritanska andan, och det inte utan fog. Man kan i hvarje fall hos honom märka det lifligaste intresse för allehanda religiösa angelägenheter, inte minst spiritismen. Detta går samman med ett utpräglat sinne för realiteter och en ofta framhållen tillit till den empiriska vetenskapen; den engelska motviljan mot abstraktioner, behofvet af påtagliga fakta öfverallt är det väl just, som framkallat den s. k. psykiska forskningen, d. v. s. de spiritistiska seanserna.

Stead är visst ingen lärd man, men han sväfvar själf i en lycklig okunnighet om de stora luckorna i sitt vetande, och därför spåras af detta alldeles ingen hämmande invärkan på hans författarskap, lika litet som hans egentliga publik har några förutsättningar att upptäcka hans brister. Synnerligen upplysande är ett samtal, som Stead hade med Morley, då denne ännu var chef för Pall Mall Gazette, och som den förre själf refererat i Review of Reviews 1893. På Morleys anmärkning om det önskvärda i att ha en stab sakkunniga för behandling af olika ämnen svarade Stead att detta vore ett misstag: »Journalisten står mellan det lefvande och det döda, mellan dem, som veta allt, och dem, som veta intet, och det är hans plikt att tolka de fås vetande för de mångas fattningsförmåga.» — »En astronomisk artikel borde således skrifvas af en i ämnet okunnig journalist?» — »Naturligtvis. En astronom skulle skrifva den för astronomer och begagna termer, som läsarne inte skulle förstå... och de skulle inte lära sig det som ni afsåge.» — Morley invände att detta vore att sätta okunnigheten till lärare för okunnigheten. — »Alldeles inte. Det är att använda en man, som är intelligent

nog för att tappa fackmannens hjärna och se'n servera sitt vetande så att den vanlige läsaren kan fatta det.»

En sådan glad tilltro till sin egen förmåga är det, som skapar det kanske viktigaste vilkoret för framgången, och då Stead därtill är på en gång filantrop, predikant och affärsman — en anglosaxisk typ, som ej heller är alldeles okänd hos oss — har han tagit sig bra fram. Efter lärospån i en provinstidning blef han 1880 anställd i Pall Mall Gazette och tre år senare, då John Morley drog sig från redaktörsskapet, chef för detta blad. Vid några och trettio års ålder såg han sig nu i tillfälle att fritt sätta sina idéer i värket, och dessa voro hämtade från amerikanarne, hvilka han i nästan alla afseenden betraktar som världens föregångsmän — se hans bok om »The Americanisation of the World»! Till medhjälpare hade Stead främst T. P. O'Connor*. »Han och jag kunna med rätta påstå att vi revolutionerat engelsk journalistik,» säger Stead. »Vi bröto gammal tradition och gjorde journalistiken till ett lefvande ting, pulserande af aktualitet, i beröring med lifvet på alla punkter. Vi förstörde systemet med editorn, som före vår tid var ett slags osynlig stor-lama... och detta utan att sätta till ett jota af vår politiska öfvertygelse.»

Enklast kunde man, för att karakterisera Pall Mall Gazette under den nya kursen, hänvisa på den storartade framgång eller skandal Stead 1885 åstadkom med sina artiklar om »kvinnooffret», »The Maiden Tribute». Men det vore orätt påstå, att han blott lade an på sen-

* Äfven medarbetare i den radikala aftontidningen Star och från 1898 utgifvare af veckobladet »M. A. P.» (Mainly About Persons) som haft stor framgång genom sitt pigga och roande innehåll.

sation; han är utan tvifvel en man med öfvertygelse, och jag erinrar om att han var en af de få engelska journalister, som trotsade all chauvinism och orubbligt höllo fast vid att Englands handlingssätt mot boerna var oförsvarligt.*

Steads värksamhet i Pall Mall Gazette blef inte långvarig; redan 1889 lämnade han denna tidning och startade året därpå den bekanta Review of Reviews, som han fortfarande leder.** Ehuru hans bana inom den stora dagspressen sålunda var kort nog och på de flesta håll väckte den största ovilja, har den säkert satt djupa spår i den engelska pressens historia. Frånsett den allmänna riktningen mot större aktualitet och större hänsynslöshet gör Stead anspråk på att ha infört tre viktiga nyheter: illustrationen, »extras», hvarmed väl menas aftontidningarnas upprepade upplagor, och intervjuen. Hvad denna sista metod beträffar, hade den dock, åtminstone i opolitiska ting, användts redan förut, så t. ex. af Yates i World såsom ofvan (s. 70) nämts.

Huru upprörda tidningarna och publiken än voro öfver Steads »nya journalistik», antogos dock hans metoder så småningom på flera håll. Bruket af intervjuen t. ex. utbredde sig alltmer och stod i flor under 1890 talet.*** Times, hvars redaktörer gifvetvis äfven i längst förflutna dagar haft mångfaldiga öfverläggningar med framstående personer, har inte ansett sig kunna antaga denna *form*

* Hans puritanskt trånga vyer hade tidigare förorsakat uppmaningar till kamp mot »Steadismen» såsom en »nationel fara» (C. Waters i Westminster Review 1892).

** Två försök med en daglig tidning 1893 och 1904 blefvo dundrande fiaskon.

*** Stead uppger, att, så vidt han minns rätt, W. E. Forster var den första offentliga person han intervjuade, hvilket skedde 1880 eller 1881, och att denne själf satte in sitt namn i korrekturet, hvilket Stead ej vågat.

för meddelanden, men det hindrar ej dess korrespondenter på utländsk mark att gång på gång berätta om sådana samtal. För öfrigt påstås det, att på sista åren bruket af intervjuen åter aftagit; de politiska personligheterna äro trötta på att bli utfrågade, och hvad andra människor beträffar, lära de numera funnit det onödigt att stå reporterna till tjänst, åtminstone inte utan kontant vedergällning!

Efter Steads egen afgång ur dagspressen var det Daily Chronicle, som gick i spetsen för reformerna, hvilka den främst bland morgontidningarna genomfört. Den hade en glansperiod under H. W. Massinghams energiska ledning, till dess denne 1899 af tidningens ägare afskedades, emedan hans boervänliga hållning väckt publikens misshag och hotade att blifva ödesdiger för hela företagets ekonomi. (Såsom ett prof på huru de framstående engelska tidningsmännen betalas, må nämnas att Massinghams årliga lön var 27,000 kronor.)

Öfver hufvud är 1890-talet en orons tid i den engelska pressen; hela dess traditionella skaplynne undergår en djupgående förändring, och denna består ej blott uti införandet af en del nya tekniska metoder; amerikaniseringen medför ock en ny anda i mer än ett afseende. Redan 1887 klagade Fox Bourne i sin engelska tidningshistoria öfver att affärsandan i alltför hög grad inträngt i pressens ledning, men sen dess har utvecklingen alltjämt gått i samma riktning. Och det är främst veckopressen, som blifvit ett föremål för affärsmännens trägna omsorger.

*

Att de storkapitalistiska förlagsaffärerna just i veckobladen funnit det mest gynnsamma fältet för sina företag beror så vidt jag kan se på följande omständigheter. Behofvet af dylika är, som jag ett par gånger framhållit, mycket stort på grund af det stränga söndagsfirandet, och detta hälst dagbladen inte utge söndagsnummer. Daily Telegraph och Daily Mail försökte sig 1899 med dylika, men väckte en storm af ovilja och måste afstå därifrån, då de hotades med bojkott af annonsörerna. — Vidare böra kostnaderna för ett veckoblad vara afsevärdt mindre än för ett stort dagblad med dess oerhörda nyhetsbudget, medan priset på det förra kan vara minst lika högt och annonserna väl böra betalas t. o. m. högre. Redan före den period, hvarmed vi här syssla, hade också enstaka veckoblad i England nått upp till en kolossal spridning; nu har detta blifvit en mera vanlig företeelse, tack vare de låga priserna, en eller en half penny liksom för dagbladen, hvilka åter som vi sett hade sin främsta orsak i trämassepapperet.

Upphofsmannen till hela denna moderna utveckling heter George Newnes. Han är född 1851, fick sin utbildning som köpman i en galanterigrosshandel i London och var under tio års tid föreståndare för en filialaffär i denna genre i Manchester. En afton, då Newnes satt och läste sin tidning, fästes hans uppmärksamhet vid en liten bit, som roade honom mer vän vanligt. Hvarför kunde inte en tidning utges, som innehöll blott sådana intressanta småsaker, som denna lilla »tit-bit» (läckerbit)? »Tit-Bit! Tit-Bit! Heureka! *Tit-Bits!* Det var så jag fick idén till Tit-Bits,» berättar Newnes, »men det

dröjde ett år, innan jag var i stånd att förvärkliga min plan.» Det var den 22 oktober 1881 Tit-Bits började utkomma i Manchester, tre år därefter hade den tagit sådan fart, att den kunde flyttas till London, och sen dess har den gått sin bana segrande fram. Af dess första nummer såldes 12,000 exemplar, dess påskhäfte 1897 utgick i 671,000, och det finns all anledning antaga att det nu når än högre siffra. Hvad var det då för märkvärdiga ting, som åstadkommit en så kraftig värkan? Härpå svarar en författare: *

»Penny-veckoskrifterna äro sammansatta af lösryckta småbitar af alla möjliga slag; skvaller om ryktbara personer, naturvetenskapliga smånotiser, historiska anekdoter af äldre och yngre datum, tekniska upplysningar, reseäfventyr i koncentrerad form, sportberättelser, sensationsnovelletter, allehanda hvardagliga och sällsamma erfarenheter och råd beträffande det moderna storstads-, industri- och handelslifvet — och så vidare i oändlig mångfald. Allt är hackat smått i bitar, hvilka kunna läsas och fattas af den vid lektyr mest ovane. Intresset hålles vaket genom en behaglig omväxling mellan det hvardagliga och det vidunderliga, mellan det praktiska och det romantiska. Så tillvida, som det kan vara fråga om en tendens i ett sådant mischmasch, tycks den gå ut på att framhålla, hur oändligt många underliga sätt att förtjäna pängar och »komma sig upp» ett modernt samhälle erbjuder åt den tilltagsne ynglingen. Ett bland dessa sätt är att deltaga i de ifrågavarande veckoskrifternas »pristäflingar» — tarfligt maskerade former af olagligt

* G. Steffen, England som världsmakt och kulturstat.

lotteri om pänningssummor på ett par tusen kronor hvardera.» *

Hufvudsaken häri var väl just serveringen i småbitar. Detta är ju ett genomgående drag i hela den nyaste publicistiken, som vänder sig till den demokratiska, för läsning öfverhufvud förut främmande publiken. Men det är en tendens som tar sig uttryck äfven på vida högre plan. Steads Review of Reviews, vid hvars grundande Newnes medvärkade, är ingenting annat än samma idés genomförande för mera kunniga, men i fråga om läsning föga mer tränade kretsar, och i våra dagliga tidningar är bruket af afdelande underrubriker ett medel att truga i publiken längre artiklar. Ja, man kan spåra denna demokratiska tendens än högre upp, i själfva de egentliga revyerna, som på senare tider gjort sina uppsatser vida kortare och mer lättsmälta än förr var vanligt eller ännu är det i de gamla, som bibehålla sina traditioner. Man kan i själfva värket just inte finna stor skillnad mellan essayerna i en modern revy och artiklarna i en god tidning.

Huru tarfligt än innehållet i tidskrifter af Tit-Bits' slag må vara, så hafva de dock gjort den stora nyttan att de lockat oändliga massor till läsning och därigenom förberedt dem för dylik af något bättre slag. I en uppsats om Newnes säger en engelsk författare: »Hvad skulle det vara för nytta med att ge tredjeklasspassageraren en föreläsning om bimetallism eller en briljant artikel om

* Härtill kan man lägga tidskriftens egenskap af att jämväl medföra olycksfallförsäkring på resor. Idén härtill fick Newnes, då en fattig änka skref till honom med anhållan om hjälp, därvid påpekande att hos hennes man, som dödats vid en järnvägsolycka, funnits ett nummer af Tit-Bits. Genren är hos oss företrädd af »Förgät mig ej», men denna så utpräglat engelska typ torde knappast annorstädes kunna få en liknande betydelse.

binominalteoremet? Utan tvifvel skulle Sir George vara i stånd att köpa sådana bidrag billigare än de, med hvilka han nu fyller sin världsberömda tidskrift, men genomsnittspubliken önskar dem inte.» Han väljer i stället »en beskrifning om tusen ord af en miljonärs lyckosamma spekulationer eller en spalt notiser om 'huru kungen äter sin middag'. Emedan han så gör, äro våra boksalustånd nu föremål för främlingens fägnad och beundran...»

Med Tit-Bits kom Newnes sig upp. Åt denna ägnar han fortfarande den största omsorg och lär själf utvälja dess text, men han har inte nöjt sig med detta företag, utan tid efter annan startat nya och sålunda utvecklat sin affär till det storartade och mångsidiga förlag för periodiska publikationer den nu är. Hans bästa företag jämte Tit-Bits är det allbekanta Strand Magazine, hvartill planen utarbetades af Newnes i förening med en Greenhough Smith. Strand är en modernisering af den gamla magazine-typen, där illustrationen kommit till sin fulla rätt och där innehållet gjorts mera aktuellt, medan priset nedsatts till hälften af det äldre, eller en half shilling. Tidskriftens största framgång — en af dess »booms» som engelsmännen säga — var då den meddelade Conan Doyles enastående »Sherlock Holmes». Startat år 1891 hade Strand efter några år en upplaga, som var kolossal och räknades i flera hundratusentals exemplar; det läses, kan man säga, öfver hela jorden, och ensamt dess spridning i Amerika lär nu öfverträffa, hvad något annat engelskt magazin når i sitt hemland. Andra Newnes' tidskrifter äro Womans Life, British Boys, Navy and Army, Country Life, Wide World Magazine o. s. v. — där finns att välja på, som man ser — och härtill komma publikationer af en hel rad stora häftesvärk.

Newnes är utan tvifvel en af Englands märkligare män i våra dagar; såsom alla andra framgångsrika affärsmän har han blifvit baronet och är äfven medlem af underhuset. Han har länge räknats såsom ett af det liberala partiets fastaste stöd och uppsatte till dess tjänst 1892 den ofvan nämda Westminster Gazette, som varit mycket inflytelserikt inom partiet, men åtminstone under de första åren bragte sin ägare mera ära än inkomster.

Efter Newnes mönster har en hel rad firmor inrättat sig, ej blott i London utan ock i landsorten, och flere af dem ha nått en utveckling, som ej ger föredömet något efter.* Märkligast bland dem äro bröderna Harmsworth och C. A Pearson; båda hufvudmännen ha medvärkat i Tit Bits, därefter begynt sin värksamhet med hvar sin pennyveckoskrift i samma genre, nämligen respektive Answers (från 1888) och Pearsons Weekly (från 1890), och därmed lagt grunden till sina firmors stora framgång. Men de ha sedan gett sig in på en ny bana.

Ej nöjd med sina veckoblad och tidskrifter (bl. a.

* För att nämna ett par exempel har Beeton & Co till sin specialitet blad för damerna och hemmen, medan Henderson slagit sig på skämttidningar såsom Scraps (från 1883) och Snap Shots (från 1899; egentligen en europeisk upplaga af de tre amerikanska Puck, Judge och Life). En tredje firma utger sportblad o. s. v.

Öfver hufvud blomstra veckoblad af alla slag, London ensamt har 396. En del tjänstgöra i st. f. de dagliga såsom nyhetsblad för söndagen, och i de simplare af dessa frodas sensationella brottmålsbeskrifningar m. m. dylikt. Så i den numera af Harmsworth inköpta Weekly Dispatch, som existerat ända sedan 1801 och pröfvat många öden. Blott hälften af denna ålder har Lloyd's Weekly News, som skryter med en upplaga långt öfver millionen. För kuriositetens skull må nämnas Reynolds Newspaper, som med en efter engelska begrepp socialistisk färg förenar egenskapen att vara synnerligen väl underrättad i fråga om hofnyheter. — Annonserna äro talrika äfven i månads- och veckotidskrifterna; de kunna ibland upptaga dubbelt så mycket utrymme som texten.

Rapid Review, en gul medtäflare till Review of Reviews) gaf sig Harmsworth in på dagspressens område, och 1896 gjorde han en märklig insats där, i det att han grundade den nu så välbekanta Daily Mail. Det var den första morgontidning till en half penny, som i fråga om nyheter kunde ta upp täflan med de gamla stora bladen. Föredömet hade ju kommit från Amerika, och Daily Mail njuter också ännu äran att vara den främsta representanten för den amerikaniserade journalistiken. Likväl är där en betydlig skillnad på denna och sådana tidningar som Pulitzers eller Hearsts, hvilka aldrig skulle gå i England, ty Jonathan och John Bull äro väl släkt men ingalunda lika i smak. Den oändliga mängd sladder, Amerikas gula press serverar, synes i Europa ej ha någon marknad, och äfven i fråga om olycks- och brottmålsafdelningen hör Daily Mail ej till de mest framskjutna; ej heller innehåller den illustrationer. Till sitt yttre är den med sina tio sidor liten i jämförelse med World eller Journal; just därför föredrager engelsmannen den framför de stora bladen, som han nu också kan få för samma pris, men hvilkas längre artiklar och omständligare skrifsätt inte tilltalar honom.

Den sensation, Harmsworths tidning lagt an på, rör ej minst politiken, och en mängd feta ankor har den ock släppt ut, framför allt under det därför så lämpliga rysk-japanska kriget. Det var meningen att bladet skulle vara utan parti som dess amerikanska förebilder, men under boerkriget blef det vildt chauvinistiskt, ett fullständigt jingo-organ,* och säkerligen har Daily

* Detta uttryck, egentligen en mildare ed (»by Jingo») skall ha kommit i svang såsom beteckning för krigsifrare under Beaconfields agitation mot Ryssland på 1870-talet.

Mail för sin framgång att tacka sin start just vid en sådan situation. Det har efterhand blifvit ett framskjutet konservativt blad, och nyligen har det upplysts, att det pärskap, som hufvudmannen för firman, Alfred Charles Harmsworth, 1903 erhöll, var en belöning för stora tillskott till den konservativa valfonden. Något direkt politiskt inflytande har väl Daily Mail knappast, men det kan gifvetvis inte vara utan betydelse, hvad den predikar, ty dess spridning är oerhörd. Harmsworth själf uppgaf den i fjor till i regeln en million exemplar (= ungefär ⅓ af alla engelska morgonblads, säges det) men tillade att den vid sina tillfällen nått upp till halfannan.

En mängd tidningar på olika platser i England ha efterhand uppsatts eller inköpts af firman — likaledes efter amerikanskt föredöme — och den uppgafs 1902 äga 32 stycken. I öfverensstämmelse med denna utveckling står ock det ideal, som Alfred Harmsworth för några år sedan utvecklat i en artikel i North American Review, därvid säkerligen mera öppenhjärtig än kollegan Pulitzer. Han drömmer om att af några stora blad bilda en så kolossal tidningstrust, att den kunde göra all konkurrens omöjlig. Därigenom skulle, säger han, stor välsignelse beredas mänskligheten, i ty att ingen hänsyn längre behöfde tagas till publikens sämre sidor, utan alla moraliskt skadliga nyheter och artiklar kunde undertryckas. — Till och med Stead ställer sig betänksam gent emot detta förslag och befarar att dess genomförande kunde medföra en bojkottning också af åtskilliga nyttiga och goda ting.

Det är inte så litet Alfred Harmsworth hunnit med och ännu har han ej nått de fyrtio åren; något äldre är hans kollega och efterföljare, Cyril Arthur Pearson,

född 1866. Denne är en selfmade man, var manager i Tit-Bits 1885—88, gjorde därefter en resa till Amerika och grundade så med ett kapital af 3,000 pd, som han lånat af en släkting, år 1890 sin Weekly. Ehuru genren inte var ny, blef framgången så stor att upplagan redan andra året räknades till 200,000 exemplar, ja, en gång höll Pearson på att bli ruinerad på grund af för stor afsättning! Bland de pristäflingar, som tillhöra arten, hade efter amerikansk idé upptagits ett slag, där det gällde att finna det felande ordet i ett stycke text. Engelsmännen grepos plötsligt af en sann lidelse för denna sport och hundratusentals människor köpte bladet blott för att komma åt täflingskupongerna. Pearsons eget tryckeri kunde ej tillfredsställa efterfrågan, han fick hyra andra, kostnaderna stego våldsamt, men ej så inkomsterna, ty — och här kommer det egentligen instruktiva i historien — annonserna ökades inte, och därmed var den stora spridningen ej blott till ingen nytta, utan rent af en nackdel. Ett domstolsutslag, som förklarade hela täflan olaglig såsom ett förklädt lotteri, kom som en räddning för Pearson; då innestodo i insatser öfver 700,000 kronor.

Efter det lyckliga slutet på denna för engelskt sportraseri karakteristiska »missing-word-boom» har Pearsons affär gått jämt framåt. Att han någonsin haft en egen ny idé, har jag ej lyckats upptäcka, men han har efterhand tagit upp en mängd främmande, kanske med någon liten förändring. 1893 startade han Short Stories, såsom titeln anger ett veckoblad för småberättelser, 1896 Pearsons Magazine såsom en efterapning af Strand och de närmast följande åren en hel rad nya tidskrifter, modetidningar, skämtblad m. m., bland dem också ett

Royal Magazine, som säljes för blott tre pence och därmed slår ett nytt record i fråga om prisbillighet inom denna genre. Äfven som bokförläggare har Pearson, i likhet med Harmsworth, försökt sig, hvilket emellertid inte lär burit sig vidare bra; måhända fordras härför andra förutsättningar! — 1898 sattes affären på aktier, och året därpå uppgick bolagets inkomst till 740,000 kronor, ett vackert resultat efter blott nio års bestånd.

Nu ansåg sig Pearson färdig att äfven inom dagspressen följa Harmsworths föredöme, och den 24 april 1900 utkom första numret af Daily Express, hvilket på grund af nyfikenheten slog ett rekord: af detsamma voro på förhand beställda halfannan million exemplar. Man undrade hvilken hållning bladet skulle intaga; det officiella svaret blef att Daily Express inte skulle sluta sig till något parti, men faktiskt har det representerat en moderat imperialism. Öfver hufvud har tidningen kanske hållit sig mera modererad än dess äldre kollega och förebild Daily Mail, men väl ej heller haft dess framgång. Några nya drag företer den egentligen inte utom att den dagligen har en s. k. serial story, d. v. s. en romanföljetong, något dittills i den engelska dagspressen tämligen okänt, men nu efterapat af Daily Mail m. fl.; såsom Pearson mycket förnuftigt anmärker, är det mera mening uti en sådan för ett dagblad än för en månadsskrift, då publiken hinner glömma hvar hjälten eller hjältinnan sist hamnade. *

Pearson har ytterligare slagit under sig ett par

* En tredje morgon-halfpennytidning är Morning Leader, som har radikal färg; den grundades redan 1892 och annonserar sin spridning vara 250,000 ex., således ej mer än fjärdedelen af den konservativa Daily Mails.

äldre tidningar, nämligen S:t James Gazette och 190
själfva den förnäma Standard. Vid budskapet om denn
tilldragelse utbrast Daily News i följande klagan: »Dett
är den sista och mest dramatiska händelsen uti der
revolution, som under de senaste tio åren försiggåt
inom pressen här i landet. Den innebär brytandet a
en stor tradition ... Vi delade sällan Standards syn p
tingen, men vi gillade alltid den anda, hvarefter der
sköttes. Den var djupt medveten om sina plikter mo
nationen, såsom alla tidningar af den gamla skolan äro
Den ansåg det vara en tidnings skyldighet att tala san
ning, äfven om den kallades tråkig, hellre än att server
lockande fantasifoster. Den lät aldrig rikets öde 'häng
på en rubrik'. Den drömde inte om massakrer och
fann inte på ultimatum. Den nya journalistiken, som
gått fram som en stormvind, är ovederhäftig och revo-
lutionslysten. Den har ingen öfvertygelse. Den pre-
dikar jingoism i London, liberalism i Leeds, imperialism
i Glasgow. Den drar sig ej för att upphetsa en nation
till krig blott för att få upplagorna att växa. Den har
brutit med all den engelska pressens tradition och har
gjort den amerikanska 'bossens' metoder till sitt rättesnöre.»

Daily News har sina egna kännbara skäl att vara
nedstämd vid betraktande af konkurrensens resultat,
men man behöfver ej se ställningen så svart för att
dock erkänna, att den engelska pressens storartade ut-
veckling under de båda senaste decennierna köpts ganska
dyrt. Ty inte nog med de nämda tidningskungarnas
framfart, äfven flere af de blad, som stå utanför dessa
syndikat, hafva råkat i händerna på kapitalister, hvilka
kunnna befaras skola bruka den för sina privata afsikter
i den ena eller andra riktningen.

Den senaste företeelsen inom Londons tidningsvärld kan möjligen tända vissa förhoppningar — inte särskilt hos Daily News, som med den fått en ny svår konkurrent, men hos vännerna till de goda engelska traditionerna. En ung mr Franklin Thomasson har satt in en god del af sin stora ärfda förmögenhet (mer än tretton millioner kronor uppgifs det) på grundandet af ett nytt stort blad, The Tribune. Det är ämnat att i alla afseenden tillfredsställa stora anspråk, att bli »ett första klass vederhäftigt nyhetsblad», men också »ett sundt allvarligt organ för den allmänna meningen». Dess politiska plats är på det liberala partiets vänstra flygel, och så till vida har dess start nu i januari midt under dess meningsfränders stora valsegrar skett vid en mycket gynnsam tidpunkt. Den omsorgsfulla förberedelsen,* dess duktiga stab och dess rikliga medel synas ock lofva framgång. Lösnummerpriset är satt till en penny och betecknar således en återgång till det förr vanliga, ett grepp, till hvars försvar man skulle kunna citera ett redan flere år gammalt yttrande af Alfred Harmsworth, att det vore ganska likgiltigt för en tidnings spridning om den såldes för en eller en half penny.

I främsta rummet vill nog Thomasson ha sitt företag uppfattat såsom en protest mot den öfverhandtagande affärsandan inom pressen; därom vittna de ofvan anförda ord, som han fällde till Stead under en intervju. Lyckas han nu praktiskt genomföra denna afsikt, så kan det hända att man i en framtid skall från Tribu-

* Under en hel månad dessförinnan hade Tribune varit i full fart och dagligen ett helt nummer utarbetats på det att inget missöde skulle inträffa vid starten. — En nyhet är upprättandet af en afdelning för »political information».

nes framträdande datera en ny vändning i den engelska pressens historia.

XI.

Håller man en fransk tidning bredvid en engelsk, blir en betydande olikhet genast uppenbar: den förras omfång utgör — i genomsnitt — föga mer än tredjedelen af den senares, och undersöka vi de inre egenskaperna, stöta vi oupphörligt på skarpa motsatser. Fransmännen hafva som engelsmännen sina traditioner och hålla inte mindre segt fast vid dem. Efter 1870, då stämpelskatten borttogs, antogo de större bladen ett sexspaltigt format, och detta ha de sedan blifvit trogna; fyra sidor förslå fortfarande för mesta delen, och då Figaro 1895 blef sexsidig, betraktades detta som en stor och märklig reform. Den har sedan accepteras af några andra ledande Paristidningar och ett par i landsorten.

Att de franska dagbladen kunna nöja sig med ett så begränsat utrymme, beror i främsta rummet på att annonstillflödet är så mycket mindre. Den franska affärsmannen har väl så mycket förtroende till andra sätt att få sina varor kända, och för en mängd brancher är kringskickandet af cirkulär och uppslåendet af affischer de med förkärlek använda metoderna.* Man menar, att då annonserna uppträda i för stora massor, upp-

* Le Petit Journal, som årligen tar in 2,800,000 francs på annonser, lär själf ge ut öfver 600,000 för affischer och dylikt.

märksammas de ej af publiken, och måhända har man rätt. Ju mer värda böra naturligtvis dessa färre vara, och annonspriset är också åtskilligt högre än i andra länder. De franska bladen skulle dock ej kunna existera, trots sina i allmänhet billigare omkostnader, därest de ej, som vi skola se, hade andra gifvande inkomstkällor.

En egendomlighet med det franska annonsväsendet är att det, som så mycket annat i detta centralisationens förlofvade land, ligger i händerna på tre firmor (en större och två mindre), hvilka förpakta samtliga annonsafdelningar mot en viss öfverenskommen summa.* Begynnelsen härtill gjordes redan på 1850-talet, och efter en del misslyckade försök har detta bruk florerat sedan 1860-talet.

Men rubriken »publicité» uttömmes för ett franskt blad ingalunda af de egentliga annonserna; där är mycket annat som betalas och som betalas bättre. I intet annat land äro väl reklamerna i texten vanligare, och de äro naturligtvis vida dyrare; öfver hufvud skulle man kunna säga, att hvarje välvilligt omdöme i en fransk tidning förutsätter att både själfva bladet och den enskilde publicisten, som skrifvit det, bekommit sitt honorar därför, vare sig det nu gäller en fest hos en privat person, en ny roman eller en ny skosmörja. En journalist af rang tar 500, kanske 1,000 francs för att befatta sig med en sak. (Att svenska afdelningen vid utställningen 1900 fick en så god press, berodde också på den särskilda omständigheten, att konung Oscar vid

* Blott Petit Journal, Petit Parisien och Figaro äro i detta hänseende själfständiga. Priset för reklamer uppges till 25—40 francs raden, medan det för vanliga annonser är 1 1/2 till 5 francs.

sitt besök använde sitt inflytande i detta hänseende.) Också är detta ett förhållande, som i Frankrike sedan länge ingått i allmänna medvetandet och icke anses på något sätt stöta den offentliga moralen. Hvarje nytt företag beräknar därför en rund summa för sin »publicité», och äfven äldre affärer, som äro i behof af ett stöd i allmänna omdömet, få på sitt utgiftskonto sätta publicisternas andel. Lancering af en roman kan gå ända till 80,000 francs, påstår H. Avenel, som i Revue des Deux Mondes behandlat dessa förhållanden, och man kan därutaf någorlunda tänka sig hvad större affärers startande skall kosta; vid uppläggandet af ett lån på 500 millioner francs t. ex., beräknades tolf millioner för tidningspuffar. Självfva statens budget afser af de hemliga fonderna en god del för pressen. Man kan således förstå, att tidningarna kunna hafva sin kanske säkraste inkomstkälla i sin börsafdelning, hvilken förpaktas till någon affärsman för en fix summa och sedan af honom exploateras på bästa sätt. Det uppges, att självfva den förnäma Journal des Débats af sin börsafdelning drager 100,000 francs om året, och det förefaller ju ej orimligt, att Figaro (eller dess förpaktare) kunnat taga in bortåt en million på sin.

Det där kan synas vara en något konstig moral, i alla händelser är förhållandet ett vittnesbörd om huru konventionella begreppen på detta område äro. Tillika kan det tjäna att beriktiga — om det skulle behöfvas — det gamla påståendet att fransmännen äro lättsinniga; fastmera är deras arfsynd den noggranna småaktiga beräkningen i ekonomiska ting. Man kallar Amerika dollarns land, men det är där mera framgången i arbetet, som dyrkas, och med mera rätt kunde Frankrike

bära titeln af pänningens land som det förut hette idéernas.

Man har där också den största försyn för de traditionella missbruk, genom hvilka folk riktar sig, då hvar och en i samma ställning skulle handla på samma sätt. Det är genom en dylik uppfattning sådana storartade korruptionshistorier som Panama-bolagets bli möjliga, och moraliska stortvätter rifvas i Frankrike upp egentligen blott, då politiken kommer med i spelet, och då ur denna synpunkt ett angrepp med framgång kan göras på motståndare.

Huru journalister veta att göra sig inkomster af sitt yrke, visas af följande historia bland många liknande. I början af 1880-talet bildade en del recensenter och krönikörer (Wolff, Valabrègue m. fl.) ett fullständigt syndikat med ändamål att tvinga de dramatiska författarna på boulevardteatrarna att taga de nämda herrarna till medarbetare, d. v. s. betala dem andel i vinsten, då de i annat fall fingo se sina värk nedgjorda i hela pressen. Ofoget fortgick till dess Francisque Sarcey offentligen afslöjade det, men metoden var därmed ingalunda skaffad ur världen, utan har sedan användts i allt större skala. Genom en diskussion i pressen helt nyligen har det bragts i dagen, att de flesta teaterrecensioner i Paris-tidningarna inget annat äro än betalta puffar. »Kritiken går under för angreppen från reklamen», klagar L. Claretie. Allt detta ådagalägger klarligen, att den skildring, som Balzac gaf af Paris-pressens korruption (ofvan s. 22), ingalunda blott var ett foster af hans fantasi och af motgångar väckta misstänksamhet utan, om också då öfverdrifven, hade ett ganska faktiskt underlag.

De franska tidningarnas ringa omfång beror emel-

lertid äfven på, att de kunna nöja sig med mindre text, då den stora franska publiken inte känner behof af denna mängd faktiska meddelanden, som den germanska fordrar. Engelsmannen, amerikanen och tysken ha intresse för hela världen, fransmannens är inskränkt till hans land, parisarens strängt taget till hans stad. Han behöfver blott ett par ämnen, som han kan kåsera öfver, och läser hälst sådana artiklar, som utmärka sig mera för sin retoriska schwung eller stilistiska finess än genom rikedom på fakta. Det är därför ock ganska lätt att i Paris sätta upp en ny tidning; stort kapital, stor och dyrbar utrustning och medarbetare-stab äro inte nödvändiga; en bagatell på 100,000 francs är tillräcklig för starten. Man gör upp med ett tryckeri och en pappershandlare, en distributionsaffär och en annonsagentur, och så är saken i det närmaste klar; utom några underordnade handtlangare behöfves endast en framstående politisk personlighet, som skrifver ledarna, »Premier-Paris», men på honom hänger också alltihop. De mest typiskt franska bladen äro kanske just de, som tillhöra denna genre, hvilken i själfva värket är en afkomling af dessa periodiska broschyrer, som vi funnit i mängd redan under revolutionens dagar. Man frågar främst efter den person, hvars organ ett blad är, och detta gäller äfven sådana tidningar, som ha större apparat. Häraf följer åter både att de parisiska tidningarna äro många till antalet, och att de äro underkastade ganska snabba växlingar.

Under den senaste mansåldern, efter 1870, har denna personliga typ varit talrikt företrädd,* under tidi-

* Redan på 1850-talet yttrar dock en författare, att tidningarna försvinna för individerna.

gare perioder af Gambettas Republique française och Cassagnacs L'Autorité m. fl, numera af sådana som Clémenceaus L'Aurore och Jaurès' L'Humanité eller Henri Rocheforts L'Intransigeant. Den sistnämde är kanske just den, som skarpast utpräglat typen. Nu en man på öfver 70 år var Rochefort med redan under kejsardömet, då han utgaf sitt beryktade våldsamma veckoblad La Lanterne; sen dess har hans lif varit ganska rikt på växlingar, än deputerad, än landsflyktig har Rochefort dock städse varit populär i vida kretsar i Frankrike såsom en utpräglad representant för dess jingoism, skulle man kunna säga. Sista gången han fick fly var 1889 i sällskap med Boulanger till Belgien, där den bålde generalen slutade sina dagar. Återkommen till Paris har Rochefort sedan 1895 i L'Intransigeant dagligen låtit sin outsinliga ström af smädelser flöda, och tack vare hans stilistiska talang tyckas parisarna ännu ej tröttnat på hans skräfvel. Liknande figurer kunna nog påträffas inom andra länders press, men det är dock ej precis hedrande för franska förhållanden, att en sådan herre i ett allvarligt värk som La Grande Encyclopédie kallas för »den utan tvifvel främste af Frankrikes publicister». Det sammanhänger med det ofvan påpekade förhållandet, att fransmännen i tidningen ej se ett medel att skaffa sig faktiska upplysningar om saker och ting, utan ett agitationsmedel för ett parti eller för vissa idéer, ett medel att drifva fram en sak till personlig eller allmän nytta, ett medel att ge luft åt sina lidelser. De njuta kraften och vältaligheten, och detta erkänna de själfva, om ock ibland på ett något beslöjat sätt. En författare, John Lemoinne, talar sålunda med en viss förvåning om att de engelska tidningarna

meddela äfven sådana saker som tala emot deras egen åsikt. »Vi däremot äro mera doktrinärt, logiskt och filosofiskt anlagda, våra blad äro kamporgan för åsikter, de värka mera genom att tala för meningar än genom att meddela fakta.» En annan säger att fransmännen ej nöja sig med dessa senare, utan fordra reflexioner och tankar, t. o. m., tillägger han, om dessa äro förfalskade eller förgiftade. En tredje (Hatin) säger rent ut: »För en fransk tidning är det mera fördelaktigt att lägga an på lidelserna än på vetgirigheten.» Det är detta, som är grundvalen för Rocheforts, för judehataren Drumonts och för deras likars framgång. Ockret på fördomar och chauvinism blomstrar nog litet hvarstädes, men det drifves här med sydländsk passion och cynism.

Skulle vi nu fråga en fransman efter de bästa Paris-bladen, så torde han hänvisa inte till den nu skildrade typen utan till någon representant för hvad man kunde kalla den i fransk anda ombildade engelska. Här finna vi de äldre oss redan bekanta Journal des Débats och Temps, hvilka liksom de gamla engelska äro institutioner med stolta traditioner och en anda af ansvar gentemot dessa och gentemot sin uppgift. Båda hafva en viss politisk betydelse, ehuru kanske mindre nu än för ett par årtionden tillbaka, då det om Temps sades att alltid någon minister satt i dess redaktion, men sin styrka hafva båda i sina kritiska artiklar om vetenskap, litteratur och konst; Temps jämväl i sina korrespondenser från utlandet och därför äfven mera spridd. Då Débats 1889 utgaf sin »Livre du centenaire» kunde den visa på en räcka medarbetare sådana som Renan, Taine bland de äldre, J. Lemaître bland de

yngre. Ty om också typen i Frankrike räknas såsom engelsk, framträder dock det franska draget däruti, att alla artiklar utom de redaktionella politiska ledarna äro signerade. Detta är ju en tradition från den franska pressens första blomstringstid under 1800-talets andra fjärdedel, och detta nationella drag fick ett uttryck äfven i lagstiftningen, då Loi Tinguy 1850 bestämde att alla politiska, religiösa och filosofiska artiklar skulle undertecknas af författaren.

Dessa båda stora och jämförelsevis dyra blad — de kosta 15 centimer — hafva en ställning för sig. Inför utlandet åtminstone representera de alltjämt den solida franska odlingen, men de hafva fått medtäflare, som inom Frankrike nog ha vida större spridning och jämväl äro mera inflytelserika, då de bära en litterär prägel af mindre akademisk färg. Främst bland dessa billigare och ej blott till åren yngre dagblad torde vara att nämna Le Journal, grundlagd 1892, som bland sina medarbetare räknar många goda namn; dess startande och inarbetande uppges ha kostat sju millioner francs.

Äfven Figaro har blifvit ett »stort» blad. På 1880-talet gick det i spetsen för reformerna i fråga om införandet i Frankrike af »le grand reportage», intervjuen med personer af rang inom politiken, literaturen, sällskapslifvet o. s. v. Den odlades här af Chincholle, och hans exempel följdes sedan af talanger som Xau, Ginisty, Le Roux o. a. Huru många af de sålunda offentliggjorda intervjuerna som värkligen ägt rum, är en annan sak. Att Maurice Barrès skref dylika öfver Renan och andra personer som han aldrig sett, tycks ej ha tagits illa upp, och öfverhufvud betraktas nog intervjuen här mera som en ny litterär form än som

en metod att meddela fakta — detta i öfverensstämmelse med franskt lynne. — Figaro var ock, som nämt, det första som fann nödigt utbyta det gamla fyrsidiga formatet mot det sexsidiga. Under Dreyfus-affären tog tidningen till en början kraftigt parti för den anklagade, men detta väckte så häftig ovilja bland dess publik, som i mängd öfvergaf sin gamla favorit, att redaktionen fann rådligast offra — åtminstone till namnet — ett par af sina mest komprometterade medarbetare och återgå till sina gamla traditioner. Figaro är således åter framför allt den eleganta världens tidning och ser denna som sina gäster på de mycket eftersökta mottagningar, som hållas i dess ståtliga lokal.

Med Figaro hafva vi åtminstone för icke-franska ögon redan kommit in på den frivola pressen, som blomstrar under republiken lika väl som under kejsardömet. Den har talrika representanter, och redan hos den del af dem, som ännu vilja uppehålla anspråk på att tagas såsom i viss mån allvarliga, är innehållet ur sedlig synpunkt mer än betänkligt; så Gil Blas, grundat 1879, som genast fick elfva efterapare under det följande året, hvilket ock af Temps benämdes »l'année pornographique». Krönikörerna och kåsörerna hafva här sitt tillhåll, men hvad nu orsaken kan vara — de ha inte längre, ej ens inför fransmännen själfva, det rätta gamla humöret och den gamla espriten. Att deras antal blifvit dess större är en klen tröst.

Amerikanismen, reportaget har dödat den gamla ärorika litterära franska journalistiken, så säga fransmännen själfva. Hela den skildring, som Léo Claretie gifvit af den samtida pressen,* är föga annat än en

* I Historie de la langue et de la litterature française p. p. Petit de Julleville T. VIII.

melankolisk klagan öfver detta förhållande, och han har nog rätt däruti, fastän en mängd litterära namn signera artiklar i olika ämnen. Emellertid kan man inte med fog påstå att amerikaniseringen på långa vägar är så stark som på andra sidan kanalen. Och det är ju helt naturligt: det franska lynnet måste i alla fall sätta sin färg på den tendens till större aktualitet, som under de senaste årtiondena genomsyrat hela det europeiska tidningsväsendet.

En värklig nyhetstidning i internationell stil har Paris i Matin, som 1884 sattes upp med amerikanskt kapital. Dess framgång var åtminstone i början klen, men den bär vittne om energisk ledning; den kallar sig »det enda franska dagblad, som på egna trådar får de sista nyheterna från hela jorden», den var ett af de ytterst få franska blad, som bestod sig med egen korrespondent borta i Ostasien, och dess namn har gång på gång citerats äfven hos oss i sammanhang med någon uppseendeväckande journalistisk bragd, ett djärft afslöjande eller ett raskt ingripande i något missförhållande. Matin består sig ock med illustrationer, hvilket annars ej ännu blifvit så vanligt i Fankrike. — I samma stil som Matin går äfven L'Éclair, som grundades ett par år efter den förra.

Hvad prisbilligheten beträffar, har den franska pressen under senare tiden allmänt fullföljt sina traditioner från Girardin. Den första dagliga tidningen till en sou kom ju redan på 1860-talet, och 1873 framträdde Le Soleil såsom den första stora tidningen till detta pris. Numera kan man säga att med få undantag alla franska dagblad nöja sig med fem eller tio cen-

timer,* och för deras karaktär betyder detta i de flesta fall ingen åtskillnad; ett sådant litterärt organ som Le Journal t. ex. kostar blott en sou.

Den främsta representanten för det folkliga dagbladet är alltjämt artens stammoder, Petit Journal, som numera betecknande nog ledes inte af en journalist utan af en ingenjör Marinoni, bekant genom sina uppfinningar till tryckpressarnes förbättring. Sedan ett par decennier tillbaka kan Petit Journal skryta med att vara världens mest spridda tidning med upplagor af tillsammans en million exemplar om dagen eller kanske än mera, en siffra som uppnåtts blott af några engelska och amerikanska veckoblad, samt på senare tiden af Daily Mail och kanske af New Yorks gula blad under spanska kriget.** Petit Journal innehåller hvarje dag en signerad ledande artikel, ej blott väl skrifven, utan som oftast ock ett riktigt godt uttryck för det franska sunda förståndet, men jag tviflar på att denna artikel läses af något hundratusental bland bladets afnämare. Hvad dessa främst sluka är den rafflande romanföljetongen och de utförliga illustrerade referaten af uppseendeväckande mord och andra brott och olyckor, hvilka fylla alla bladets öfriga spalter. En lockelse för olika grupper af läsare har det ytterligare i sina bilagor för underhållande illustrerad läsning, för landtbruk, för klädsömnad o. s. v.

* Avenel anger förändringarna i dagbladens pris med följande siffror:

	à 5:	10:	15:	20 centimes:
1881:	23;	24;	15;	7;
1899:	60;	51;	11;	4.

** I Review of Reviews uppges 1899 Petit Journals upplaga vara 1,300,000 ex. — Affären uppskattades, då Marinoni på 1870 talet öfvertog den från Girardin, till 25 millioner francs och anses nu värd 60.

Huru omtyckt denna genre blifvit, visas däraf, att vid Petit Journals sida blomstrar Petit Parisien (grundad 1876), hvilken med sina 700,000 exemplar ej ger den förra mycket efter. Och ehuru dessa blad ha en stor del af sina läsare utom Paris — Petit Journal trycker flere särskilda landsortsupplagor och har inte mindre än 18,000 försäljningsställen rundt om i landet — finnas numera i de andra stora städerna en hel rad dagblad med upplagor, som gå öfver hundratusentalet, t. ex. Petit Lyonnais, Petit Marseillais, Petite Gironde. Öfver hufvud synes provinspressen på god väg att arbeta sig ur det obetydlighetstillstånd, hvartill den varit hänvisad i Frankrike mer än i andra länder. Det är ju inte det enda område, där man kan spåra ansatser till en brytning med de sekelgamla franska traditionerna att centralisera allting i Paris.

Ytterligare må det framhäfvas, att den nya affärspressen — med detta namn kan man beteckna tidningar af såväl Matins som Petit Journals typer — i enlighet med sin anda är opersonligt hållen; de signerade artiklarna äro sålunda här ringa till antalet.

Från tidningshistorisk synpunkt af mindre intresse äro en del tidningar, som hafva till uppgift att vara organ för en viss politisk grupp, t. ex. för de rojalistiska hetsporrarna eller för de olika skiftningarna af socialismen. Att här uppräkna dem synes mig öfverflödigt; en del af dem falla in under den »personliga» typens område. Som hastigast må dock nämnas den strängt katolska, 1880 grundade Croix, åtminstone före munkordnarnas upphäfvande redigerad af »les pères de l'assomption». Den är mycket spridd och har därtill ett par veckoupplagor på en half million exemplar. —

Annars torde de allmänna veckoskrifterna inte i Frankrike hafva den betydelse, som i England och Nordamerika.

De gamla förnäma revyerna äro fortfarande lifaktiga, och nya sådana med mera modern nyans ha framträdt, såsom Revue de Paris, Revue, Mercure, men bland de populära familjetidskrifterna har den anglosaxiska Magazine-typen fått insteg; en sådan är »Je sais tout», som startades i fjor och genast blef mycket omtyckt.

Hela den franska pressen omfattade vid 1898 års utgång 5.787 särskilda publikationer, af hvilka 2,401 utgåfvos i Paris. Äfven om man tar hänsyn till befolkningens antal, är ju denna siffra ringa i jämförelse med de anglosaxiska ländernas, men statistiken, som visar en våldsam stegring i pressen isynnerhet under åren 1884—1892, ådagalägger att Frankrike ej heller kunnat undandraga sig den allmänna rörelsen.*

XII.

Till sitt yttre är den tyska tidningen inte just glänsande. Att formatet är tämligen litet, tre eller fyra breda spalter, betyder föga, men papperet är mörkt och dåligt, och den gamla stilsorten, frakturen, som tysken håller fast vid som en nationell klenod, värkar inte

* En statistik öfver innehållets art i de franska tidningarna i procent af utrymmet har gett följande resultat: nyheter 30, litteratur 14, politik 9, konst och teater 11, annonser 27,5 %. Man jämföre den s. 89 meddelade amerikanska statistiken.

tilltalande på främlingen. Utrymmet är emellertid betydande, då man betänkar att alla stora blad utkomma två eller till och med tre gånger hvarje söckendag. Detta har hunnit blifva en tradition, ty redan år 1866 funnos trettio tidningar med skilda morgon- och aftonnummer.* Numera gifs det ett dussin, som hafva 18 till 19 nummer i veckan, bland dem dock inget i Berlin. Att detta publikationssätt vunnit en sådan fart i Tyskland beror måhända därpå, att dagspressen här fortfarande har sin bästa afsättning genom prenumeration, medan denna i de anglosaxiska och romanska länderna numera betyder föga i jämförelse med lösnummerförsäljningen.

För några år sedan anställdes en vägning af en mängd stora dagblad från olika länder, och det visade sig därvid att genomsnittsvikten af ett nummer utgjorde för Paristidningarna ungefär 50 gram, för Londons från 59 (Daily Mail) upp till ett 135 (Daily Telegraph) och 144 (Times), för New Yorks 110—139, för Berlins större 60—90 och för Wiens 40—60 gram. Huruvida dessa sista siffror gälla både morgon- och aftonnummer är inte angifvet, men af sammanhanget tycks framgå, att man tagit hvardera för sig. Att utrymmet är betydligt, visas ock därutaf att t. ex. ett söndagsnummer af Neue Frie Presse omfattar 50 till 60 sidor.

Annonsväsendet florerar, såsom man häraf kan sluta, i hög grad, men det har delvis liksom i Frankrike tagits om hand af byråer, som förmedla förbindelsen mellan annonsörerna och tidningarna. En all-

* Detta publikations-sätt har vunnit efterföljd i Köpenhamn och Kristiania, där de stora högertidningarna sedan längre tid tillbaka antagit det, medan liknande försök i Sverige inte slagit väl ut och därför öfvergifvits.

deles härskande ställning intar sålunda på detta område firman Rudolf Mosse, grundlagd 1867, isynnerhet hvad beträffar de illustrerade veckobladen, men på senare tid har den sträckt sitt välde äfven till den dagliga pressen. Detta hotande monopol har väckt oro och föranledt sammanslutningar, som afse att stäfja detsamma.

Annonserna betalas ganska högt; Vossische Zeitung t. ex., som är ett mycket anlitat blad, tar från 40 pfennig till 3 mark per rad, beroende på platsen och andra omständigheter. Liksom i våra svenska tidningar användas mycket växlande stilsorter, hvilket bidrager att ge de tyska tidningarna ett mindre förnämt utseende än t. ex de äldre engelska.

Hvad spridningen beträffar, ha vi sett huru det lyckats enskilda blad före 1870 att nå upp till 30,000 exemplars upplaga eller däröfver, men flere af Tysklands mest bekanta och största tidningar ha efter en mansålder inte kommit mycket högre; att detta fortfarande betraktas såsom en ganska aktningsvärd afsättning bevisas därutaf, att dylika siffror framhållas såsom lockande för annonsörer, ehuru visserligen rätt många exempel kunna anföras på vida större upplagor. Hvad prenumerationspriset beträffar, utgör det på platsen för dem, som utkomma mer än en gång om dagen, sällan under 18 mark men är för de mera betydande såsom Kölnische och Vossische åtskilligt högre och kan gå upp till mer än det dubbla.

Upplagornas ringhet beror naturligtvis på den decentralisation, som alltid varit och ännu är utmärkande för Tyskland. Berlin har nog blifvit en världsstad och gått långt förbi de andra stora residens- eller handelsstäderna, men någon härskande ställning intar det inte.

Det gäller om dess press såväl som om andra ting; om Berlin kan uppvisa flera och mer spridda tidningar än någon annan ort, så hafva de dock endast undantagsvis mer än rent lokal betydelse. De politiska partierna sörja nog för att ha ett blad till sin tjänst i rikshufvudstaden, men det behöfver alldeles inte vara deras förnämsta och i egentlig mening ledande; så t. ex. har Centrum, katolikernas parti, i Germania sitt berlinska pressorgan, medan det främsta är Kölnische Volkszeitung, hvilken således utges i en trakt, där partiet har sin säkraste grund. Men i junkrarnas Kreuzzeitung och socialdemokraternas Vorwärts besitter Berlin två ledande partiorgan.

I Berlin finna vi vidare den officiella Reichsanzeiger och den officiösa Norddeutsche Allgemeine,* den ortodoxa Reichsbote, de mer eller mindre utpräglat konservativa Deutsche Zeitung, Deutsche Warte, Tägliche Rundschau och Nationalzeitung samt de liberala Vossische och Berliner Tageblatt jämte åtskilliga andra — således en rik samling att välja på. Af de mest betydande bladen utom Berlin tillkomma hederplatserna Kölnische och Münchener Allgemeine, som visserligen i inflytande ej kan jämföras med den förra men liksom den söker hålla uppe sina traditioner. Frankfurter Zeitung är Tysklands främsta liberala blad, hvars uttalanden ofta citeras. Ytterligare kunna framhållas Hamburger Nachrichten och Fremdenblatt, Magdeburgische Zeitung, Weserzeitung i Bremen, Dresdener Nachrichten, Schwä-

* Dessa båda de enda större, som utkomma blott en gång om dagen.

Tyska dagblad utges äfven i London och flerestädes i Amerika; New Yorker Staats Zeitung där täflar i storlek med sina engelska kolleger och har en spridning, som i hemlandet blott ett par billighetsblad lyckats uppnå.

bischer Merkur i Stuttgart, Leipziger och Münchener Neueste Nachrichten, hvilka båda höra till de mest spridda (med upplagor af resp. 83,000 och 111,000 exemplar enligt senaste uppgifter). Wien har i Die Zeit en några år gammal rival till Neue Freie Presse, vidare det officiösa Fremdenblatt, det mycket spridda Neues Wiener Tageblatt, det i amerikansk stil anlagda Illustriertes Wiener Extrablatt o. s. v.

Enligt en engelsk källa skulle antalet »newspapers» i de främsta kulturländerna år 1900 varit: i Förenta Staterna 15,904, i Tyskland 3,278, i England 2,902, i Frankrike omkring 2,400 och i Österrike-Ungarn 564; beräkningen är naturligtvis osäker, men knappast för hög för Tyskland* och detta skulle sålunda öfverträffa England. Men af tidningarnas och tidskrifternas spridningssiffror torde det framgå att tyskarna inte äro före engelsmännen i läslust, såvida man ej med en tysk författare vill förklara saken så, att de senare köpa men ej läsa, de förra läsa men ej köpa — en sats som väl gäller böcker mer än tidningar. Att märka är ock, att i Tyskland finnes ett stort antal små lokalblad, som existera så godt som helt och hållet på de korrespondenser, hvilka för billigt pris tillhandahållas från de stora städerna.

Till belysande af framåtskridandet under den senaste mansåldern åter må tjäna uppgiften om antalet af tyska postvärket befordrade tidningsexemplar; detta utgjorde 1874, det år då en ny presslag röjde ur vägen stämpelafgiften och andra utvecklingen hämmande band,

* Enligt en tysk författare, som tydligen räknat efter andra grunder, voro vid samma tidpunkt »alla jordens tidningar» i rundt tal 42,000 och de europeiska 25,000; af dessa kommo på Tyskland 8,000, på Frankrike 4,500, på England 4,000, på Österrike 3,500 och på Italien 1,400.

knappt 300 millioner, men hade tjugu år senare stigit till öfver 860 millioner, således nästan tredubblats.

Det säges att de större tyska tidningarna i regeln äro goda affärer, och detta synes ock troligt, då de, såsom ofvan sagts, hafva relativt höga priser och stort tillflöde af annonser. Om inkomsten af dessa ej når upp till de engelska bladens, och om afsättningen är vida mindre, så äro ock kostnaderna betydligt lägre, framför allt hvad beträffar nyhetsanskaffningen. Det lokala reportaget öfverlämnas åt notisbyråerna, en sorts specialaffärer, som finnas öfverallt, men som i andra länders storstäder på ett vida kraftigare sätt fullständigas af de enskilda tidningarnas medarbetare. Hvad den yttre nyhetstjänsten beträffar, så kunna naturligtvis blad af någon rang inte åtnöjas med hvad telegrafagenturerna behaga utsprida, utan begagna där bredvid rätt mycket egna korrespondenter, men spaltlånga telegram från världens alla hörn söker man fåfängt.

Fasta medarbetare hållas emellertid i Europas större centra, och om de inte insända så många uppseendeväckande telegram, skrifva de desto längre bref, i hvilka de meddela ej blott politiska nyheter utan ock sina iakttagelser på samhällslifvets alla områden. Uti sina korrespondenser hade de äldre stora tidningarna sin styrka och dessa traditioner hållas uppe. I motsats till engelsmän och fransmän ha tyskarna ett värkligt universellt intresse, en omfattande vetgirighet, och i öfversiktliga och mångsidiga meddelanden från skilda länder står den tyska pressen kanske främst. Ju mera världsomspännande den tyska handeln blir, ju mera anledning får pressen att utsträcka sina förbindelser, men gifvetvis minskas ock i samma mån dess opartiskhet, och det

är därför med skäl våra svenska tidningar på senare tiden i större utsträckning använda icke-tyska källor, kanske främst engelska.

De tyska tidningarna stå således ännu i viss mening på en äldre ståndpunkt, i det att de i stort sett sätta som sin främsta uppgift inte nyhetsanskaffningen utan den ledande artikeln och den instruktiva uppsatsen. De följa sina gamla traditioner från Cottas dagar och vårda de kulturella intressena; Allgemeine Zeitung har i sin Beilage ständigt redogörelser för den moderna forskningens resultat af så framstående vetenskapsmän, att man ofta ser denna åberopad såsom en första hands källa. I andra blad ha emellertid dessa uppsatser antagit en mera populär prägel; Kölnische Zeitung gör anspråk på att härutinnan ha gått i spetsen genom »följetongens» införande i den tyska pressen 1838. Den har här alltjämt en solidare beskaffenhet än i den franska, om vi frånse Débats och Temps. I formens elegans åter kunna tyskarna trots alla ansträngningar inte täfla med sina förebilder, kanske med undantag af wienarna, åt hvilka priset i detta fall skänkes af deras kolleger på andra orter. I den österrikiska hufvudstaden håller sig till och med den socialistiska Arbeiter Zeitung med en väl redigerad följetongsafdelning, och i Neue Freie Presse möta vi på detta område äfven utländska författare af den rang som Anatole France och Georg Brandes. — En engelsk journalist omtalar med häpnad och beundran den »enorma massa» tekniska, sociala och kulturella uppsatser, han finner i de tyska tidningarna, och i själfva värket torde de häruti stå före alla sina medtäflare i andra land. Hvad som också väcker engelsmannens förvåning är att »allvarliga politiska blad»

i Tyskland hålla sig med roman-följetong; åtskilliga ha därjämte illustrerade bilagor, där annan förnöjelseläsning upptages.

Den tyska pressens politiska hållning är mindre oantastlig. Det statliga intresset är nog allmänt, men den allmänna meningen har ännu inte i Tyskland blifvit den makt som i andra länder; den har inga traditioner, ingen auktoritet, medan vinkarna från ofvan alltjämt direkt och indirekt ha det största inflytande. Den främste tyske publicisten under 1700-talets senare del, Schlözer, tvangs en gång att göra afbön för ett alltför frimodigt omdöme och yttrade då, att han ingalunda hyste den löjliga inbilskheten att tillvälla sig någon rättighet att kritisera styrelsens åtgärder. Där ligger ännu något kvar af detta uti tänkesätten i Tyskland. Alla tidningar sträfva efter att anses officiösa, klagade en tysk publicist för några år sedan, och denna sträfvan att nå förbindelser med de tongifvande kretsarna begagnas naturligtvis af dessa att hålla pressen i beroende. Följden blir minskat anseende och betydelse. Om Berliner Tageblatt, som vill betraktas såsom ett liberalt organ, säger folkhumorn: »Vorne pickt es, hinten nickt es!»

Undantar man de socialistiska och de dessa allra närmast stående bladen, finns det inga som kunna hålla sig fullt raka mot hofvet och »auktoriteterna»; alla falla de i den omåttligaste beundran öfver allt hvad »die hohen, höchsten und allerhöchsten Herrschaften» taga sig till och täfla uti löjliga eller osmakliga beskrifningar öfver hoffester och andra slika tillställningar.

Att en stor del af den tyska pressen särskilt beträffande utrikespolitiken lyder förhållningsregler från

ofvan, är ock tämligen tydligt. Man ser t. ex. huru de våldsammaste angrepp på England plötsligt bryta löst på en mängd olika håll för att kanske inom kort efter nya order helt hastigt åter domna bort. Det kan ej råda något tvifvel om att dessa körer ledas af pressbyrån. Betecknande synes det mig vara, att medan de engelska tidningarna klart ange sin partiståndpunkt men likväl bevara sin självständighet, de tyska däremot i stor mängd ange sig som »oafhängiga» och ängsligt undvika partibenämningen; särskildt torde detta vara fallet med den konservativa eller frikonservativa pressen.*

Sådana pressförhållanden hafva naturligtvis ytterst sin grund i en därmed sympatiserande riktning hos självfva publiken. Det tyska folket och framför allt preussarna ha med sina stora egenskaper också som ett arf från sin långa politiska omyndighet fått benägenheten för hvad man med ett inte vackert men förtjänt namn i självfva Tyskland kallar bysantinism. Det är afvigsidan af den starka statskänslan och den goda disciplinen. Tysken har nog känsla för sitt personliga värde men inte för sin personliga värdighet; »Anmuth und Würde» äro alltjämt ideal, och »förnämitet» ropas ifrigt efter. Kryperi mot öfverordnade och brutalitet mot underordnade — det är den sida, som äfven hos högt bildade tyskar ofta stöter oss, som kommer fram i de simpla polemiska uppträdena inom t. ex. ej minst den litterära världen**, och som gör att vi nordbor trots all beundran och samkänsla för öfrigt

* Tägliche Rundschau t. ex. kallar sig »Unabhängige Zeitung für nationale Politik». Grundlagd 1881 firade denna tidning nyligen sitt 25-års-jubileum och uppgaf sig då ha 40,000 abonnenter, de flesta utom Berlin, och vara »Lieblingsblatt der guten deutschen Gesellschaft».

** Betecknande är upprättandet af tidskriften Kritik der Kritik såsom organ för författares och recensenters trätor.

ibland inte kunna rätt sympatisera med de mäktiga stamförvanterna. Ett slikt tillstånd har bidragit till det starka uppsving den socialdemokratiska pressen tagit. Partiet räknade 1901 sjuttiosju tidningar, af hvilka ett fyrtiotal dagliga, och består sig äfven med en revy i stor stil, Socialistische Monatshefte, och ett diskuterande veckoblad, Die Neue Zeit. Hufvudorganet Vorwärts är som bekant ej blott väl redigerat, utan i besittning af utmärkta förbindelser inom alla kretsar, och ej minst dess hofnyheter äro mycket autentiska, fast af något annan art än den »borgerliga» pressens. — Den store historikern Mommsen fällde för några år sedan ett mycket uppmärksammat yttrande, hvars innebörd var, att socialisterna voro det enda själfständiga partiet i Tyskland, en mening, som säkert många dela. Därför är det antagligt att dess press räknar talrika utom detsamma stående läsare.

I ett visst sammanhang med ofvan berörda tänkesätt och vanor står utan tvifvel de tyska pressmännens dåliga sociala ställning. I alla länder finns det naturligtvis »blad-negrer» eller »hunger-kandidater», som det i Tyskland heter, men detta lands journalister sluta kanske inom sig en jämförelsevis större mängd sådana. Göteborgs Handelstidnings Berlin-korrespondent ägnade i december 1904 ett par artiklar åt »Mina presskolleger», där han framhöll dessa missförhållanden och bland annat berättade följande lärorika historia. En amerikansk reporter af den högre klassen vände sig vid ett tillfälle till den tyska ambassadören i Washington, som då händelsevis uppehöll sig i Berlin, och anhöll om introduktion i pressbyrån; ambassadören efterkom hans begäran men fann nödigt därvid inskärpa hos tjänstemännen,

att de måste behandla amerikanarn på ett helt annat sätt än sina egna landsmän. — Och Maximilian Harden framhöll på tal om en fest, som gifvits af redaktören för New Yorker Staats-Zeitung Ridder för prins Heinrich under dennes besök i Amerika 1902, med bitterhet, att i hemlandet pressens representanter* öfver hufvud inte anses hoffähiga och knappt få tala med de högre ämbetsmännen. — Och trots detta upptagas och utbroderas hofnyheterna med samma hängifvenhet!

Medan i Frankrike framstående politiker själfva träda fram i striden ej blott på tribunen utan ock i pressen, nöja de sig i Tyskland med att ge anvisningar bakom kulisserna eller, om de själfva skrifva något, uppträda ogenomträngligt anonymt. Så gjorde Bismarck redan i unga dagar. Undantag ha väl funnits, och ett bland de mest bekanta är den senares envise och talangfulle motståndare, den nyss aflidne Eugène Richter. Ganska betecknande torde följande fall vara. På 1880-talet gjordes under några år ett försök med en storstilad internationell revy, kallad Cosmopolis, där uppsatser på de stora kulturspråken ingingo sida vid sida; äfven politiska öfversikter förekommo här, skrifna af bekanta män och signerade af dem: blott de tyska voro undertecknade med en pseudonym! — Under senare åren har en viss förändring i detta hänseende inträdt, som jag litet längre fram skall omtala.

Huruvida den tyska pressen i genomsnitt kan med rätta anses såsom oafhängig af finansiella inflytanden, är ej så lätt att säga. Att förhållandena äro helt olika de ofvan

* Väl att märka: den inhemska! Gentemot främmande journalister kan käjsaren nog visa sin kända artighet.

berörda i den franska tidningsvärlden, är nog tydligt, men vid flera tillfällen hafva betänkliga saker kommit i dagen beträffande handhafvandet af börsafdelningarna uti eljest ansedda blad. Så t. ex. i Wien under krisen på 1870-talet, så ock i Berlin vid bank-krachen för några år sedan. Detta kan ju vara mera enstaka fall, men äfven i andra hänseenden är det kanske ej så helt beställt med omutligheten. Harden har sålunda berättat om ett honom tillställt bref, af hvilket det framgick att ett framskjutet Berlinblad hade till regel att ej införa recensioner, såvida inte boken i fråga annonserats i tidningen.

Att närmare följa gången af den tyska pressens utveckling under den senaste mansåldern låter sig inte göra af brist på källor. Den öppenhet, hvarmed man i de anglosaxiska länderna berättar om hithörande ting, är i Tyskland okänd, och jag måste därför inskränka mig till några spridda notiser.

Att Berliner Tageblatt under 1870-talet gick i spetsen för reformerna, erkännes allmänt. Grundlagt 1872 af den ofvannämde Rudolf Mosse förvärfvade det under sin duglige redaktör A. Levysohn en dittills okänd afsättning, och har alltsedan hållits uppe, så att dess upplaga nu lär närma sig hundratusentalet. Någon politisk tidning af rang är det inte, utan har väl snarare sina andra afdelningar att tacka för framgången.

Man talar numera om amerikaniseringen inom den tyska tidningsvärlden, men menar därmed inte detsamma som på andra håll. Att reportaget inte är synnerligen utbildat, anmärktes ofvan; intervjun är inom politiken under det nuvarande systemet en omöjlighet och äfven

på andra områden föga använd; illustrationen är okänd inom de flesta tidningarna, men några hålla sig i stället med illustrerade bilagor.

Men att göra affär i stor skala med tidningar ha tyskarna börjat lära sig, och däruti har Aug. Scherl varit föregångsmannen.* Hans nu så mycket omtalta Berliner Lokal-Anzeiger började 1883 såsom ett litet veckoblad med allenast rent lokal karaktär och kostade då blott ett par pfennig. Under stora svårigheter i begynnelsen, men med outtröttlig energi, lyckades Scherl drifva upp sin tidning, så att den blef daglig och efterhand gick om alla andra. Anlagd på den breda publiken har den gifvetvis inte försmått de medel, som kunde vara lämpliga att locka massan; på senare åren har den då och då kunnat offentliggöra uppseendeväckande nyheter t. ex. från Östasien, men dess vederhäftighet är ungefär densamma som Daily Mails, med hvilken Lokal-Anzeiger också lär samarbeta i vissa fall. Underrättelser från hofvet lägger den mycket an på och lär jämväl vara mycket väl sedd på högsta ort. Dess spridning, väsentligen inskränkt till Berlin, lär som högst uppgått till 300,000 exemplar, men på sista tiden sjunkit rätt mycket. Den utkommer numera liksom de stora bladen två gånger om dagen till det relativt billiga priset af tolf mark.

Den som nöjer sig med ett nummer om dagen kan i Berlin få billigare tidningar; Scherl ger ut en sådan, firman Ullstein ett par, af hvilka Morgenpost efterträdt Lokal-Anzeiger såsom Tysklands mest

* Innan Scherl slog sig på tidningsaffärer, lär han i Köln utgifvit ett romanbibliotek i förening med utdelning af — ytterst underhaltiga — sidentyger.

spridda dagblad, och Mosse en Morgen-Zeitung (från 1889), som slår rekordet i fråga om billighet; den kostar blott fem mark, men har dock ej lyckats komma upp till mer än 125,000 exemplar. — Flere af dessa ha illustrationer.

Man har iakttagit, att denna opolitiska nyhetspress' uppträdande på 1890-talet medfört ett stillastående i socialisttidningarnas förut snabba tillväxt. K. Kautsky, som i Die Neue Zeit berört denna sak, kan ej förneka faktum, men väl de slutsatser man däraf dragit om partiets tillbakagång. I alla händelser är företeelsen inte utan sin betydelse.

Scherl har efter Lokal-Anzeigers framgång i likhet med Harmsworth och de andra engelska tidningskungarna efterhand tagit en hel mängd publikationer på sitt förlag. Den bästa affären är den allbekanta illustrerade veckotidningen Woche (från 1899), som lär utgå i flera hundratusen exemplar, sålunda en affär, som värkligen kan jämföras med de engelska och i sitt slag onekligen betecknar ett stort framsteg; att den framför allt är en krönika i ord och bild öfver käjsarens offentliga lif, anses nog inte i Tyskland såsom ett fel. Därtill utger Scherl en del fackblad (bl. a. den eleganta Sport im Bild), har förvärfvat den gamla Gartenlaube och lär fundera på att göra sig till mästare öfver några betydande dagblad i skilda tyska storstäder, tydligen i afsikt att genom deras förening på en hand kunna nedbringa kostnaderna och sålunda göra en kolossal affär — allt efter amerikanskt mönster.

Ytterligare ett af Scherls företag förtjänar vår uppmärksamhet och det i högre grad än de föregående, nämligen tidningen Der Tag, som han startade 1901.

Uppslaget må vara hans eget eller kommet från annat håll, en värkligt ny typ har härmed införts, och Scherl har nedlagt möda och kostnad på dess inarbetande. Der Tag har jämte sin nyhetsafdelning, hvilken i hufvudsak torde vara gemensam med Lokal-Anzeiger, tvenne andra med finare utstyrsel, som hvardera utgöra ett blad för sig, och på hvilka man kan prenumerera särskilt (med tolf mark). Det ena är en daglig upplaga af Die Woche, en illustrerad dagskrönika i fotografier från alla världens kanter. Det andra åter innehåller allmänbildande uppsatser, resebref, diskuterande och kritiska artiklar, och det är i organisationen af denna sista afdelning det märkligaste och egentligen nya ligger.

Den opartiskhet eller partilöshet, vi sågo en mängd tyska blad eftersträfva, åtminstone till skenet, är värkligen genomförd. »Keiner Partei dienstbar. Freies Wort jeder Partei» — dessa tidningens motton äro inte blotta talesätt, om också ej fullt konsekvent tillämpade. Alla artiklar, hvad ämne de än behandla, äro här signerade, och dessa signaturer visa oss en räcka namn, som med säkerhet inte skulle bli synliga i de vanliga tidningarna, namn med förnäm klang och tillhörande de »bästa kretsarna», medlemmar i riksdagen, generaler i tjänst, värkliga geheimeråd, f. d. diplomater och andra höga ämbetsmän. Det är tydligen fullkomligt anständigt att skrifva här, och Der Tag jämställes kanske i detta hänseende med en förnäm revy.

Att alla politiska partier här ha fri yttranderätt, är emellertid inte sant; socialdemokraterna kunna nu i Tyskland omöjligen vare sig tålas bland eller tåla de borgerliga, och under den tid jag följt Der Tag har jag ej heller sett några representanter där för yttersta

högern. Det blir således väsentligen riksdagsmän af mellanpartierna, som här diskutera den inre politiken och — kanske än mera — de viktiga nationalekonomiska frågorna. Afdelningen för utrikespolitik har en mera skiftande prägel; här kan man t. ex. få se grefve Apponyi redogöra för det ungerska oafhängighetspartiets åskådning och program. — Påfallande är den frihet, med hvilken militärer, tjänstgörande såväl som pensionerade, resonnera om arméns och flottans angelägenheter, men det är nog sörjt för att gränserna inte öfverskridas.

I alla kulturella frågor synes friheten vara nästan fullständig; spalt om spalt med en Oberpfarrer predikar en fritänkare sina läror, och i motsats mot den politiska afdelningen tyckes denna snarare hafva vänsterfärg. Till de ständiga medarbetarna höra nämligen bl. a. bröderna Hart, och i öfverensstämmelse härmed står att de strängt ortodoxa, fastän ej utestängda, inte rätt trifvas här.

Öfver 800 medarbetare har Der Tag sålunda under sin femåriga tillvaro haft, och för att ge en föreställning om tidningens rikhaltighet griper jag i en hast ut några representativa namn: Wilhelm Boelsche, Houston St. Chamberlain, Richard Dehmel, Hans Delbrück, Edvard v. Hartmann, Gerhard Hauptmann, C. Lombroso, grefve Richard Pfeil, Werner Sombart, Hermann Sudermann, Bertha v. Suttner, Ad. Stöcker.

Der Tag är, kunde man säga, en god ny variation af den gamla tyska tidningstypen, kulturbladet, som leder sina anor tillbaka till 1700-talets »lärda tidningar» och moraliska veckoskrifter, och som tagit upp traditionen från Cottas Allgemeine Zeitung i modern form. Är det inte tillika, i principen åtminstone, rent af idealet för en tidning efter våra dagars åsikter, i det att här

bakom hvarje artikel står en man för sig och inte en opersonlig redaktion? Man kunde kanske så tycka, och ett kännemärke på ideella företag lär Der Tag uppvisa: att inte bära sig; tills vidare lär Scherl i detta fall vara mæcenat. Men »idealet är här, idealet är där», säger Fröding, och fördelarna hos denna typ motsvaras af åtminstone en afvigsida. Det synes mig som om dessa författare från olika läger, då de här uppträda sida om sida, en smula dämpade sin ton; andarna drabba inte samman med den skärpa som annars, och det kan nog vara lämpligt för den uttömmande diskussionen att det finnes äfven mera målmedvetna, låt vara på samma gång mera ensidiga organ. Öfverhufvud består väl utvecklingens mål inte däruti, att en typ uttränger de andra, utan i skapandet af en rikedom på olikartade sådana. Och en ny värdefull typ har onekligen trädt fram i Der Tag.

En plats för sig inom den tyska pressen tar Maximilian Harden med sin 1892 startade veckoskrift Zukunft. Någon särskild ny typ kan väl ej sägas härmed hafva skapats, man skulle kunna i äldre tider uppleta en och annan tidskrift af samma art. Dess särmärke är att den alltigenom bär prägeln af sin utgifvare, som också är dess författare till större delen. Väl finnas i hvarje häfte ett par uppsatser af annan hand, men de göra inte mycket från eller till för karaktären. Det fordras mycket för att med framgång fylla en sådan uppgift, men Harden är en journalist som få eller ingen annan i Tyskland; han har visat sig som en litterär essayist af rang, men sitt namn har han framförallt vunnit genom den ampra kritik, hvarmed han, Bismarck-beundraren, obönhörligt förföljt den nya kursen,

och som också ådragit honom upprepade fängelsesejourer.*

Enastående som Zukunft är, utgör dess framgång dock inte det enda exemplet på att det äfven i Tyskland gifves folk, som värdera en oberoende journalistik. Man kunde hänvisa på Simplicissimus i München, som nyligen förkunnade att dess upplaga stigit till 100,000 exemplar. Är den blott en skämttidning och därtill inte af utsökt fin ton, så tar den dock sin uppgift att förfölja bysantinismen på fullt allvar, och det är inte första gången karrikatyren visar sig som en makt i det offentliga lifvet. Om dettas olika beskaffenhet i Tyskland och i England kan en jämförelse mellan Simplicissimus och Punch ge lärorika insikter.

Veckoskrifter af vanlig art finnas som förut flere stycken: Gegenwart, Nation m. fl. En hel rad nya månadsrevyer hafva ock framträdt under de senaste årtiondena, somliga såsom organ för de nya litterära och kulturella strömningarna, såsom Die Gesellschaft 1885, Neue Deutsche Rundschau o. s. v., andra med mer eller mindre konservativ hållning, alla dock lika därutinnan att de långa, solida, akademiska afhandlingarna efterträdts af helt korta, aktuella och så vidt möjligt lättskrifna artiklar. De filosofiska, de historiska, stundom ock de estetiska essayerna ha fått maka åt sig, och utrymme upplåtits åt diskussion af företeelserna inom stats- och samhällslifvet. Liksom i Der Tag ser man här på sina håll generaler och andra höga herrar på den journalistiska krigsskådeplatsen. — Denna för-

* En tydlig efterbildning af Zukunft är Fackel i Wien, sedan några år utgifven af Karl Kraus, hvilken med växlande lycka söker imitera Hardens kraftstil.

ändring i de tyska revyernas karaktär är endast utslaget af en allmän rörelse, som vi redan förut haft tillfälle iakttaga; om man häruti skall se en utveckling i sund riktning, är en fråga, som nog besvaras ganska olika.

XIII.

Med det föregående kunde jag anse min uppgift fullgjord; om jag tillfogar några sidor, är det inte för att ge mig in på profetior om pressens framtid, utan blott för att framlägga ett par reflexioner öfver dess nutida ställning, de där trängt sig på mig. Visserligen kan blott den, som själf är tidningsman, här tala som sakkunnig, men dessa sidor må gälla hvad de kunna såsom ett inlägg af en utanför stående.

Det betänkligaste uti den s. k. amerikaniseringen ligger kanske mindre i ockret på sensationslystnaden, hvilket blott är en följd bland flera af affärsandans öfverhandtagande. Pressens demokratisering har gjort den till ett tacksamt fält för penningeförvärf och därmed till ett byte för kapitalisterna. De stora förlagsfirmorna äro kanske inte de farligaste; Harmsworth, Pearson, Scherl och andra deras likar åsyfta i alla fall sina tidningars och tidskrifters framgång, låt vara ibland genom medel, som äro förkastliga. Förhållandena äro här klara, den allmänna meningen kan gripa in, om den aktar nödigt, och utöfva sin påtryckning. Värre är det då, såsom i de stora länderna ej sällan händer, en kapitalist anbringar sina pengar i en tidning på samma sätt som han

köper en fabrik eller förvärfvar några spekulationspapper; han blir då frestad att använda tidningens inflytande till sina andra företags fromma. Detta är långt svårare att komma under fund med och afvärja. Men ett sådant tillvägagångssätt, om det också numera är vanligare än förr, är dock inte något nytt och kan ej skyllas på amerikaniseringen ensamt.

Man kunde nu säga: låt pressen bli affär, om den blott blir hederlig affär. Låt den moderna nyhetspressen sträfva att genom mängden, snabbheten och tillförlitligheten af sina telegram och notiser vinna så stor kundkrets som möjligt, att inte minst genom opartiskhet i nyheterna göra dem värdefulla för läsare af de mest skilda åsikter. Men må då bredvid denna press, där reportern härskar, och som med nödvändighet blir opersonlig, en annan art utveckla sig, där publicisten i gammal mening kämpar för sina meningar med öppet visir. Det kunde ske i blad sådana som Der Tag, i hvilka olika åskådningar komma fram, eller sådana som Die Zukunft, hvilka bära en enda personlighets prägel — den sistnämda är ju ett lysande exempel på att äfven denna typ, i hvilken redaktionskostnaderna äro ringa, kan blifva en god affär, åtminstone under större förhållanden.

Detta resonnemang låter höra sig; det är grundat på särskiljandet af tidningen som affär och såsom ideellt kamporgan, på renodlingen af de två mest framträdande tendenserna i den nutida pressen, å ena sidan till ofärgad nyhetsanskaffning, å den andra till större personligt ansvar i diskussionen.

Svårligen skola emellertid dessa två rena typer kunna uttränga den blandade. Alltjämt skall det bli

lockande för partier eller enskilda att använda nyhetstidningen till dagligt inpräntande af vissa satser eller slagord. Kompromissen kommer att lefva; alltjämt skall man få höra tidningsägare och redaktörer försvara en eller annan artikel med hänvisning till s. k. tidningstekniska orsaker, d. v. s. hänsyn till affärssynpunkter.

Förslag till häjdande af affärsandans öfverhandtagande i pressen ha då och då framställts, men något försök att sätta dem i värket har ej försports, och inte heller ha de inneburit något uppslag af den art, att dess genomförande gifvit utsikt till en genomgripande och effektiv reform af de klandrade förhållandena. Somliga ha trott sig i annonsväsendet finna den punkt, mot hvilken angreppet med hopp om god framgång kunde riktas. Af de siffror, som ofvan s. 81 meddelades öfver Vossische Zeitungs budget, framgår att inkomsten af annonserna från att 1813 hafva utgjort knappt en tredjedel af prenumerationsafgifterna 1850 stigit till nästan samma belopp som de senare.* Efter sistnämda år har utvecklingen fortgått i samma riktning. Ännu 1873 stodo för Neue Freie Presse båda rubrikerna ungefär lika högt, men vid århundradets slut drog Münchener Neueste Nachrichten, som är ett billighetsblad till tio mark, två tredjedelar af sina inkomster ur annonserna. Efter de upplysningar jag fått om ett par mindre och medelstora svenska tidningar tyckes den sist angifna proportionen vara den vanliga, men otroligt är inte att på många håll annonsinkomsten utgör en än större andel.

* Leipziger Zeitung inkasserade 1818 i rundt tal af prenumeration 20,000 thaler, af annonser 8,000.

Uti detta förhållande ha nu en del välmenande män, bl. a. den framstående tyske historieskrifvaren Treitschke, trott sig finna uppslaget till ett botemedel mot den gula pressens spekulation i massornas sensationslystnad och andra dåliga instinkter. De säga: gör hela annonsväsendet till ett statsmonopol, såsom det en gång i Tyskland varit; därmed skola pressens ekonomiska grundvalar först blifva sunda, och de demoraliserande tidningarna försvinna. — Att priset på dem skulle springa upp till det mångdubbla är ju tydligt, men att detta skulle gifva säkerhet för en bättre moral är kanske inte självfallet.

Diskussionen af detta förslag torde ock tills vidare vara af ett mycket teoretiskt intresse; man skulle visserligen kunna nämna ett par enstaka företeelser, som peka i riktning mot, om inte ett förstatligande, så en kommunalisering af annonsväsendet. Det berättas att i ett par nordamerikanska städer, New York och Boston, äfvensom i Stuttgart, af myndigheterna utgifvas periodiska publikationer med nyheter från den lokala förvaltningen, och att en hel del affärsmän funnit det fördelaktigt att annonsera i dessa, som antagligen spridas gratis. Men om däruti ligger ett frö till genomgående omhvälfning, torde ännu vara omöjligt att säga.

Emellertid kan det inte nekas, att det ligger något besynnerligt, något orimligt uti, att köparen af en tidning inte betalar mer än en bråkdel af hvad dennas frambringande kostar, medan resten lämnas af banker och teaterdirektörer, ångbåtsrederier och bokförläggare, bryggare och platssökande m. fl., m. fl., som taga tidningens publicitetsförmåga i anspråk. Man skulle kunna tro, att publiken slutligen för intet skulle få sina nyhets-

blad, men denna till synes logiska konsekvens lär, som åtskilliga andra dylika, svårligen komma att bli en värklighet. Några hedersmän i New York satte en gång upp en tidning The Citizen för att bekämpa de kommunala missbruken och läto utdela denna gratis. Men den blef utan inflytande, ingen människa tog notis om den. »Tag betalt för er tidning,» sade så en dag en vän till en af utgifvarna, »om ni inte får mer än tre köpare, så får ni ändå tre läsare.» Rådet följdes och tidningen tog upp sig åtskilligt.

Den tanke, som så vidt jag vet Girardin först bestämt formulerade, har blifvit hela den moderna pressens grundval i ekonomiskt hänseende.* Försäljningspriset motsvarar föga mer än trycknings- och distributionskostnaden, och från ren affärssynpunkt spelar texten endast en indirekt roll: genom den lockas köpare, hvilkas antal (eller beskaffenhet) bestämmer annonsörernas val af publikationer.

Detta förhållande medför en del följder, som publiken kanske inte genast tänker på. Häraf kommer det sig t. ex. att det numera fordras så oerhördt stort kapital, för att starta ett dagblad. Det måste nämligen hålla ut till dess det hunnit förvärfva ej blott en ansenlig läsekrets — det kan gå fort nog — utan ock ett stadigt tillflöde af annonser. Och dessa kunna låta vänta på sig, i åratal till och med. Konservatismen hos annonsörerna är ju lätt förklarlig, och den stödes af de traditioner, som härska rörande vissa tidningar såsom lämpliga för den ena eller andra specialiteten af tillkänna-

* Undantag göra blott en del tidskrifter af vetenskaplig och rent facklig art. En sådan som Zukunft kan ock nästan utan annonser bära sig utmärkt, tack vare det jämförelsevis dryga priset.

gifvanden. Man vet af gammalt, att där finner man ångbåtsturer, där platssökande o. s. v. — Å andra sidan gör denna konservatism att äldre blad kunna gå bra eller skapligt rätt länge sedan deras läsekrets redan börjat minskas. — I fråga om allmänna och illustrerade tidskrifter synes inarbetningen ibland gå vida lättare; måhända beror detta därpå att deras annonser äro mindre speciella, utan åsyfta att träffa den stora publiken i allmänhet.

Det tyckes som om denna tendens skulle utmynna uti att några stora blad genom att alltjämt draga till sig nya läsare och annonsörer fullkomligt uttränga alla andra, men detta är inte händelsen. Det har visat sig, att annonserna ej i oändlighet stiga med upplagornas storlek; det finns en viss gräns (en half million exemplar påstår Stead, men gifvetvis skiftar den mycket), där ökningen i de förra upphör, och om då afsättningen alltjämt tilltar, kan det inträffa, att denna bereder tidningen ren förlust. Ett sådant fall ha vi sett på tal om Pearsons Weekly; det lär finnas inte så få exempel därpå, t. o. m. något enstaka inom vårt eget land, ehuru detta inte precis omtalas offentligt.

Framförallt bör man ej glömma — och annonsörerna göra det ej heller — att en tidnings värde som annonsorgan är beroende inte blott af dess afnämares antal utan ock af deras beskaffenhet. Blad, som ha en liten, men köpstark publik, kunna genom denna ernå en mycket välmående tillvaro.

*

Isynnerhet äldre engelska tidningsmän klaga öfver att i och med affärsandans tilltagande herravälde i pres-

sen, dennas inflytande på det offentliga lifvet högst märkbart försvagats. Att bevisa påståendet, torde vara ganska kinkigt; läte det göra sig, skulle kanske mången däri inte se någon anledning till klagan, utan ett glädjande vittnesbörd om, att folk blifvit mera självständiga i sina omdömen. Jag tror emellertid att saken kan ses från en annan synpunkt.

Först och främst bör man ihågkomma, att tidningar af den sort, hvars främsta representant i Europa är Daily Mail, äfven om de, såsom fallet är i England, hafva en viss partifärg, dock inte sätta som sitt mål att förvärfva politiskt inflytande. Om dessa nu också utbredt sig i stor skala, är det därför inte självfallet, att tidningarna af den äldre typen utöfva mindre påvärkan på sina läsare och anhängare.

Man kommer kanske sanningen närmare om man säger, att de ledande artiklarnas betydelse minskats. Det moderna samhällslifvet har blifvit allt mer komplicerat, eller riktigare, man har allt mer kommit underfund med huru komplicerat samhällslifvet är. Det duger inte längre att döma om den ena eller andra tvistefrågan blott efter någon allmän, låt oss säga humanitär princip, man fordrar med rätta att få upplysning af mera djupgående art. Men har nu t. ex. Times låtit en eller kanske flera fackmän ur olika synpunkter afhandla en aktuell företeelse, hvartill tjänar det att ytterligare låta en »leader-writer» meditera öfver ämnet i allmänna ordalag på en och en half spalt? Skulle inte, om några allmänna betraktelser skola göras, äfven dessa kunna lämnas åt den ene eller andre sakkunnige? Jag har ett par gånger i engelska uppsatser om modernt tidningsväsen sett anmärkas, att publiken nu för tiden tycker

mest om artiklar, som innehålla både faktiska meddelanden och reflexioner med anledning af dessa, och jag finner häruti en bekräftelse på hvad jag nyss framhållit.

Komma vi nu till tidningar, som inte hafva råd att hålla en stab af fackmän, utan där ett par eller blott en enda person dagligen skall »led-artikla» öfver allt som händer och möjligen kan hända, så är det mycket rimligt att dennes auktoritet aftager ju mer han skrifver. Lyriska utgjutelser kunna hafva sin uppgift; de voro, såsom jag ofvan yttrat, berättigade i den äldre liberalismens tid, då det gällde att få erkännande åt vissa allmänna principer, de äro stundom nödiga för att ge luft åt upphetsningen inom en nation eller ett parti. Men till hvardagsbruk äro de inte nyttiga, fast de nog kunna kittla en mindre omdömesgill publik, som i tidningen inte söker upplysning, utan ett eko af sina egna fördomar.

Att en tidning leder den allmänna meningen, är väl ock i de flesta fall en sanning med modifikation; som oftast är motsatsen fallet. Publicisten snarare utreder och formulerar den obestämda tendens, som härskar inom hans läsare, han kan stärka och äfven upphetsa en känslostämning, och har han förmågan att gifva denna uttryck i »sextummare» (»paragraphs» som engelsmännen säga), där dag för dag samma innehåll varieras i nya fyndiga ordalag, så skall han bli en taleman för vidsträckta lager. Att värkligen ge den allmänna meningen en annan riktning ligger sällan inom tidningsmannens förmåga.

I sammanhang med det här berörda står att anonymiteten inom pressen — den rena nyhetsanskaffningen, reportervärksamheten undantagen — är i aftagande. Att

denna helt skulle kunna afskaffas är inte troligt. Det kan särskilt beträffande stora, allmänna politiska frågor och jämväl beträffande politiskt taktiska dylika hända, att en statsman ej får synas, och en artikel kan ha tillkommit genom ett sådant samarbete, att en enskild person ej har rätt att underteckna den. För öfrigt är anonymiteten ju ofta mera skenbar än värklig. Då det t. ex. i Sydsvenska Dagbladet någon sällsynt gång förekommer en ledare, veta ju alla hvem författaren är. Och, i parentes sagt, om den har mera värkan än de flesta andra dylika i vår press och flitigt citeras öfver allt, så kommer detta dels af att sådana artiklar sparas för de stora slagen, dels ock däraf att, som någon sagt, en tidningsman har inflytande i den mån han inte är blott tidningsman.

Rikta vi vår uppmärksamhet på den internationella politiken, så tror jag intrycket snarast blir, att pressens roll på senare tiden vuxit i betydelse. De stora engelska tidningarnas korrespondenter intaga en ställning, som i fråga om självständighet och anseende ofta kan täfla med eller öfverträffa utgifvarens. Huru ofta få ej framstående pressmän uppdrag vid sidan af den officiella diplomatien, och för en amerikansk korrespondent är väl ock öfvergången till denna ingenting orimligt. Må man läsa hvad Blowitz har att förtälja i sina memoarer! Denne sluge böhmare, som satt i Paris som korrespondent till det engelska världsbladet, uppnådde på sitt fält en ställning och ett rykte, som ingen annan, låt vara att han förstått sätta sig själf i scen på det fördelaktigaste vis. Han hade märkliga intervjuer med statsmän och krönta hufvuden, om han också inte publicerade dem i samtalsform, och var för-

ståndig nog att inte genast basuna ut dem. Blowitz styrka låg kanske just däri, att han inte lät lura sig att publicera diplomaternas därtill afsedda s. k. förtroenden, och hans taktik afsåg inte att genom tjänstaktighet förvärfva sig deras tacksamhet, hvilken han föga litade på, utan att sätta sig i respekt. Det säges ock att han vid Berlinkongressen 1878 näst Beaconsfield var den mest uppmärksammade och fruktade personen.

*

Utom de nu vidrörda höras från och till en hel del andra klagomål beträffande den moderna pressen och dess hållning. De sammanhänga för det mesta med demokratiseringen; en saks betänkliga egenskaper äro ju oftast just afvigsidorna af dess förtjänster.

Sålunda heter det, att tidningarna vänja folk af med att läsa gedigna ting eller öfver hufvud icke-periodisk litteratur. Jag tror för min del att denna anklagelse i det hela är oberättigad. De, som nöja sig med tidningarna ensamma såsom intellektuell näring, äro nu som förut mestadels sådana, som annars intet skulle läsa. Det bästa beviset för att pressen tvärtom värkar godt i detta hänseende och väcker läslusten inom de breda lagren äfven för andra ting, synes mig vara, att en sådan firma som Harmsworth funnit skäl börja utgifningen af en samling billiga särtryck af äldre, goda författares skrifter, ett företag, som ej är enastående och som i England torde inledts af Stead med hans »Penny-Poets».

Anklagelsen kunde emellertid riktas inte blott mot nyhetstidningarna och de i bredaste mening populära

tidskrifterna; man kunde peka på den tendens, som, såsom vi sett, alltmer trädt fram inom pressens aristokrati, de stora revyerna, i riktning mot kortare, aktuellare och mera lättlästa artiklar. Tvifvelsutan äro de stora, djupgående essayerna nu mera sällsynta i de allmänna tidskrifterna, men man kunde peka på att i stället fackpublikationerna vunnit en oerhörd utveckling.

Inför de nutida kolossala tidningsjättar på mera än ett dussin stora sidor, som vuxit fram ur 1600-talets små kvartlappar, kunde man fråga, om utvecklingen alltjämt skall gå åt samma håll. Dagbladet tyckes nu ha slagit under sig allt möjligt, och det står ej längre i mänsklig förmåga att tillägna sig allt hvad det bjuder, förutsatt att det vore nyttigt.

Trots alla rubriker och trots de innehållsförteckningar, som nu införas, kan det rent af vara svårt eller åtminstone tidsödande äfven för en van tidningsläsare att plocka ut hvad han behöfver. Ovedersägligt drifves det mycket missbruk med telegrafen, och det har uppstått en vidskepelse att allt som telegraferats därmed skulle fått större vikt. Måhända få redaktionerna bli betänkta på att spara sina kunders tid genom ett starkare urval bland mängden af inlöpande nyheter.* Måhända skola vi ock få upplefva att en reaktion inträder mot det samlande på en publikation af alla arter af journalistik, som varit en ledande grundtanke i

* För att ännu en gång göra en liten afstickare in på våra egna förhållanden, så synas mig de svenska tidningarna släpa med sig massor af onyttiga half-officiella notiser. Om en student i Lund fått förtroendet att bära sin nations fana, är väl detta inte riksviktigt, och uppgifter om sökande till en stationsskrifvareplats i Norrland skulle väl lugnt kunna öfverlämnas åt fackbladen.

pressens senare utveckling. Måhända skall en specialisering på särskilda uppgifter åter göra sig gällande. Och ju flere olikartade typer pressen har att uppvisa, dess bättre kan den fylla sitt kall.

Tillägg till kap. III (sid. 24—34).

Band 3 af Salomons tyska tidningshistoria, som enlig titeln skulle gå fram till 1871, men faktiskt slutar me 1850, utkom så sent, att jag ej kunde begagna denna käll för ifrågavarande kapitel, och jag meddelar därför här någı notiser därur till rättelse och fullständigande af ofvan lämnad uppgifter.

Efter Napoleons fall gjordes några försök med politisk tidskrifter, men de kväfdes genom Karlsbad-besluten 181ç Preuss. Correspondent 1813—14 (s. 12) leddes först af Ni buhr, senare jämte Arnim af Arndt. — Dorfzeitung, utgifve från 1818 af K. L. Nonne i Hildburgshausen, förvärfvad genom sin förståndiga och rättsinniga hållning såväl som genor sitt skrifsätt anseende och en länge bibehållen popularitet synnerhet bland de borgerliga eller småborgerliga kretsarn

Först om 1830 börja nyhetstidningarna — de bäst voro de i Hamburg och Frankfurt — utkomma hvarje dag beroende på tätare postgång. Genom denna mottogo d nästan hela sitt innehåll, då det lokala var ytterst inskränk och diskuterande artiklar ju inte förekommo. Cottas Al gemeine och Morgenblatt sysslade blott med österrikisk och franska förhållanden; först på 1840-talet ägnades me uppmärksamhet åt Tyskland. — Brockhaus' Leipziger All Zeitung ändrade 1842 sin mot preussiska regeringen fientlig hållning, men såg genast sitt prenumerantantal falla frå 3,000 till 700.

Huru bedröfligt det före 1848 var ställt med pressen Österrike framgår däraf, att det tidningspapper, som af den samma förbrukades, år 1845 ej utgjorde mer än hvad son

samtidigt åtgick ensamt i Sachsen, ehuru detta lands folkmängd blott utgjorde $\frac{1}{18}$ af Österrikes.

Das Pfennig-Magazin (s. 33) fick i början sina klichéer från England; dess upplaga lär ha stigit till 60,000 exemplar. Der Dorfbarbier startades först 1844 och fick ej betydelse förrän den 1851 inköpts af Keil, den samme som två år därefter grundlade Gartenlaube. — Helds Locomotive, som lär uppnått en afsättning af 12,000 ex., blef ej direkt förbjudet men upphörde på grund af de ständiga trakasserierna.

Anmärkta tryckfel:

S.	24	rad	14	nedifrån läs:	Rheinischer.
»	27	»	3	» »	1882 (i st. f. 1822).
»	29	»	11	uppifrån »	1818.
»	101	»	14	» »	Lawson.

Litteraturförteckning.

En mängd äldre arbeten till pressens historia finnas förtecknade i *Wilhelm Haversmit* (pseud. för *van der Meulen*) De Courant› Leiden (1884). Artiklar i de vanliga stora encyklopedierna om pressen i allmänhet, enskilda länders och städers tidningar samt enskilda publicister upptagas ej särskilt: ej heller kapitel om pressen i kulturskildringar af G. Steffen (Från det moderna England 1893), Fr. Henriksson (Från det moderna Tyskland 1901), Blouet, Kauffmann och Cavling. Ett par af de nedan nämda böckerna har jag endast i andra hand kunskap om.

E. Hatin, Histoire politique et littéraire de la presse en France T. 1—8. Paris 1859—61).

— Bibliographie historique et critique de la presse périodique française. Paris 1866.

H. Avenel, Histoire de la presse française depuis 1789 jusqu'à nos jours. Paris 1900.

—, Annuaire de la presse française (från 1899).

—, Le mécanisme de la vie moderne: La publicité. (Revue des Deux Mondes 1901).

E. Tavernier, Du journalisme. Paris 1902. En i klerikal anda gjord, men användbar öfversikt; med hänvisningar till specialarbeten om franska tidningar och publicister.

Le Livre du Centenaire du Journal des Débats. Paris 1889.

L. Claretie, La presse au XIX siècle i Histoire de la Langue et de la Littérature française, utg. af Petit de Julleville T. VIII. Paris 1899.

Alma Söderhjelm, Le régime de la presse pendant la révolution française I. Helsingfors 1900.

Child, The Paris Newspaper Press (i Fortnightly Review 1885).

H. R. Fox Bourne, English Newspapers Vol. 1—2. London 1887.

Progress of English Newspapers in the 19:th Century. Illustrated. London (1901).

H. W. Massingham, Great London Dailies. 1892.

M. Jackson, The Pictorial Press. London 1885.

Newspaper Press Directory and Advertisers Guide. Mitchell, London. (Årlig publikation).

Uppsatser af W. Reide, A. Harmsworth m. fl. i Encyclopedia Britannica, New Volumes 7 1902; i Strand Magazine 1897 (Newnes), Woman at Home 1897 (Harmsworth), Caxton Magazine 1901 och 1902, Deutsche Monatsschrift 1904 (Schiemann), Fortnightly Review 1905 (Dicey), Athenæum 1906 s. 355 och Review of Reviews (flera artiklar och notiser i nästan hvarje årgång).

L. Salomon, Geschichte des deutschen Zeitungswesens. Bd. 1—3 Oldenburg und Leipzig 1900—06. (Med hänvisning till specialarbeten.)

H. Wuttke, Die Deutschen Zeitschriften und die Entstehung der öffentlichen Meinung. 2 Aufl. Leipzig. 1875.

Emil Löbl, Kultur und Presse. Leipzig 1903.

L. Munzinger, Die Entwicklung des Inseratenwesens. Heidelberg 1902.

Zencker, Geschichte der Wiener Journalistik 1891.

--, Histoire du journalisme en Autriche. Vienne 1900.

Handlexikon der deutschen Presse von Webel 1902.

Wrede, Handbuch der Journalistik. Berlin 1905.

Kürschners Deutscher Litteratur Kalender (årlig).

Uppsatser i Westöstliche Rundschau 1896 (Sempronius), Neue Zeit 1904 (Kautsky) och Gegenwart 1905.

Fr. Hudson, Journalism in the United States from 1690 to 1872. New-York 1873.

S. N. D. North, History and Present Conditions of the Newspapers and Periodical Press of the United States (uti 10:th Census [1880] Vol. 8. Special reports.)

D. F. Wilcox, American Newspaper, a Study in social psychology. 1900 (i Annals of the Amer. Academy af Political Science Vol. 16.)

Ernst Beckman, Amerikanska studier II. Sthm 1883.

Beyron Carlsson, Ett och annat från den amerikanska tidningsvärlden (i Publicistklubbens Matrikel 1906).

Report on manufacturing industries in the United States at the 11:th census 1890. P. III.

Uppsatser i Fortnightly Review 1885; 19:th Century 1892 (Delisle) 1895, 1898 (Banks), 1905 (Stone); Harper's Monthly Mag. 1894 (Smalley); Umschau 1898 (Houston); North American Review 1901 (Harmsworth), 1904 (Pulitzer).